

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Tre Taler ved tænkte Leiligheder

Citation: Kierkegaard, Søren: "Tre Taler ved tænkte Leiligheder", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 5*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Jette Knudsen; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon; Finn Hauberg Mortensen, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 1998 , s. 1. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-ttl-txt-shoot-id755dbc25-2742-4983-8618-3c3bd3ffca93.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 5

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

* Tre Taler
ved
tænkte Leiligheder

Af
S. KIERKEGAARD
Kjøbenhavn
Hos Universitetsboghandler C. A. Reitzel
Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri
1845

Mindet

om

min afdøde Fader

Michael Pedersen Kierkegaard

helliget.

Forord

Skjøndt denne lille Bog (Leilighedstaler, som den kunde kaldes, hvorvel den ikke har Leiligheden, der gjør Taleren og gjør ham *myndig*, eller Leiligheden, der gjør Læseren og gjør ham *lærende*) er uden al Opfordring og saaledes i sin Mangelfuldhed uden al Undskyldning, er uden al Bistand af Omstændigheder og saaledes i sin Udførlighed hjælpeløs, er den dog ikke uden Haab og fremfor Alt ikke uden Frimodighed. Den søger hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder *min* Læser, eller den søger ham end ikke. Uvidende om Tiden og Timen venter den i Stilhed, at hiin rette Læser skal komme som Brudgommen og bringe Leiligheden med sig. Hver gjøre Sit, Læseren altsaa meest. Betydningen ligger i Tilegnelsen. Deraf *Bogens* glade *Hengivelse*. Her er intet verdsligt Mit og Dit, der adskiller og forbyder at tilegne sig hvad Næstens er. Thi Beundring er dog lidt Misundelse og saaledes en Misforstaaelse, og Dadel i al sin Berettigelse dog lidt Modstand og saaledes en Misforstaaelse, og Gjenkjendelse i Speilet kun et flygtigt Bekjendtskab og saaledes en Misforstaaelse, men at see rigtigt til og ikke at ville glemme hvad Speilets Afmagt ikke formaaer at bevirke, det er Tilegnelsen, og Tilegnelsen er *Læserens* endnu større, er hans seierrige *Hengivelse*.

S. K.

Ved Anledningen af et Skriftemaal

Fader i Himlene! Vel vide vi, at det at søge altid har sin Forjættelse, hvorledes da ikke det at søge Dig, alle Forjættelsernes og alle gode Gavers Giver! Vel vide vi, at den Søgende ikke altid behøver at vandre ud i Verden, thi jo helligere Det er, han søger, desto nærmere er det ham, og dersom han dog søger Dig, o Gud, Du er ham jo allernærmest! Men vi vide ogsaa, at det at søge altid har sin Møie og sin Anfægtelse, hvorledes da ikke Forfærdelse det at søge Dig, Du Vældige! Vover endog Den, der i Tanken fortrøster sig til sit Slægtskab, vover endogsaa han sig med Tanken ikke uden Forfærdelse ud i hine Afgjørelser, hvor han gjennem Tvivl søger Dit Spor i Tilværelsens vise Orden, hvor han gjennem Fortvivlelse søger Dit Spor i oprørte Begivenheders Lydighed under et Forsyn; søger Den, hvem Du kaldte Din Ven, der vandrer for Dit Aasyn, søger dog ogsaa han ikke uden Bæven Venskabet's Møde med Dig, Du ene Vældige; vover den Bedende, der elsker af sit ganske Hjerter, vover dog ogsaa han sig ikke uden Angest i Bønnens Strid med sin Gud; slipper selv den Døende, for hvem Du jo omskifter Livet, slipper dog ogsaa han ikke uden Gysen det Timelige, naar Du kalder; flyer selv den Elendige, hvem Verden volder idel Lidelse, flyer dog ogsaa han ikke uden Forfærdelse hen til Dig, Du som ikke lindrer lidet men er Alt: hvorledes tør da Synderen søge Dig, retfærdige Gud! Men derfor søger han Dig ikke som hine, men han søger Dig i Syndernes Bekjendelse. -

- Og der er jo Stedet dertil, m. T., Du veed hvor; og der er jo Beleiligheden, m. T., Du veed hvorledes; og

der er jo Øieblikket, det hedder: endnu idag. Hvor stille! Thi i Guds Huus er der Fred, men inderst inde i det Omfredede er der et Indelukke. Den, som gaaer der hen, han søger Stilhed, Den, som sidder der, han er i Stilhed; om der end tales, Stilheden voxer kun. Hvor stille! Der er intet Fællesskab, Enhver er for sig; der er intet Kald til forenet Gjerning, Enhver kaldes til særskilt Ansvar; der er ingen Indbydelse til Samfund, Enhver er ene. Thi Den, der skrifter, han er eensom, eensom ja liig en Døende. Om de staae talrige ved den Døendes Leie de Mange, som vare ham kjære og dyrebare og som elske ham, eller han ligger forladt af Verden, fordi han forlod den, eller den forlod ham: den Døende er eensom, de stride begge eensomt, og Tanken farer vild, Tusinder holde den ikke igjen, ikke ti Tusinder, hvis den Eensomme ikke kjender Trøsten. Om Tusinder ventede paa og længtes efter Den, som ved at skrifte søger Stilhed, eller han, naar han gaaer derfra, er den Ringe og Elendige, hvem Ingen venter paa og Ingen bekymrer sig om: denne Forskjel er kun Spøg, Sandheden er, den alvorlige Sandhed var: de vare begge eensomme. Det hjælper ham ikke den Mægtige alle hans Venner og Verdens Herlighed og Bedriftens vidtudstrakte Betydning, uden det skulde være til at forstyrre ham Stilheden, hvilket er den største Skade; det skader ham ikke den Elendige at være forladt, hvis det hjælper ham til at finde Stilheden. Det er vanskeligt for en Kameel at gaae gennem et Naaleøie, og vanskeligt for den Verdslige at finde Stilhed, han være mægtig eller ringe, vanskeligt at finde den i Livets Larm, vanskeligt at finde den hvor den er, naar han ikke selv bringer Larmen med sig. Hvor stille og hvor alvorligt! Og dog er der jo Ingen, som anklager, hvo turde være Anklageren der, hvor Enhver er skyldig; og dog er der jo Ingen, som dømmes, hvo turde dømme, hvor Enhver betænker sit Regnskab: Ingen som anklager uden Tankerne, Ingen som dømmes uden Den, der seer i det Forborgne og hører Skrifte i Løndom. Ja selv naar der tales, er Du jo Den, som taler med Dig selv ved den Talendes Stemme. Hvad den Talende skal sige netop til Dig, det veed kun Du, hvorledes Du forstaaer Talen, veed han ikke, det veed kun Du; om det var Din bedste Ven, han veed det dog ikke saaledes som Du veed det. Og hvis Du ikke hører saaledes, da hører Du ikke retteligen, da bliver hans Tale en Larm, der forstyrrer Stilheden, og Din Opmærksomhed en Adspredelse, der krænker Stilheden. Hvo som frygter denne Stilhed, han unddrage sig den, men han tør ikke negte, at den er til, siden han jo frygter den. Hvo som siger, han søgte den men fandt den ikke, han er en misundelig Bedrager, der vil forstyrre Andre, thi ellers taug han og sørgede, eller han sagde: jeg søgte den ikke retteligen, derfor fandt jeg den ikke. Thi Intet, Intet i den ganske Verden, ikke om et Jordskjælv rystede Kirkens Piller, og ikke det daarligste Menneskes meest forkeerte Tale og ikke den nedrigste Hyklers Væmmelighed kan tage den fra Dig, men vel det langt Mindre give Nogen Anledning til at søge Skalkeskjul. Nei, Intet uden Du selv kan tage den fra Dig, saa lidet som al Verdens Magt, og al dens Viisdom og alle Menneskers forenede Bestræbelser kan give Dig den, saa lidet som Du selv kan tage den hen og give den bort. Den faaes ikke for Intet, men den kjøbes ikke for Guld; den tages ikke med Vold, men den kommer ikke som en Drøm, naar Du sover; den tinger ikke om Vilkaaret, var dette end, at Du vilde gavne hele Menneskeheden. Om Du giver Alt hen, derfor er den endnu ikke erhvervet, men erhverver Du den, da kan Du gjerne besidde Alt som Den, der Intet eier. Hvo som siger: den er ikke til, denne Stilhed, han larmer blot, eller har Du vel ogsaa nogensinde hørt, at Nogen i Stilhed blev enig med sig selv om, at denne ikke er til, om Du vel har hørt store Ord og høirøstet Tale og larmende Gjerning for at faae den bort, for istedenfor Samvittighed og Stilhed og Guds dømmende Stemme i Eensomhed, at faae en Natur-Gjenlyd fra Trængselen, et forvirret Fællesskab, en almindelig Mening, som man, bange for sig selv, i Feighed ikke er ene om. Men Du, m. T., frygter Du denne Stilhed, skjøndt beflittende Dig paa at have en Samvittighed, thi uden Stilhed er denne slet ikke til, og paa at have en god Samvittighed, saa hold ud, saa hold den ud; denne Stilhed er ikke Dødens, hvori Du omkommer, den er ikke til Døden denne Sygdom, den er Overgangen til Livet.

Saa søger da den Skriftende Gud i Syndernes Bekjendelse, og Skriftemaalet er Veien og er paa Salighedens Vei et Bedested, hvor der standses, hvor Besindelsen samler Sindet, hvor Regnskabet gjøres op. Og ikke sandt, rigtigt, uden Svig bør et Regnskab være – saa bliver der Stilhed, saa bliver Enhvers Mund tilstoppet, saa bliver Enhver skyldig, og kan ikke svare Een til Tusinde. Ved Hjælp af Forstyrrelsen bliver man mindre skyldig, maaskee endogsaa retfærdig. En sørgelig Retfærdighed! Thi det er ikke uretfærdigt, at Du tilgiver et andet Menneske for hans Skyld, hvis han beder Dig derom, eller, hvis Du dog troer han ønsker det, for Guds Skyld, som fordrer det, for Din egen Skyld, at Du ikke maa forstyrres; Du tager og ikke mod Bestikkelse, fordi Du agter paa den forsonlige Tilskyndelse i Dit eget Indre; Du sinker Dig ei heller paa Veien, om Du, skjøndt den Forurettede, søger Forligelsen med Din Modstander, medens han endnu er paa Veien; Du besviger ei heller Gud for hvad hans er, om Du sælger Tilgivelsen for Intet; Du spilder ikke Din Tid eller anvender den slet, om Du grunder paa, hvad der vel kan tjene til Undskyldning; Du er og ikke bedragen, om Du, hvis der ingen Undskyldning fandtes, ved Kjærlighedens hellige Bedrag, som forvandler al Verdens Spot over Din Svaghed til himmelsk Glæde over Din Seier, troede, at Brøden maatte være til at undskylde – men naar det er Dit eget Regnskab, da gjorde Du vel Uret ved at tilgive Dig selv det Mindste, thi endnu værre end den sorteste egne Skyld er dog den egne Retfærdighed; da tog Du jo mod Bestikkelse, om Du fulgte Letsindets eller Underfundighedens Tilskyndelse i Din egen Sag; da sinkede Du Dig paa Veien og sinkede Aandens Fyrighed, da spildte Du Din Tid og anvendte den ilde paa at finde Udflugter, ja, da var Du bedragen ved et formasteligt Bedrag, bedragen netop naar Du fandt Undskyldningen. Ak ja, det er en forunderlig Overgang, en svimlende Omskiftelse! For et Øieblik siden gik det samme Menneske riig og mægtig, og nu Øieblikket derefter, skjøndt der Intet er skeet midlertidig, kan han ikke svare Een til Tusinde. Thi hvo er vel her den Rige og Mægtige, til hvem Talen sigter, hvo Anden end han den Forurettede, han den Undertrykte, han den Forfordeelte, han den Krænkede! Maaskee brød Voldsmanden, som træder paa den Undertrykte,

maaskee brød den Mægtige, hvis Vei blev betegnet ved Forurettelse, maaskee brød den Rige, hvis Rigdom blev forøget ved Enkens Taarer, maaskee brød den Fortvivlede, som krænker og spotter, maaskee brød de sig Alle kun lidet om Tilgivelsen, men sandeligen, ikke en Konge, der hersker over Riger og Lande, og ikke Guldets Søn, der eier Alt, og ikke Forsørgeren, der mætter den Hungrige, eier noget saa stort, eller har noget saa stort at bortgive eller noget saa fornødent at skjænke, som det Menneske, hvis Tilgivelse en Anden behøver. Behøver, ja behøver som den første Fornødenhed; om Nogen ikke mener det, derfor behøves den jo ligefuldt – og den Forurettede eier meest. En Hedning, hvis Navn er uadskilleligt fra Forestillingen om Seiervindinger og Vælde, har sagt, da hans Fjende, ak, som det tyktes Hedninger, viste det høieste Mod ved at aflive sig selv, har sagt: der berøvede han mig min herligste Seier, thi jeg vilde have tilgivet ham. Og en Anden har sagt: derfor vil jeg ikke forlange Tilgivelsen, fordi jeg elsker høit. Min Uret er maaskee ikke saa stor, Tilgivelsen vel endog en billig Fordring, men naar den ikke er erholdt, saa er Uretten uendelig og Tilgivelsens Magt en uendelig Overmagt over mig. Altsaa den uskyldigt Forurettede det var Rigmanden. Endnu for et Øieblik siden i Verdens Omgivelse, da turde han sige: gjører kun Uret mod mig, I tabe dog meest, thi I behøve min Tilgivelse – og nu Øieblikket derefter, nu slutter Stilheden om ham, han veed ikke af, hvad han har at tilgive, og Regnskabet viser, at han kan ikke svare Een til Tusinde. Saaledes er Regnskabet, hvis der er stille om ham, det er, hvis han ikke selv bringer Forstyrrelsen med. Det samme er Dens Regnskab, der gjorde Uret, og Dens, som var den Reneste af Alle, som det endog var den uskyldigt Forurettedes. Derfor frygter Nogen maaskee denne Stilhed og dens Magt, og det uendelige Intet, hvori den nedstyrter alle Forskjelligheder, endog Urettsens og Tilgivelsens, og det Dyb, hvori den Eensomme synker i Stilheden. Det er som naar Den, der forsager Verden, gyser for den Tomhed, der synes at vise sig. Endnu for et Øieblik siden, da ønskede han saa Meget, og higede og stræbte, og sov uroligt om Natten, og spurgte Nyt om Andre, og misundte Nogle, og oversaae Nogle, og var beskeden paa rette Sted, og paafærde i Venskab og Fjendskab, og spaede om Veiret, og forstod sig paa Vinden, og forandrede Planen, og stræbte igjen, og vandt og tabte, og blev ikke træt, og speidede efter Lønnen, og skimtede Vindingen – og nu, ja stakkels bedragne Mand! hvis han i denne Forsøgelse ikke fandt det ene Fornødne, stakkels Bedragne, der bedrog sig selv, stakkels Mand, der ved sig selv blev til Priis for Livets Spot, thi nu kom maaskee det Store, han ønskede, nu blev han riig, nu, nu, o, Fortvivlelse, hvorfor netop nu, hvorfor ikke igaar, men nu, da han dog ikke ganske ønskede, men heller ikke ganske forsagede! Og saaledes ogsaa med Den, som erfarede, at der er en Stilhed, hvor ethvert Menneske bliver skyldigt, og ikkun lærte at frygte den. Var han anseet for Retfærdig i Menneskenes Øine, og dette hans Begjer, var han Forurettet men trodsig i Tilgivelsens stolte Besiddelse, var han ikke uden Skyld men havde fundet Tækkelighed i Verdens Øine, ak, stakkels bedragne Mand! hvor maatte han forbittres mod Den, som ledte ham ind og altsaa ledte ham vild i hiin Stilhed – men det kan Ingen, og hans Vrede er afmægtig. Stakkels Bedragne, hvis Retfærdighedens Borgerkrone nu ræktes ham af Folkehoben, hvad han higede efter; hvis det nu vedtoges af Tusinder at kalde ham den Retfærdige i Folket, hans hoffærdige Øres forfængelige Lyst: hvorfor nu, nu da hans Øre vel ikke ganske var tilstoppet, men han heller ikke ganske havde fattet Stilhedens uendelige Hemmelighed! Stakkels Bedragne, hvis nu den Skyldige kom til hans Dør, hvis nu Øieblikket var der, at Tilgivelsen skulde kjøbes dyrt, Triumphens Øieblik, han havde glædet sig til, hvorfor nu, hvorfor ikke igaar, men nu, nu, da han vel ikke vellystigt fornam Hævnens og Stolthedens Hidsighed, men heller ikke ganske havde fattet den egne Skylds alvorlige Budskab! Thi Den, der fattede det, han var sandeligen ikke bedragen. Salig Den, der forstaaer det. Og hvis det er Nogens Gjerning at forkynde, at lære Andre om deres Skyld, at lære fra sig, hvad denne Tale, der er uden Myndighed, ikke gjør, han haver dog den Trøst, at netop den Reneste er villigst til at fatte den egne Skyld dybest. Thi naar det gjelder hiint største Vovestykke, selv skyldig at underlægge Alle under Skyld, hvor da endog den Modiges Tanke standser, naar han ikke frygter at tage sig selv med, men Tanken gjør Modstand ved Synet af hvad der menneskeligt talt er reent og elskeligt, ved en qvindelig Ungdoms skjønne Reenhed, der den ukjendt med Verden, ukjendt med dens Tilskyndelser, ydmygt tænker ringe om sig selv i Oprigtighed: der vil han, hvis Talens Gjerning byder ham at forkynde Synden som Slægtens fælles Lod, der vil han finde en Forstaaelse, som maaskee beskæmmer ham selv.

Den Skriftende søger Gud i Syndernes Bekjendelse, og Skriftemaalet er Veien, og er paa Salighedens Vei et Bedested, hvor der standses, hvor Besindelsen samler Sindet. Saa ville vi da standse og i Anledning af Skriftemaallet tale om:

Hvad det er at søge Gud,

og nærmere bestemme dette ved at betænke, at intet Menneske kan see Gud uden Reenhed, og intet Menneske tage Kjende paa ham uden at blive en Synder. Føler Nogen sig paa urigtig Maade standset ved Opgaven, da kaste han Talen bort, at ikke Den, som løber hurtigere, skal sinkes af den Langsomme. Og en Betragtningens Værd er jo altid tvivlsom; den kan stundom hjælpe En til det Afgjørende, stundom ogsaa forhindre: som et lille Tilløb kan hjælpe til Springets Afgjørelse, men flere Miils Tilløb vilde vel endog forhindre det. Har Nogen derimod ofte nok følt sig standset i Livet uden dog at finde Stilhed, har han søgt den, hvor den jo er, og dog ikke ret fundet den, og gjort sig Bebreidelse derover, har han kæmpet og dog

ikke vundet, da forsøge han atter, han følge med Talen, men Fri og Frivillig; der er Intet, som binder ham, ingen Forpligtelse, ingen Bebreidelse venter ham, hvis det ved den ikke lykkedes ham, thi Talen har jo ingen Myndighed. Men han vil heller ikke, at Talen skulde sige om hiin Stilhed, at den er paa hiint helligede Sted saaledes, at dersom man kunde blive der, og ikke atter skulde ud i Livets Forvirring, saa vilde man altid have den hos sig; thi Den som fordrer dette, han fordrer for meget af Talen, at den nemlig skulde bedrage ham, som var det Stedet, udvortes forstaaet, der gjorde Udslaget, som vilde ikke ganske det Samme hænde ham, hvad der hænder ham i Verden, hvis han skulde forblive paa det hellige Sted, som vilde han da ikke først og fremmest forfærdes ved et Sandsebedrag, hvori han havde fundet Beroligelse, at det var Stedet det kom an paa. En Digter har jo rigtignok sagt, at et Suk til Gud uden Ord er den bedste Tilbedelse, saa kunde man jo ogsaa troe, at det sparsomme Besøg paa det hellige Sted, naar man kommer langvejsfra, var den bedste Gudsdyrkelse, fordi begge Dele hjælpe til Sandsebedraget. Et Suk uden Ord er nemlig den bedste Tilbedelse, naar Tanken om Gud kun skal dæmre over Tilværelsen, som de blaae Bjerge fjernt i Synskredsen, naar Sjeletilstandens Uklarhed skal tilfredsstilles ved den størst mulige Fleertydighed. Men skal Gud være Sjelen nærværende, da finder Sukket vel Tanken, og Tanken vel Ordet – men ogsaa Vanskeligheden, som man ikke drømmer om paa Afstand. Indtil Taabelighed fortælles det vel i vore Dage, at det Høieste er ikke at leve i Stilheden, der er nemlig Faren ikke, indtil Taabelighed, thi Faren er der saa godt som i Forvirringen, og det Store er hverken, uden videre forstaaet, at være i Eensomheden eller at være i Forvirringen, men det Store er at overvinde Faren – og det Maadeligste er at arbejde sig træt paa at overveie hvad der er vanskeligst, thi et saadant Arbejde er unyttig Møie og har intetsteds hjemme som den Arbejdende, der jo hverken er i Forvirringen eller i Eensomheden, men i travle Tankers Aandsfraværelse. – Dersom endeligen Nogen paa Grund af de mange Forretninger og den travle Gjerning mener ikke at have Tid til at læse en saadan Tale, ja da kan han have fuld Ret i, at han ikke har Tid til at læse denne Tale, der jo ogsaa gjerne venter til Sidst med at komme i Betragtning, men skulde Meningen være, at han overhovedet ikke havde Tid til at bekymre sig om, hvad der er Talens Bekymring: hiin Stilhed, da skal Talen, selv om den Travle fandt en Fritime fra de mange Forretninger til i Hastværk at fremsætte en Indvending, da skal Talen dog ikke gjøre sig latterlig ved at besvare den. De mange Forretninger er maaskee en tvivlsom Fortjeneste, maaskee ville de ogsaa blive ham færre ved at betænke hiin Stilhed, og mange Forretninger skjønnes fremfor Alt at være een Grund mere til hyppigere at søge Regnskabets Stilhed, hvor der dog ikke regnes med Mark og Skilling eller med Udmærkelsens og Fornedrelsens og andre indbildte Størrelser.

Dersom den Søgende søger hvad der ligger udenfor ham som noget Udvortes, som Noget der ikke staaer i hans Magt, da er det Søgte paa et bestemt Sted. Finder han blot Stedet, hvor det er, ja da er han hjulpen, da griber han det, og hans Søgen har en Ende. Saaledes vidste Enhver engang i sin tidlige Ungdom, at der var saa mange skønne Ting til, men Stedet vidste han ikke med Bestemthed. Ak, om Mangen end haver glemt denne Børnelærdom, mon Alle derfor i Sandhed ere blevne visere, mon ogsaa Den, som istedenfor hiin skønne Fyldes Eenhed har vundet Tvivlens Dobbeltthed og Beslutningens Halvhed! – Dersom den Søgende antages selv slet Intet at kunne gjøre for at finde Stedet, da er han ønskende. Saaledes var Enhver engang i en tidligere Ungdom. Ak, om Mangen end har forandret sig, mon Alle derfor i Sandhed have forandret sig til det Bedre, mon ogsaa Den, som istedenfor Ønskets uvisse Rigdom vandt Middelmaadighedens visse Elendighed! – Naar den Ønskende seer sit Ønske opfyldt, da bliver han forundret, som han allerede ved at være ønskende er i Forundring. Saaledes var ogsaa Enhver engang i sin tidlige Ungdom, ikke som man uretfærdigt siger om Ungdommen, god at lokke til daarlige Foretagender, men inderlig god at lokke til Forundringens uforbeholdne salige Hengivelse, det redelige Vederlag, som den Ønskende usvigelig gemmer for Opfyldelsens Øieblik. Ak, om Mangen end har tabt denne lil til at ville give Lige for Lige, som han jo ogsaa har lært at tænke ringe om Ønsket, er derfor denne tingende Redelighed, der ikke ret ønsker og ikke ret forundrer sig, og saaledes giver Lige for Lige, er derfor denne Redelighed en Vinding! – Den, der ønsker, søger ogsaa, men hans Søgen er iblinde, ikke saa meget med Hensyn til Ønskets Gjenstand, som med Hensyn til, at han ikke veed, om han kommer det nærmere eller fjerner sig.

Blandt de mange Goder er der nu eet, som er det høieste, som ikke er at bestemme ved sit Forhold til de andre, da det er det høieste, uden at dog den Ønskende har en bestemt Forestilling, thi det er det høieste netop som det Ubekjendte – og dette Gode er Gud. De andre Goder have Navne og Betegnelser, men hvor Ønsket dybest drager Aande, hvor dette Ubekjendte synes at vise sig, der er Forundringen, og Forundringen er Umiddelbarhedens Sands for Gud og al dybere Forstaaelses Begynden. Den Ønskendes Søgen er iblinde ikke saa meget med Hensyn til Gjenstanden, thi denne er jo det Ubekjendte, som med Hensyn til, om han kommer det nærmere eller fjernere – nu studser han, Forundringens Udtryk er Tilbedelse. Og Forundringen er en tvetydig Sjelstilstand, der i sig indeholder Frygten og Saligheden. Tilbedelsen derfor paa eengang blandet af Frygt og Salighed. Selv den meest luttrede, fornuftige Gudsdyrkelse er Salighed i Frygt og Bæven, Tillid i Livsfaren, Frimodighed i Syndens Bevidsthed. Selv den meest luttrede og fornuftige Gudsdyrkelse har Forundringens Skrøbelighed, og ikke Kraftens og ikke Viisdommens og ikke Gjerningens ligefremme Størrelse bestemmer Guds-Forholdets Størrelse, den Mægtigste er i dybeste Afmagt, den Frommeste sukker fra dybeste Nød, den Vældigste er den, der retteligen folder sine Hænder.

Den Ønskendes Forundring svarer til det Ubekjendte, og er saaledes aldeles ubestemmelig eller rettere uendelig bestemmelig, kan være lige saa modbydelig som latterlig, kan være lige saa forvildet som

barnagtig. Naar Skoven skuler i Aftenstunden, naar Nattens Maane forvilder sig imellem Træerne, naar Naturforundringen derinde fanger efter sit Bytte, og da Hedningen pludseligt seer et Lysvirkningens Under, som griber ham, da seer han det Ubekjendte, og Tilbedelsen er Forundringens Udtryk; naar den knudrede Stamme danner en skuffende Skikkelse, som er ham ubekjendt, som ligner et Menneske og dog atter for Overraskelsen kun ligner i overnaturlig Størrelse, da standser han og tilbeder; naar han i Ørkenen seer et Spor, som ikke tilhører noget Menneske eller noget ham bekjendt Væsen, naar Eensomhedens Magt besvangrer hans Sjæl med Forundring, da seer han i dette Spor, at den Ubekjendte har været her, og han tilbeder; naar Havet ligger dybt og stille, uforklaret, naar Forundringen stirrer svimlende ned deri, indtil det er som den Ubekjendte stiger op, naar Havets Bølge ruller eensformigt mod Strandbredden og overvælder Sjælen ved Eensformighedens Magt, naar Sivet hvisker for Vinden og atter hvisker og altsaa maa ville betroe den Lyttende Noget: da tilbeder han. – Bestemmer Forundringen sig, saa er dens høieste Udtryk, at Gud er Tilværelsens uforklarede Alt, som dette er anet for Indbildningskraften i det Mindste og i det Største overalt. Hvad der var Hedenskabets Indhold, opleves igjen i enhver Slægts Gjentaelse, og først naar det er gennemlevet, nedsættes det, der var Afgudsdyrkelse, til en sorgløs Væren i Digtingens Uskyldighed. Thi Afgudsdyrkelsen er luttret det Digteriske.

Dersom den Ønskende selv antages at kunne bidrage Noget til at finde det Søgte, da er han stræbende. Altsaa er Forundringen og Ønsket ifærd med at gennemgaae sin Forsøgelse. Ofte bedragen, som jo Forundringens Omfang, netop fordi den forholdt sig ligefrem til det Ubekjendte, var det lige saa modbydelige som latterlige, det lige saa forvildede som barnagtige, ofte bedragen vil Forundringen see sig for og ikke længere gaae iblinde. Det ligefremme Forhold er saaledes i et første Nu et brudt Forhold, uden at dog Bruddet er noget Gjennembrud. Det er brudt derved, at Veien træder imellem som en Bestemmelse, medens der for den Ønskende ingen Vei er. Naar den Søgende ikke gaaer iblinde, da ønsker han ikke blot, han stræber; thi Stræben er netop Veien hen til det Søgte. Saaledes var Enhver engang i sin tidligere Ungdom, høitflyvende i at ville, ak, og om Mangen end nu har lært at blive ved Jorden, mon de derfor ogsaa Alle ere blevne visere, mon ogsaa Den, som istedenfor Fuglens Flugt vandt det Fiirføddedes ludende Gang! Saaledes var Enhver engang i sin tidligere Ungdom dumdristig i at vove, ak, og om Mangen end lod det fare, mon de derfor ogsaa Alle bleve visere, mon ogsaa Den, som istedenfor Dumdristighedens Løb paa det Uvisse vandt Fodgængerens Tryghed paa Middelmaadighedens Landevei! Saaledes var Enhver engang i sin tidligere Ungdom Udfordrende, ak, og om Mangen end lærte at stemme Forundringen ned, mon de derfor Alle bleve visere, mon ogsaa Den, som ved Begunstigelse blev overmættet, eller Den, som af Omgivelse lærte Smaalighed, eller Den, som i Vaners Trældom lærte Nøisomhed! O, vel er det viist, ikke at tale om Lykke, hvis man veed noget Helligere at nævne, men hvis ikke, da var det jo en Ulykke, at Lykken forsvandt af Livet, at den blev træt af at give og tage, blev træt af Menneskene, som bedroge den for Forundringen.

Men i Frihedens Verden, hvor jo al Stræben har sit Udspring, og hvori al Stræben har sit Liv, der møder Forundringen paa Veien. Bestræbelsen har forskjelligt Navn, men den, som er mod det Ubekjendte, er rettet mod Gud. Dette, at den er mod det Ubekjendte, vil sige, den er uendelig. Da standser den Stræbende, han seer det skuffende Spor af et uhyre Væsen, der er til naar det er forbi, der er og er ikke; og dette Væsen er Skjebnen, og hans Stræben som en Faren vild. Tilbedelse er atter Forundringens Udtryk, og Tilbedelsens Omfang er det lige saa Modbydelige som Latterlige, det lige saa Forvildede som Barnagtige.

Dersom den Søgende antages at kunne gjøre Alt for at finde det Søgte, da er Trylleriet forbi, Forundringen glemt, der er Intet at forundre sig over. Og da, i det næste Øieblik er det Søgte et Intet, og derfor var det han formaaede Alt. Saaledes var Enhver engang ved Ungdommens Aarskifte, da han blev en Evighed gammel; ak, og om Mangen end trøster sig til ikke at have oplevet denne Forfærdelse, mon de derfor Alle bleve visere, mon ogsaa Den, der var en Yngling i Oldingens Alder! Saaledes gik det Enhver engang ved Ungdommens Afsked at Livet stod stille og han omkom; og om Mangen end brouter af sin Ungdom, mon derfor ogsaa Den var visere, der besveg Aarene og Evigheden for sin Ret, hvis høieste Viisdom var et fjantet Svar paa det alvorligste Spørgsmaal!

Der var engang i Verden, da Mennesket træt af Forundring, træt af Skjebnen vendte sig bort fra det Udvortes, og fandt, at der var ingen Forundringens Gjenstand, at det Ubekjendte var et Intet og Forundringen et Bedrag. Og hvad der engang var Livets Indhold, det kommer igjen i Slægtens Gjentaelse. Om Nogen vil tykkes sig viis ved at sige, at der ere tilbagelagte Skikkelser, som for Aartusinder siden ere færdige: i Livet er det ikke saaledes. Og Du mener dog vel heller ikke, min Tilhører, at jeg vilde spille Dig Din Tid ved at fortælle store Begivenheder og nævne snurrige Navne, og blive aandløst vigtig i Betragtning af hele Menneskeheden! Ak nei, hvis det er saa, at Den er bedragen, som kun faaer Lidet at vide, mon da ikke ogsaa Den, som fik saa Meget at vide, at han slet Intet tilegnede sig! Langsomt gaaer Mennesket frem, selv den herligste Viden er dog kun en Forudsætning. Vil man forøge Forudsætningerne mere og mere, da er man jo som den Gjerrige, der dynger Penge sammen, som han ingen Brug har for. Selv hvad der er værd at anslaae høit: en lykkelig Opdragelse, selv den er jo kun en Forudsætning, og der gaaer Tid efter Tid, inden den tilegnes, og et heelt Liv er ikke for meget, hvis man vil tilegne sig den. O, dersom Den var bedragen, hvis Opdragelse forsømtes, mon da ikke ogsaa Den, som blev uvidende om, at den var en Forudsætning, et betroet Gods, en hellig Arv, der skulde erhverves, og som uden videre tog den hen, og tyktes sig at være det, han havde Navn af. Har den Bedre stundom sukket, fordi det Søgte var saa fjernt, saa har Du vel m. T., fattet, at der ogsaa er en anden Vanskelighed, at der er et Videns Blendværk, som bedaarer Sjælen, at der er

en Tryghed, hvori man er vidende – og dog bedragen, at der er en Fjernhed fra al Afgjørelse, hvor man, uden at drømme derom, fortages. Lad Forfærdelsen tage sit Bytte, o, denne Tryghed er et forfærdeligere Uhyre! Lad Savnets Nød hungre ud, er det bedre at omkomme af Overflod? Rystende var det, da Forundringen slap Mennesket, og han fortvivlede over sig selv, men lige saa rystende er det, at man kan være vidende om dette, vide langt mere, og end ikke have oplevet hiint, og meest rystende, at man kan vide Alt og ikke have begyndt paa det Mindste. Og er det saaledes, o, lad mig da begynde forfra; vend tilbage, Du Ungdom med Din Ønsken og Din elskelige Forundring, vend tilbage, Du Ungdommens vilde Stræben med Din Dumdristighed og Din Gysen for hiin Ubekjendte, grib mig, Du Fortvivlelse, der bryder med Forundringen og Ungdommens Forundring, men hurtigt, hurtigt, hvis det er muligt, hvis jeg har spildt min bedste Tid uden at opleve Noget, lær mig dog idetmindste ikke at blive ligegyldig derved, at søge Trøst med Andre i fælles Tab, saa er vel Forfærdelsen over Tabet en Begynden paa min Helbredelse; hvor sildig den end er, det er dog bedre end at leve hen som en Løgner, bedragen ikke af hvad der kunde synes skikket til at bedrage, ak, og derfor rædsomt bedragen – bedragen af megen Viden!

Altsaa var Forundringen forbi, den er forbi; saa hed det engang, saa siger den Fortvivlende og gjentager det i Fortvivlelse og gjentager det spottende, og vil trøste sig ved Spotten, medens denne saarer Andre, som var al Spot ikke tveægget! Men Du, m. T., Du veed jo, at Talen netop nu staaer ved Forundringen. Talen vil derfor ikke overraske Dig, vil ei heller bedrage Dig ved Øienforblindelse, naar Tankelynet glimter idet Alt vendes om, vil ei heller rive Dig hen i en studsende Forvirring. Den, som virkeligen har oplevet det Foregaaende, han gennemskuer let forvirrede Erindrings Sammenblanding, og dersom han ikke har oplevet det, da vil at høre eller læse en Tale kun tvivlsomt gavne ham. Men Du, som jo selv er i Forundringen, Du veed jo, at denne Forundring blev til, da engang hiin første var fortæret i Fortvivlelsen. Men hvor fandtes da og en værdigere Gjenstand for Forundring, end naar den i Ønsken og Stræben Søgende, den i Fortvivlelse Omkommende pludseligen opdagede, at han har det Søgte, at Ulykken er, at han staaer og taber det! Thi tag den Ønskende som han sidder der og drømmer, kald paa ham og siig: Du har det Ønskede; stands den dumdristigt Stræbende, der han hist styrter frem ad Veien, stands ham og siig: Du har det Eftertragtede; gjennembryd Fortvivlelsen, at den Fortvivlede fatter, han har det – hvilken Sindsbevægelse i ham, naar han paa eengang bliver overvældet af Forundring og atter overvældet, fordi han ligesom taber det Søgte igjen! Ønskets Herlighed, Dumdristighedens Stræben vækker ikke anden Gang Forundring, dette forhindrer Fortvivlelsens Tankestreg, men at det Søgte er givet, at det haves af Den, som i Misforstaaelsen staaer og taber det – dette vækker det hele Menneskes Forundring. Og hvilket stærkere Udtryk er der vel for Forundring, end at den Undrende bliver som forandret, som naar den Ønskende skifter Farve, hvilket stærkere Udtryk end dette, at han *virkeligen* bliver forandret! Og saaledes er det med denne Forundring, den forandrer den Søgende, og saaledes er det med denne Forandring, at det at søge bliver noget Andet, ja lige det Modsatte: det at søge betyder, at den Søgende selv forandres. Han skal ikke finde Stedet, hvor det Søgte er, thi dette er lige hos ham, han skal ikke finde Stedet, hvor Gud er, han skal ikke stræbe derhen, thi Gud er lige hos ham, ganske nær, nær allevegne, i ethvert Øieblik allestedsnærværende, men han skal forandres, at han selv kan blive Stedet, hvor Gud er i Sandhed.

Dog Forundring, som er al dybere Forstaaelses Begynden, er en tvetydig Lidenskab, der i sig indeholder Frygten og Saligheden. Eller var det ikke frygteligt, m. T., at det Søgte var Dig saa nær, at Du ikke søgte, men Gud søgte Dig; var det ikke frygteligt, at Du ikke kunde røre Dig uden at være i ham, og ikke være stille uden at være i ham, og ikke være saa ubemærket, at Du jo var i ham, og ikke flygte til Verdens yderste Grændse uden at han var der og paa ethvert Sted underveis, og ikke skjule Dig i Afgrunden uden at han var der og paa ethvert Sted underveis, og ikke sige til ham: om et Øieblik, fordi han ogsaa var i det Øieblik, da Du sagde dette; var det ikke frygteligt, da Ungdommens Spøg og Fortvivlelsens Umodenhed blev til Alvor, da, hvad Du havde peget paa og higet efter, og hvad Du havde sagt om, at det var ikke til, da det blev til, ja da det var til overalt omkring Dig og omsluttede Dig allevegne! Men var det ikke saligt, at den Mægtige kunde spærre Dig ind i den mørkeste Afkrog, og kunde dog ikke lukke Gud ude; var det ikke saligt, at Du kunde falde i den dybeste Afgrund, hvor man hverken sees Sol eller Stjerner, og dog kan see Gud; var det ikke saligt, at Du kunde fare vild i den eensomme Ørken, og dog strax finde Veien til Gud; var det ikke saligt, at Du kunde blive en Olding, der havde glemt Alt, og dog aldrig glemme Gud, fordi han ikke kan blive noget Forbigangent, at Du kunde blive stum og dog raabe paa ham, døv og dog høre ham, blind og dog see ham; saligt at turde stole paa ham, at han ikke vilde sige som Menneskene sige: om et Øieblik, fordi han var hos Dig i det Øieblik han sagde det! – Men Den, som udelader Frygten, han see vel til, at han ikke ogsaa udelader Fundet. Det er saa let, eller om Nogen hellere vil sige det Samme paa anden Maade, det er er saa svært at finde Gud, at man endogsaa beviser, han er til, og finder et Beviis fornødent. Lad Bevisets Arbejde være svært, især volde Den Bryderi, der skal forstaae, at det beviser Noget; for den Bevisende er Sagen bleven let, thi han er kommen til at staae udenfor, han handler ikke med Gud, men afhandler Noget om Gud. Skal derimod det at søge betyde, at man selv forandres, da passe den Søgende vel paa sig selv. Man lære Forundring af et Barn og Frygt af en Mand, det er altid en Forberedelse, saa kommer Frygten nok med Gud, naar han kommer og gjør Beviser overflødige. Eller er det maaskee Mod, at man tankeløst forbliver uvidende om Faren, at den Bevisende sidder uforandret og beviser og beviser, at den Allestedsnærværende er til, den Allestedsnærværende, der altsaa ogsaa i Bevisets Øieblikke gennemskuer den Bevisende – uden dog at have nogen videnskabelig Dom om Bevisets Fortjenstlighed. Skulde virkeligen den Allestedsnærværende være bleven som en sjelden Naturskabning, hvis Tilværelse den Lærde beviser,

eller som en ustadig Stjerne, hvilken man med Aarhundreders Mellemrum iagttager, og hvis Tilværelse derfor behøver et Beviis især for de mellemliggende Aarhundreder, i hvilke den ikke sees!

Men den sande Forundring og den sande Frygt kan det ene Menneske ikke lære det andet. Kun naar den sammenpresser og udvider Din Sjæl, Din, netop Din, Din alene i den ganske Verden, fordi Du er bleven alene med den Allestedsnærværende, kun da er den i Sandhed for Dig. Om en Talende havde en Engels Veltalenhed, og om han havde et Aasyn, der kunde indjage den Modigste Skræk, saa Du faldt, som man siger, i den dybeste Forundring over hans Veltalenhed, og Rædsel greb Dig ved at høre ham; det er ikke denne Forundring og ikke denne Frygt der hjælper. I Forhold til ethvert Menneske, det ringeste og det største, gjelder det, at ikke en Engel og ikke Legioner Engle og ikke alle Verdens Rædsler kan indgive den sande Forundring og den sande Frygt, men vel gjøre ham overtroisk. Den sande Forundring og den sande Frygt er først da, naar han, netop han, det være den Ringeste eller den Største, bliver alene med den Allestedsnærværende. Kraftens og Viisdommens og Gjerningens ligefremme Størrelse bestemmer ikke Guds-Forholdets Størrelse. Eller gjorde de Vise i Ægypten ikke næsten lige saa store Tegn som Moses; sæt, de havde gjort større, hvad følger saa deraf? Intet, slet Intet med Hensyn til Guds-Forholdet. Men Moses frygtede Gud, og Moses forundrede sig over Gud, og Frygten og Forundringen eller Forundringens Frygt og dens Salighed bestemmer Guds-Forholdets Størrelse.

Det er ganske sandt, hvad Forstanden siger, at der er Intet at forundre sig over, men netop derfor er Forundringen sikkert – fordi Forstanden indestaaer for den. Lad kun Forstanden dømmе det Forgængelige, lad den kun rydde Stedet – saa kommer Forundringen paa rette Sted i den Forandrede. Alt, hvad der tilhørte hiin første Forundring, kan Forstanden fortære; lad den det, at den gaadefuldt kan hjælpe En til Forundringen, thi gaadefuldt er det jo, da det strider lige mod Forstandens Dom om sig selv. Men kommer et Menneske ikke videre, da anklage han ikke Forstanden og triumphere heller ikke, fordi den har seiret. Dersom en Fyrste udsender en Høvidsmand med Hærskaren mod det fremmede Land, og hiin Høvidsmand erobrer det, og derpaa selv bemægtiger sig det som en Oprører, da er der jo ingen Grund til at anklage ham fordi han erobrede det, men heller ikke Grund til at triumphere, da han jo selv beholdt det: og saaledes, hvis et Menneske ved sin Forstand seirer over hvad der vel var skjønt, men dog ogsaa barnagtigt, da anklage han ikke Forstanden, men hvis Forstanden ender med at gjøre Oprør, da triumphere han ikke. Men Forundringen er i den Forandrede.

Som det her er sagt, saaledes gik det jo Enhver engang i Afgjørelsens Øieblik, da Aandens Sygdom slog ind, og han følte sig fangen i Tilværelsen, fangen for evigt. Ak, og om Mangen trøster sig ved at have undgaaet denne Fare, mon derfor ogsaa Den var visere, som snildt og feigt bedrog sig selv, der han troede at bedrage Gud og Livet! Saaledes hændte det Enhver engang, da det var forbi med Spøgen og Blendværket og Adspredelsen; ak, og om Mangen end trodser paa sin Sorgløshed, mon derfor ogsaa Den blev visere, hvis Liv vildt snylter hen i Sideskud, fordi han ikke blev bunden! Saaledes hændte det Enhver engang, ak, og om Mangen end smigrer sig med et fordeelagtigere Vilkaar, mon derfor Den blev visere, som ubunden ikke vidste af, at han netop derved var ufri!

Naar det Søgte antages givet, betyder det at søge, at den Søgende selv forandres, saa han bliver Stedet, hvor det Søgte kan være i Sandhed. Og det Søgte var jo givet, det var saa nær, at det var som var det igjen tabt. Hvilket Udtryk er vel stærkere for Forfærdelsen end dette, at det er som tabt, uden denne Vished, at det er tabt: saaledes gaaer det altsaa tilbage med et Menneske! Hvilken Afstand siden hiin Tid, da han ønskede, da han dumdrigt vovede, da det Søgte var i det Fjerne, da Selvfølelsen trodsede paa, at det var ikke til – og nu, det er kommet ham saa nær, at det er tabt, og det gaaer langt tilbage i det Fjerne med Tabet! Den Søgende skulde forandres, ak, og han var forandret – saaledes gaaer det tilbage. Og Forandringen, i hvilken han er, kalde vi Synden. Altsaa det Søgte er, den Søgende er Stedet, men forandret og forandret fra engang at have været Stedet, hvor det Søgte var. O, nu er der ingen Forundring, ingen Tvetydighed! Sjælens Tilstand, naar den fatter dette, er Frygt og Bæven i den Skyldige, Lidenskabens Sorg efter Erindringen, Kjerligheden Anger i den Fortabte. M. T., var det ikke saaledes! Talen skal jo ikke overraske Dig, den har ingen Myndighed til at afnøde Dig nogen Syndens Bekjendelse. Tvertimod tilstaaer den gjerne sin Afmagt i denne Henseende, ja kunde Nogen ønske det, da vil den villigt sige ham, at ikke al Verdens Veltalenhed er istand til at overbevise et Menneske om hans Synd, men da ogsaa minde ham, ikke at frygte Synderes Veltalenhed, men den Helliges Allestedsnærværelse og endnu mere frygte for at unddrage sig den. Skal et Menneske væsentligen forstaae sin Synd, da maa han forstaae det, fordi han bliver ene, han ene, netop han ene med den Hellige, som veed Alt. Kun denne Frygt og Bæven er den sande, kun den Sorg, som Guds Erindring vækker i et Menneske, kun den Anger, hans Kjerlighed opelsker. Havde en Taler Stemme som Himlens Torden, havde han et Aasyn, der indjog Rædsel, forstod han at sigte med Øiet, og han nu, som Du sad der, m. T., pegede paa Dig og sagde: Du, Du er en Synder, og gjorde han det end med en saadan Magt, at Dit Øie søgte Jorden, at Blodet veeg fra Din Kind og Du maaskee ikke længe forvandt Indtrykket, da forstod Du vel, at han ved sin Adfærd forvandlede Omgivelsen til en Fjellebod, hvor han gøglede, og beklagede, at han forstyrrede Dig i at finde Stilheden. Frygt og Bæven for det Afskyelige: for en gudeligt Udsvævende, er ikke den sande Frygt og Bæven. Som det gjelder, at et Menneske ikke skal søge sin Fred hos et andet Menneske, at han ikke skal bygge paa Sand, saa gjelder det ogsaa, at han ikke skal fortrøste sig til, at det er noget andet Menneskes Gjerning at overbevise ham om, at han er en Synder, men vel at paaminde ham om det egne Ansvar for Gud, hvis han ikke opdager det ved sig selv; al anden

Forstaaelse er Adspredelse. Og dette er kun Spøg, om jeg vilde dømmе Dig, men dette Alvor, om Du glemmer, at Gud vil dømmе.

Det Søgte er altsaa givet, Gud er nær nok, men Ingen kan see *Gud uden Reenhed*, og Synden er netop Ureenhed, og derfor kan ingen tage Kjende paa Gud uden at blive en Synder. Det Første er et vinkende Ord, og Sjelens Blik er mod det Høie, hvor Maalet er, men i samme Nu lyder det andet Ord, der angiver Begyndelsen, og dette Ord er et nedtrykkende Ord. Og dog er det saaledes for Den, der vil forstaae Synden med sig selv. At overbevise Nogen kan da en umyndig Tale ikke ville, ja den kan end ikke ligefrem gavne Nogen. Den, som føler sig stærkere, kan jo umuligt beseires af Talen, og Den, som lod sig overvinde, beviste netop derved, at han var Stærkere. Derfor skal Talen ikke overliste Dig, m. T., og bringe Noget ud om Dig, tvertimod giver den jo Dig snarere et Vaaben ihænde mod den Talende, dersom Du var daarlig nok til at ville dømmе ham, hvilket jo var Tankeløshed, da Alvoren er, om Nogen glemmer at anklage sig selv for Gud. Af den Grund faaer Du heller ei meget at vide af Talen; faaer Du Noget at vide af den om Dig selv, da er det ved Dig selv; men vilde Nogen fordre at faae Noget at vide om Synden i Almindelighed, da fordrede han for meget af Talen, thi da vilde han bedrages.

Saa staaer Talen nu ved Begyndelsen. Denne skeer ikke ved Forundring, men da sandeligen heller ikke ved Tvivl; thi Den, som tvivler om sin Skyld, han gjør kun en daarlig Begyndelse, eller rettere, han fortsætter hvad der med Synden var daarligt begyndt. Hvad der kommer med Synden, det gaaer med Sorgen: dette gjelder dog vel altsaa om Synden selv. Sorg er derfor Begyndelse, og Bæven er Sorgens Aarvaagenhed. Jo dybere Sorgen er, desto mere føler Mennesket sig som et Intet, som mindre end Intet, og netop dette er fordi den Sørgende er den Søgende, som begynder at tage Kjende paa Gud. Det har altid været sagt, selv i Hedenskabet, at Guderne sælge ikke det Høieste for Intet, at en guddommelig Misundelse, hvori Guddommen satte Priis paa sig selv, bestemte Forholdets Vilkaar: hvorledes skulde da det, som et enkelt Menneske at blive Gud vaer, hvorledes skulde det ikke have sin Fordring; og denne Fordring er, at Mennesket bliver en Synder. Og dog er det ikke, om jeg saa tør sige, en Høflighed Mennesket viser ham, at hans hellige Nærværelse nedsætter den Enkelte til Synder, nei den Enkelte var det, men blev det først ved hans Nærværelse. Imidlertid forstaaer Den, som søger at forstaae sig selv i Syndens Bevidsthed for Gud, han forstaaer det ikke som et almindeligt Udsagn, at alle Mennesker ere Syndere, thi denne Almindelighed er ikke det, hvorpaa Eftertrykket hviler. Jo dybere Sorgen er, desto mere føler Mennesket sig som et Intet, som mindre end Intet, og denne fradragende Selvfølelse er Tegn paa, at den Sørgende er den Søgende som begynder at tage Kjende paa Gud. I verdslig Forstand gjelder det, at det er en daarlig Kriger der ikke haaber at blive Øverste, i gudelig Forstand er det omvendt, jo mindre han troer om sig selv, ikke som Menneske i Almindelighed eller om det at være Menneske, men om sig som det enkelte Menneske og ikke i Henseende til Evner, men i Henseende til Skyld, desto tydeligere vorder Gud ham. Vi ville ikke forøge Skylden, for at Gud kunde blive større, men vel forøge Skyldens Erkjendelse. Og som hiin Øvrighed, der udøvende vaager over Retfærdigheden, stundom bruger Speidere, der selv ere skyldige, saaledes er Enhver, den Hellige bruger, selv en Skyldner, stundom endog i strængere Forstand en Skyldner, saa den Hellige baade bekymrer sig om Skyldnerens Frelse og om at frelse Andre ved ham.

Jo dybere Sorgen er, desto dybere fattes Syndens Magt, og det stærkeste Udtryk for den dybeste Sorg kunde synes, om Nogen følte sig selv at være den største Synder. Nu det forstaaer sig, der har jo ogsaa været paa forfængelig Viis endog Strid og Tvist om denne Værdighed, man har opbudt Alt for at vinde denne Anerkjendelse i Tider, hvor dette var det høieste Udtryk for den høieste Udmærkelse. Sørgelig er jo enhver Art vildfarende Stræben, sørgeligst dog de gudelige Udsvævelser. Naar den Unge feiler i Livet, saa haaber man paa Aarene; det er allerede sørgeligere, naar Manden farer vild; men naar Nogen farer vild i det Sidste, der kan frelse, hvor bliver saa Frelsen! Men deraf følger dog ikke, at det skulde være priseligt, at lade det Gudelige staae hen, og paa den Maade undgaae Vildfarelsen. Den største Synder, og Strid om at være det! Vi ville ikke slaae Latteren løs, om end den Modsigelse er tilstede, som berettiger Latteren, thi er det end latterligt, er det dog ikke og her dog ikke Stedet til at lee af, at man saaledes har blandet Daarskaben ind i den alvorligste Forbindelse. Talen vil heller ikke uden videre lade Udtrykket fare, men dvæle lidt derved, og spørge: hvor faaer et Menneske at vide, at han er den største Synder? Dersom han faaer at vide, at han er en Synder, da skeer dette jo derved, at han bliver alene, han, netop han, alene med den Hellige. Bliver han ikke saaledes alene, saa faaer han end ikke at vide, at han er en Synder, end sige da den største. Hvorfra kommer nu det Mere eller Mindre, hvorved han bestemmer sig selv som den største? Skulde dette Mere ikke være af det Onde, kommer det ikke ved Svig og Bedrag; skyldes det ikke Adspredelse fra Alvoren og Samling i Forfængelighed? En Ulykkelig, der blev alvorlig ved sin Lidelse, kjendes strax derpaa, at han uden at bekymre sig, om Andre lide mindre, dømmе saaledes: min Lidelse falder mig tung – jeg lider. En ret Elsker kjender man strax derpaa, at han ikke besmitter Forelskelsens Møde, som søger Eensomhed, ved at bringe et Opløb med sig, en Stimmel af Vidner, som jo ere tilstede, saasnt han forstaaer, at han elsker mere end Andre, nei, hans redelige og oprigtige Dom er kort: jeg elsker. Og saaledes ogsaa med Syndens Bevidsthed, det simple Udsagn er det alvorligste. Al Sammenligning er verdslig, al Udhæven af den er verdslig Vedhængen ved Forfængelighedens Tjeneste; og værre end den egne Skyld er den egne Retfærdighed, og værre end den egne Retfærdighed er at tage det Sidste forfængeligt, og i Alvor at blive den største Synder netop derved, at man forfængeligt vil være det. Men Den, som bliver ene med Syndens Bevidsthed, han vil vel føle sig, dog ikke sammenlignelsesviis, som den største Synder, thi han vil føle sig

som den Enkelte og i sig Syndens væsentlige Størrelse lige overfor den Hellige. Er det Adspredelse at ville undskylde sig selv ved, at Andre ere mere skyldige, saa er det ogsaa Adspredelse at ville bestemme sin Synd ved dens Forhold til Andres Synd, hvilket dog Ingen veed. Men naar Du faster, m. T., saa salv Dit Hoved og toe Dit Ansigt, da seer Du hverken til Adspredelse, at Andre ere mere skyldige, eller til Adspredelse, at Andre ere mindre skyldige; og hvad der ikke er et fælles Foretagende, det gjøre Du ikke paa Gaden, men rigtigt i Løndom. O, det er meget lettere at see til Høire og Venstre end at see ind i sig selv; meget lettere at tinge og prutte som ogsaa at underbyde end at tie – men det Vanskeligere er dog det ene Fornødne. Allerede i det daglige Liv erfarer Enhver, at det er vanskeligere at staae ligeoverfor den Udmærkede, for den kongelige Majestæt, end at færdes i Vrimlen, at staae ene og taus ligeoverfor den skarpe Kjender, end at tale med i en almindelig Samklang af Ligemænd: end sige da at blive ene lige overfor den Hellige og tie. Man seer Gud i det Store, i Elementers Rasen og i Verdenhistoriens Gang, man glemmer reent, hvad Barnet forstod, at naar det lukker sine Øine, saa seer det Gud. Og naar Barnet lukker sine Øine og smiler, saa bliver det en Engel – ak, og naar Mennesket vorder ene for den Hellige og tier – saa bliver han en Synder! Bliv først alene, saa lærer Du vel den rette Gudsdyrkelse, at tænke høit om Gud og ringe om sig selv – ikke ringere end Din Nabo, som var Du den Udmærkede, men husk Du er for Gud – ikke ringere end Din Fjende, som var Du den Bedre, thi husk, Du er for Gud; men ringe om Dig selv.

Den, der saaledes betænker sin Synd og ønsker i denne Stilhed at lære en Kunst, som Du jo ikke forsmaaer, m. T., at sørge over sine Synder, han vil vel opdage at Syndens Bekjendelse ikke blot er en Optællen af alle enkelte Synder, men fatte for Gud, at Synden har et Sammenhæng i sig. Dog vil han atter her passe paa den snevre Vei, thi den Eensommes Vei er snever og indelukket, men overalt er der Blinddøre, han behøver blot at sige et Ord, saa aabner en saadan sig – og den Fangne aander i det Frie, saa tykkes det ham et Øieblik. Hvis han saaledes begynder at tale om Syndens Almindelighed, ikke i ham men i hele Slægten, hvis han griber efter denne Tanke, saa aabner Døren sig – ak, og hvor let aander han nu ikke, han, hvis Aandedrag var besværet; hvor let bliver ikke nu hans Flugt, han, hvis Gang var saa møisom; hvor fri bliver han nu ikke, han, som var arbejdende – thi han er bleven en Betragter. Og hans Betragtninger ønske vist Mange at høre. Saa bliver Sagen en anden, og saa let, saa forandret, ja saaledes forandret som den Alvorlige iblandt os siger det, at Spørgsmaalet bliver om at retfærdiggjøre Gud for Verden, ikke Bekymringen om at retfærdiggjøre sig for Gud. I Almindelighed at vedgaae sin Synd, er lettere, men fra den enkelte, der er opfattet nøiagtigt og bestemt, omhyggeligt som den upartiske Dommer udfærdiger den, fra denne enkelte, eller fra disse enkelte at opdage et Sammenhæng: det er en tung Gang og en tvungen Gang, men den tunge Gang er dog den rigtige, og Tvungen den gavnlige. – Der er en Egenskab, som prises meget, og som dog ikke er let erhvervet: det er Oprigtighed. Jeg taler ikke om hiin elskelige Barndommens, som vel kan findes ogsaa hos en enkelt Ældre, thi at anprise den var jo ved Talen at bedrage Dig, m. T. Fandtes den hos Dig, da blev Talen jo næsten smigrende, om Din Barnlighed end vilde forhindre Dig i at forstaae den saaledes; og findes den ikke, saa var det jo at spotte Dig. Saaledes skal Talen ikke sætte Forskjel og lefle og lade Oprigtigheden være en lykkelig Gave paa Vuggen, hvilken kun Faae fik; en saadan Tale hører hjemme der, hvor Lykken adskiller Menneskene, ikke hvor Guds-Forholdet lyser Ligeligheden i Hævd: nei, Oprigtighed er en Pligt, og Enhver skal have den. I megen Adspredelse er det nu vanskeligt at erhverve den. Jeg mener just ikke, at et Menneske derfor strax er en Løgner, men han faaer ikke Tid og ikke Samling til at forstaae sig selv. Thi er det ikke saaledes? Nu ønsker et Menneske Noget, ret inderligt, som han mener, imidlertid er der foregaaet meget, inden Opfyldelsen kommer, eller denne kommer slet ikke, og han har forandret sig. Vel muligt, at han er bleven visere, men hans Viisdom mangler dog eet, et bestemt Indtryk af, at han engang har ønsket det, og ikke en fabelagtig Efterretning om, at for en Deel Aar siden ønskede han det, men nu ikke. Der fordredes, at de tvende Tilstande, hvis de skulle skjønt og samdrægteligen forliges i den samme Sjels Eenhed, fik en lille Sammenkomst, hvori de gjorde sig forstaaelige for hinanden. Viisdommen er maaskee god nok, men den Vise mangler maaskee lidt Sorg over sig selv. Nu beslutter et Menneske noget bestemt, men Tiden tinger, og han forandres, og det bliver ved Halvdelen. Maaskee var Beslutningen virkelig for høitflyvende i Forhold til hans Kræfter; vel, men her mangler dog Lidt, lidt Bedrøvelse, lidt Klarhed, om det var Tiden der havde givet ham Viisdommens Skin, eller han virkeligen var bleven visere. Og nu Skyld og Vildfarelse og Synd! Ak, hvor Mange ere der vel, som Aar og Dag derefter med Bestemthed vide, hvad de ønskede, hvad de besluttede, hvad de bebreidede sig, hvad de forbrøde! Og Gud kan dog vel fordre Oprigtighed af et Menneske. Hvor langt vanskeligere bliver denne ikke! Thi et Menneske kan virkeligen bestræbe sig for i Oprigtighed at blive sig selv mere og mere gjennemsigtig, men turde han vel byde en Hjertekjender denne Klarhed hen som noget Tilforladeligt mellem sig og ham? O, langtfra! Selv Den, der stræber redeligt i sig selv, selv han, og han maaskee meest, vil altid have en Mellemregning, som han ikke fortrøster sig til at kunne opgjøre, som havde han virkelig ikke mere stundom i det Enkelte maaskee mindre Skyld, end han veed. Og dette bliver vel ogsaa det Bedste. Man har dog kun een Gud, kommer man ikke ud af det med ham, hvem skal man saa gaae til. See her en Nødvendighed af fra den enkelte Synd og Vildfarelse at forstaae, at det er et Sammenhæng, et uudgrundeligt Sammenhæng. Vil Nogen sige til Dig, m. T., at saa kan det jo slet ikke hjælpe at ville erhverve Oprigtighed, da dog selv Den, der stræber redeligst, altid bliver sig selv noget uklar, da gjør Du, ligesom den Talende, vær som Den der slet ikke havde hørt det. Vel er den Talende ingen Hurtigløber, men sandeligen, han vil heller ikke lade sig sinke af Feighed eller af en feig Misundelse, der vil have Ligeligheden i det Middelmaadige, og Aandens Fyrighed forvandlet til Døsighed, og Begeistring, der tjener uden Løn, til slet Vindings Fællesskab. At den er til denne Elendighed, der intet bedre kan taale, at det er til dette lumske Venskab, der vil sinke, det veed Du vel, m. T., men strid ikke

dermed; der er dog ikke Stedet, hvor Du skal stride; allerede at stride med det er en Seier for det. O, søg hellere Taushedens Glemsel, i den faaer Du ganske andre Ting at vide om den egne Skyld!

Saaledes er Oprigtighed svær; det er lettere at skjule sig i Folkevrimlen og at drukne sin Skyld i Slægtens, lettere at skjule sig for sig selv end at blive aabenbar for Gud i Oprigtighed. Thi, som sagt, denne Oprigtighed er vel ikke en evindelig Optællen, men den er heller ei et Navns Underskrift paa et Stykke hvidt Papir, en Vedgaaen med Navn af en tom Almindelighed; og en Skriftende er ikke en hastigt Medundertegnende i Slægtens uhyre Skyldbog.

Men uden Oprigtighed ingen Anger. Thi Angeren væmmes ved den tomme Almindelighed, men den er ei heller en smaalig Regnemester i en Kleinmodigs Tjeneste, men en alvorlig lagttager for Gud. At angre en indholdsløs Almindelighed er en Modsigelse, som den, at byde den dybeste Lidenskab til Gjæst paa Overfladiskhed, men at angre sig fast i en Enkelthed er at angre for eget Ansvar, ikke for Gud, og at afmatte Forsættet er Selvkjærlighed i Tungsind. O, mon det er saa let at angre: at elske og føle sin Elendighed dybere og dybere, at elske, medens Straffen lides, at elske, og ikke ville forfalske Straffen til Tilskikkelse, at elske, og ikke ville skjule lønligt Nag, som leed man Uret, at elske og ikke ville lade være at søge hen til denne Smertes hellige Ophav!

Saa veed Den, der betænker sin Synd, ogsaa, at der er Forskjel paa Synder. Det veed han jo fra sin Børnelærdom, og dette betænker Enhver bedst selv. Det er vel ogsaa skeet i Verden, at man gjennem en Tale, der med Rædselens Farver skildrede Synden i Almindelighed, gjenkjendte et rædsomt Forhold til en enkelt Synd. Men gudelige Udsvævelser ere dog de forfærdeligste. En saadan Tale har maaskee skrækket de Renere, har født en Angest i en Uskyldigeres Sjæl, en Angest, som blev derinde. Hvortil ogsaa en Talers Forfærdelse; kun med sig selv forstaaer dog et Menneske, at han er skyldig. Den, som ikke forstaaer det saaledes, misforstaaer dog; og Den, som forstaaer det, han vil vel ogsaa finde den tunge eller den mildere eller den skyndsomt imødekommende Forklaring, alt som han har fortjent den. Men afskyeligt er jo dog, om Nogen, fordi han selv maatte bære den forfærdeligere Synds tunge Straf, vilde drage den Fordeel til ny Synd: at kunne forfærde. Ak, Letsindighedens Aflad er vel en ny Synd, men mørke Lidenskabers ugudelige Paalæg er vel ogsaa en ny Synd! Og Du, m. T., Du veed jo, at det Alvorlige er at blive ene for den Hellige, hvad enten saa det er Verdens Bifald der skal blive udenfor, eller Verdens Anklage der fjerner sig; thi mon vel hiin Synderinde følte Skylden dybere, da de Skriftlærde anklagede hende, end da der ingen Anklager mere var, og hun stod ene for Herren! Men Du veed ogsaa, at Den er farligst bedragen, der bedrages af sig selv, at Dens Tilstand er betænkeligst, som bedrages af megen Viden, fremdeles, at det er en sørgelig Svaghed at have sin Trøst i en Andens Letsindighed, men ogsaa en sørgelig Svaghed at have sin Forfærdelse fra en Andens Tungsind. Lad Gud være ene derom, han veed dog bedst at passe Alt for Den, som bliver ene ved at søge ham.

- Og der er jo Stedet dertil, m. T., Du veed hvor, og der er jo Beleiligheden, m. T., Du veed hvorledes, og der er jo Øieblikket, det hedder: endnu idag.

* *
*

Her ender denne Tale - i Sydens Bekjendelse. Men kan det ogsaa være en Ende; skal Glæden nu da ikke seire; skal Synden kun gaae med Sorgen; skal Sjelen da sidde beklemt, men Frydens Harpe ikke stemmes? Du pleier maaskee at faae mere at vide, Du veed vel selv meget mere, saa søg da Feilen hos Talen og den Talende. Er Du virkelig en videre, saa lad Dig ikke sinke; men hvis ikke, o, saa betænk, at man er forfærdelig bedragen, naar man er bedragen af megen Viden. Lad os tænke en Styrmand og antage, at han med Udmærkelse havde bestaaet alle Lære-Prøver, men han havde dog endnu ikke været ude - tænk Dig ham i en Storm: han veed Alt hvad han har at gjøre, men han kjendte ikke den Forfærdelse, som griber den Søfarende, naar Stjernerne blive borte i Nattens Mulm; han kjendte den ikke den Afmagt, med hvilken den Styrende seer, at Roret i hans Haand er et Legetøj for Havet; han vidste ikke, hvorledes Blodet stormer til Hovedet, naar man i et saadant Øieblik skal anstille Beregninger: kort, han havde ingen Forestilling om den Forandring, der foregaaer med den Vidende, naar han skal bruge sin Viden. Hvad Magsveir er for Sømanden, er for det enkelte Menneske det at leve hen i jævn Fart med Andre og med Slægten, men Afgjørelsen, Besindelsens farefulde Øieblik, naar han skal tage sig ud af Omgivelsen og blive ene for Gud og blive en Synder, dette er en Stilhed der forandrer det Sædvanlige ligesom Stormen. Han veed det Alt, veed hvad der skal hænde ham, men han vidste ikke, hvilken Angest der griber, idet han føler sig forladt af det Mangfoldige, hvori han havde sin Sjæl; han vidste ikke hvorledes Hjertet banker, naar Hjælpen fra Andre og Veiledningen fra Andre og Maalestokken fra Andre og Adspredelsen ved Andre forsvinder i Stilheden; han vidste ikke, hvorledes det gyser, naar det er for silde at raabe om Menneskenes Hjælp, da Ingen kan høre ham: kort, han havde ingen Forestilling om, hvorledes den Vidende forandres, naar han skal tilegne sig sin Viden. Skulde dette maaskee ogsaa være Dit Tilfælde, m. T.? Jeg dømmes jo ikke, jeg spørger Dig kun. Ak,

medens De blive flere og flere, som vide saa saare meget, saa blive de heelbefarne Mænd sjeldnere og sjeldnere! Men en Saadan var det jo Du engang ønskede at være. Du har vel ikke glemt, hvad vi talte om Oprigtighed mod sig selv: at man tydeligt husker, hvad man engang vilde være; og selv er Du jo betænkt paa at ville være oprigtig for Gud i Syndernes Bekjendelse. Hvad var det da Du vilde? Du vilde stræbe efter det Høieste, at fatte Sandheden og at være i den; Du vilde ikke spare Tid og Flid; Du vilde forsage Alt, deriblandt dog vel ogsaa ethvert Bedrag. Om Du end ikke greb det Høieste, Du vilde dog sikre Dig, at Du tydeligen vidste med Dig selv, hvad Du hidtil havde forstaaet ved at naae det. Om dette var nok saa lidet, Du vilde dog hellere være tro over Lidet end utro over Meget; om det var een eneste Tanke, og Du blev den Fattige blandt de Rige, der vide Alt, Du vilde dog hellere være tro som Guld – og det kan jo Enhver, naar han vil det, thi Guld, det tilhører den Rige, men tro som Guld kan jo den Fattige ogsaa være. Og Den, som var tro over Lidet, tro paa Nødens Dag, naar Regnskabet gjøres op, tro i at forstaae sin Gjæld, tro i Stilheden, hvor ingen Løn vinker men Skylden bliver tydelig, tro i Oprigtigheden, der vedgaaer Alt, endog at denne Oprigtighed dog er mangelfuld, trofast i Angerens Kjærlighed, hiin ydmyge Kjærlighed, hvis Fordring er Selvanklagen: han skal vel ogsaa blive sat over Mere.

Var det ikke saaledes Du vilde? Thi, ikke sandt, derom ere vi jo enige: at i Forhold til det Væsentlige er det at kunne væsentligen at kunne gjøre det. Barnet mener det anderledes, og naar den Lille lærer paa, hvad der er ham foresat, og nu maaskee siger til den voxne Søster, om hun vil overhøre ham, men hun har Andet at tage vare og svarer, Nei, min kjære Dreng, nu har jeg ikke Tid, men læs det Foresatte fem Gange eller læs det ti Gange, og sov saa paa det, saa kan Du det udmærket imorgen: saa troer Barnet det, gjør som det bliver ham sagt, og kan det udmærket den næste Dag. Men den Modnere lærer paa en anden Maade. Og om Nogen end vilde tage den hellige Skrift og lære udenad, da kunde det vel være smukt, forsaavidt der var noget Barnligt i hans Adfærd, men væsentligen lærer den Ældre kun ved at tilegne sig, og væsentligen tilegner han sig kun det Væsentlige ved at gjøre det. O, midt i al Nød skjønne Glæde over Livet og over Slægten og over selv at være Menneske; o, under Stilheden skjønne Samdrægtighed med Enhver; o, i Eensomheden skjønne Fællesskab med Alle! Thi det er ikke saaledes, at det ene Menneske ikke har det samme Væsentlige til Opgave, som det andet Menneske, saa lidet som det ene Menneskes Udvortes er væsentligen forskjelligt fra det andets, men det er saaledes, at Hver forstaaer det lidt forskjelligt og paa sin Viis. Og det er ikke saaledes som i Forvirringen, at der er forskjellige Veie og forskjellige Sandheder og nye Sandheder, men det er saaledes, at der er mange Veie, som føre til den ene Sandhed, og Hver gaaer sin. Deraf Eiendommeligheden, naar det Væsentlige bliver den Enkeltes Eiendom, og denne Eiendommelighed betinges ved at gjøre det og opdages derved. Skulde denne Tale være splidagtig? Langtfra den være at nævne hiin Eiendommelighed, om hvilken der strides i Verden, ligesom om andre Lykkens Gaver; nei, Enhver der eier noget Væsentligt ved at have gjort det, han har Eiendom og Eiendommelighed. Og saaledes for at minde om Talens Gjenstand, at forstaae hiin Stilhed er at kunne blive stille. Og hvor skal man blive det? Ja, der er Stedet dertil, men dog ikke udvortes og ligefrem, thi bringer man ikke Stilheden med, saa gavner Stedet Intet. Altsaa der er i en vis Forstand intet Sted; o, dette: i en vis Forstand er det ikke allerede uroligende! Og naar behøver man denne Stilhed meest? Naar man er stærkest bevæget. Er denne Tanke ikke istand til at jage Stilheden bort? Hvor flyer man saa hen for at undflye sig selv? Ja, vil man flye, saa undflyer man netop Stilheden. Saa er der slet Intet at gjøre? Ja, vil man slet Intet gjøre, saa undflyer man atter Stilheden i den aandelige Døds Stilhed. O, mon det er saa let at kunne blive stille! Nu frister en Tryghed, fordi der jo er Tid nok, nu en Utaalmodighed, fordi det er for silde, nu et vinkende Haab, nu en dvælende Erindring, nu en stormende Beslutning, nu en Gjenlyd af Verdens Dom der spottende indhenter Dig, som gik Du ad denne Stilhedens Vei til Bedragets Ørken, hvor den Eensomme omkommer, nu en Gjenlyd fra det Selviske i Dig, der forstyrres med Selvbeundring, nu en Sammenligning, der adspredter, nu et Overslag, der adspredter, nu lidt Glemsel ved Hjælp af Tankeløshed, nu lidt Forskud ved Hjælp af Selvtillid, nu en eventyrlig Forestilling om Guds Uendelighed, nu Nedstemthed ved at skulle betroe den Alvidende hvad han dog veed, nu et letsindigt Spring, der Intet gavner, nu et tungsindigt Suk der nærer Tungsindet, nu lidt Veemod som bedøver, nu en Klarhed som overrasker, nu en Stilhed ved Planer og Tanker og Forsætsdrømme og Indbildningsbilleder istedenfor ved Skyld og Regnskab og Forsættets Pagt med den tydelige Skyld og den alvidende Gud. O, mon det er saa let at blive stille! At have været ganske nær derved, og dog at have grebet en Skuffelse, og skulle begynde igjen og altsaa med mere Uro! At have fundet Trøst hos en Anden og nu opdage, at det var et Selvbedrag, en forfalsket Stilhed, og altsaa at skulle begynde med mere Uro! At være bleven forstyrret af Verden, af en Fjende, af en Ven, af en falsk Lærer, af en Hykler, en Spotter, og nu opdage at det er et Selvbedrag at ville skyde Skylden paa en Anden, og altsaa skulle begynde med mere Uro! At have stridt, at ville af yderste Evne, og da opdage, at man Intet formaaer, at man dog ikke kan give sig selv denne Stilhed, fordi den tilhører Gud! Vil Nogen sige, at dette er det rette Udtryk, at man ikke kan det, da betænke man vel, om det er Dorskheden, som her taler. Vel er det nemlig sandt, ja selv en Apostel vidner jo derom, men mon dette Vidnesbyrd var et Indfald, en almindelig Bemærkning i Hastværk, eller var det ikke saa svært at forstaae denne menneskelige Intethed og at have sit Bevidsthedsliv deri, at selv han, den Myndige, den for evigt Besluttede ikke var ene derom, men behøvede en Medhjælper, en Satans Engel nemlig, der ved daglige Erfaringer og ved daglig Pine hjalp ham ud af Sandsebedrag, ud af at have sin Viisdom i det udenad Lærte, sin Fred i almindelige Forsikringer, sin Tillid til Gud i et Mundheld. Eller havde Nogen lært Apostelen dette, saa han kunde tale bagefter? Man har vel hørt før i Verden, at den Vise havde en Engel, der veiledede eller advarede ham; havde Paulus talt derom, saa kunde det være udenadlært, men at den Vise behøver en Satans Engel til daglig Brug, det har visseligen kostet lang Tid at

lære.

Dog skal Talen ikke være splidagtig. Hvad Gud fordrer af Enhver, det overlades vel bedst til Gud. Og naar den Fattige, eller Den, som trælsomt arbejder for et kummerligt Udkomme til sig og Sine, og naar den Tjenende, hvis meste Tid tilhører en Anden, naar disse, ak, som det maaskee synes dem selv, kun efter fattig Leilighed kunne betænke Sjelens Anliggender, hvo kunde tvivle, hvo var fræk og formastelig nok til, istedenfor at have Medfølelse med dette jordiske Livs Forskjellighed, endog at ville føre den ind i det Gudelige: hvo turde negte, at Velsignelsen er Overflod som al Guds Velsignelse! Men, m. T., hvis Nogen, angreben af hiin fornemme Sygdom, fandt Lede ved Tilværelsen, i Aandsvigtighed forsmæede det Simple og frygtede for at der ikke skulde blive Opgaver nok for hans mange Tanker, mener Du da ikke, at dette er det Sandes Vidunderlighed, at den Eenfoldige forstaaer det og den Viseste udgrunder det ikke ganske, og bliver ikke dorsk ved denne Tanke, men netop begejstret. O, deri ere vi jo atter enige, thi ogsaa dette forstaaes i Stilheden, hvor Enhver faaer nok at tænke paa ved at blive skyldig.

Ved Anledningen af en Brudevielse

Uforklarede Stemninger hvile vel med Elskovens skønne Forvisning i Sjelens Dyb; Orgelets Toner ere nu forstummede, kun Gjenlyden bevæger Sjelen atter i Stemning og vil forklare den skønne Forvisning i hellig Stemning: nu skal der tales! En Enkelts Røst skal høres. Hvor kunde Ordet fra den Enkeltes Læbe her synes saa fattigt i Sammenligning med rige Stemningers skønne og hellige Bevægelse; kunde Ordet ikke her blive forstyrrende, det velmeente ubeleiligt, det veiledende endog ildevarslende! Dog skal der tales, og der skal tales med Bestemthed. Stemningens ubestemmelige Rigdom skal angives, Ordet skal nævnes, Tydeligheden, om den end Intet vil forstyrre, fordrer dog Ordet indtil det Sidste. Hvilken Forandring, hvilket Forhold i dette Misforhold! Thi hvad er klart og bestemt og tydeligt som et Menneskes Pligt er og bør være, og hvad saa gaadefuldt som Kjærlighedens Tilskyndelse: og dog skal Kjærligheden her vorde en Pligt; og hvad er mere gjennemsigtigt og beregnet paa det Tilkommende, end et helligt Løfte, og hvad mindre beskæftiget med det Tilkommende, end Elskovens Nærværelse i de Elskende: og dog affordres her Kjærligheden et Løfte; og hvad er saa forfærdeligt at nævne som Forbandelse, og hvad er saa fjernt fra denne som Elskovens rene Glæde: og dog skal Ordet nævnes i Forbindelse med Kjærligheden!

Men en fri Sag er det, og som de Elskende bleve frie ved at tilhøre hinanden, saa er dette Skridt Frihedens Beslutning. Derfor skal der være Glæde med de Glade, hvem Kjærligheden gjorde frie i Foreningen, men der skal ikke tales med halve Ord eller ringe om Vielsen, som var den noget Ubetydeligt, fordi den er Frihedens, da den jo tvertimod er det ene Fornødne i Forhold til den skønneste Lykke. – Og saaledes er nu disse Tvende, hvem Livet forenede i Kjærlighedens Lykke, de ere besluttede; og der skal nu sluttes en Pagt. En Pagt for evig. For evig, er dette Ord ikke ved sin Styrke næsten ildevarslende, thi det er jo som gik Døden imellem, og paa Graven der lægger man Evighedens Krands. O, langt fra, thi det varslende Ord er den skønne Bebudelses. Vielsen er ogsaa som en Evighedens Krands, men Kjærligheden fletter den, og Pligten siger den skal flettes, og Kjærlighedens Lyst er at flette den, og Pligten siger den skal flettes – hver Dag af Øieblikkets Blomst. Evigheden er ikke her færdig med Tiden, men Pagten er Evighedens Begyndelse i Tiden; den evige Beslutning og Pligten for evig skal blive hos Ægtefolkene i Kjærlighedens Forening gennem Tiden, og der skal være Høitid ved dens Ihukommelse, og Kraft i dens Erindring, og Haab i dens Forjættelse.

Med Bestemthed altsaa skal der tales, og saa skal der tales med Myndighed. Og Talen skal henvende sig til Dem, høistærede Hr. Brudgom; den skal ikke bringe Lykønskning, men spørge med Alvor, og Taleren har Myndighed til at fordrø det alvorlige Svar; Talen skal ikke spørge Dem om Deres Lykke, men om De har beraadført Dem med Gud og Deres Samvittighed. Den skal ikke skrække Glæden bort, saa lidet som den er ligegyldig mod den, nei, den skal blot sikkre Dem den, hvis De med velberaad Hu svarer, og for Deres egen Skyld skal den spørge alvorligt, at De ikke svarer letsindigt. Og synes det Dem end saa naturligt, saa ganske i sin Orden, at De forenes med Den, med hvem Forældres og Families tidlige Ønske saae dem forenet, hvem De tilhørte i en Forudfølelse, der stille gik over til Vished, hvem De droges til paa saa mange Maader, indtil Kjærligheden forklarede sig som Grunden og tog det Beredte i sin forklarende Besiddelse: saa skal dog det alvorlige Spørgsmaal her jo langt fra at ville standse en Overraskelses hidsige Beslutning, der ofte nok føder sildig Fortrydelse, det skal dog standse Dem for med Pligtens Ansvar at lægge Valgets Eftertryk paa den stille Begivenhed. Derpaa skal Talen henvende sig til Dem, ærede Brud, den skal ikke forstyrre med sit Spørgsmaal eller urolige ved at vække vanskelige Tanker, men den skal spørge med samme Alvor, som Pagtens Ligelighed fordrer det, om De har beraadført Dem med Gud og Deres Samvittighed. O, Spørgsmaalet vil ikke gjøre Dem Lykken betænkelig, ikke gjøre Dem svag, det vil netop gjøre Dem i Alvorens Frihed lige stærk med den Mand, De som Hustru skal være underdanig. Og føler De end med glad Tillid og fuldtro Tilforladelighed, at Lykken for Dem ikke kunde være en anden, og at det ikke kunde være anderledes, end at De forenedes med Den, hvem Livsforholdet og det nære Slægtskab og Deeltagelse i saa

meget og Forstaaelse i det Gjensidige knyttede Dem til, indtil Kjærligheden forklarede det Tidligere som en skøn Indledning, som en betryggende Medgift, som en lykkelig Rigdom: saa skal dog det alvorlige Spørgsmaal her jo langt fra at afbryde de mange Tanker, det skal dog lægge Dem med Pligtens Ansvar Valgets Eftertryk paa den stille Begivenheds næsten umærkelige Overgang.

Saa skal der fordres et Løfte, og Taleren har Myndighed til at fordre det. Men Fordringen i al sin Alvor er jo dog for de Elskende en Opfordring; den vil give de Værdige den høitidelige Leilighed til frit og for Gud at udtale, hvad der er de Elskende vanskeligt at fortie indbyrdes, hvad der er lifligt at udsige for den Fortrolige, hvad der, her udtalt, er helliggjort.

Naar saa dette er skeet, da skal den Myndige forene Ægtefolkene, og gjøre Alvor af det Alvorlige. Thi Sagen selv har sin Alvor, og hvor denne ikke er i de Viende, der er Handlingen nedværdiget, thi Vielsen er ingen timelig Begivenhed. Men hvor denne Alvor er, der gjør den Myndige Alvor deraf – og Pagten er sluttet.

Den umyndige Tale derimod har ingen Elskende at forene. Men, m. T., derfor kan Du jo gjerne agte paa den. Thi, som det blev sagt, Handlingen selv har sin Alvor, og Alvoren ikke den, at der skeer noget i det Udvortes, at nogle Nysgjerrige ere Vidner, at tvende Menneskers Livsforhold er forandret i det Udvortes. Og hiin Alvor forudsætter jo den Myndige hos Ægtefolkene, og den er jo altsaa modnet. Eller bliver den først til i hiint Øieblik, hvo turde da svare paa Spørgsmaalet, der spørger om noget Forbigangent, skjøndt dette ogsaa er nærværende? Eller skulde Taleren i hiint Øieblik udvikle den hos de Elskende, da maatte han vel tale anderledes; han maatte vel sige Meget, som det er voveligt at sige nu i det sidste Øieblik, vanskeligt at sige til disse tvende Bestemte, om det end var gavnligt, at de Tvende havde betænkt det. Altsaa gives der en Overveielse, som i Tankens Alvor allerede staaer for Alteret. Til en saadan Overveielse indbyder jeg Dig da, m. T., og med Vielsen i Tanken vil jeg tale om:

at Kjærlighed overvinder Alt, betragtet som Ægteskabets Beslutning.

Og Du, m. T., vil jo ogsaa holde hiint alvorlige Øieblik for Tanken, og ikke paa nogen anden Maade beskæftige Dit Sind med Overveielser end som angik det Dig; det være nu, at Ægteskabets Pagt for Dig er noget Tilkommende eller noget Forbigangent; thi noget Uvedkommende er den kun for en Daare. Og derom ere vi jo enige, at Talen om gudelige Ting aldrig bør være splidagtig eller ueens med Andet end hvad der er Ugudeligt. Naar derfor den Fattige eller Den, som i ringe Stilling tjener for sit Brød, uden jo dog derved at være udelukket fra Kjærlighedens Lykke, naar han maa sanke møisommeligen og gaae mangen kummerlig Gang for at faae det Fornødne sammen, medens Husbonden eller den Foresatte altfor godt maaskee fatter, at Tjenesten først og fremmest skal besørges, naar der altsaa kun levnes det knebne Øieblik, den knap afmaalte Tid til gudeligen at betænke Hjertets Anliggender, paa hvilke de Begunstigede, de Forkjelede snart viist, snart daarligen anvende saa megen Tid, naar altsaa disse tvende Elskende endeligen staae for Alteret og i al Korthed blive erklærede for rette Ægtefolk: o, m. T., derom ere vi jo enige, at den Gud, som ikke blot til Vitterlighed, men velsignende er tilstede ved Pagten, at hans Velsignelse ikke gjør Forskjel som Menneskenes Tale. Fordi han er den ene Rige, har han kun een Velsignelse, og til een og den samme Priis for Alle; den Troende være mægtig eller ringe, viis eller eenfoldig, klædt i Guld eller i Hvergarn, riig paa Tanker eller fattig i Aanden. Skulde derimod Nogen, Mand eller Kvinde, angreben af en fornem Sygdom, være umenneskelig nok til at finde den hellige Skik med samt dens hellige Vedtægter for simpel; skulde Nogen være betænkt paa ny Opfindelse, da ere vi jo enige, m. T., at denne er det gudelige Foretagendes Vidunderlighed, at den Eenfoldige finder Alt deri og den Vise mere end han kan udgrunde, naar han i Alvor tænker sig selv i Forhold dertil og tænker alvorligen om sig selv.

Et gammelt Ord siger, at Kjærlighed er ældre end Alt; og der er knyttet mangen skøn, mangen dybsindig Tanke til dette Ord for ved dens Hjælp med Ordet at forklare Tilværelsen. Men som Ordet gjelder i det Store, saa gjelder det ogsaa overalt hvor Kjærligheden er tilstede: den er ældre end Alt. Saaledes i den Enkeltes Liv; naar Kjærligheden vaagner, er den ældre end Alt, thi idet den er, er det som havde den været længe, den forudsætter sig selv tilbage i det Fjerne, indtil al Forsken ender ved den uforklarlige Oprindelse. Medens man derfor ellers siger om al Begyndelse, at den er svær, da gjelder dette ikke om Kjærlighedens. Dens lykkelige Vaagnen kjender ikke Arbeide, og der gaaer ingen Forberedelse forud. Kan Kjærligheden end føde Smerte, selv fødes den ikke med Smerte: let, jublende bryder den frem i sin gaadefulde Tilblivelse. Forunderlige Begynden! – Men Frihedens Liv fordrer en Begyndelse, og en Begyndelse er her en Beslutning, og Beslutningen har sit Arbeide og sin Smerte, altsaa Begyndelsen sin Vanskelighed. Færdig kan jo den Besluttende ikke være, thi saa vilde han have oplevet Det, i Forhold til hvilket Beslutningen er Begyndelsen; men hvis der ingen Beslutning tages, da vil det vel gaae et saadant Menneske, som det stundom gaaer en Taler, der først naar han er færdig og har talt, veed, hvorledes han skulde have talt: først naar han har levet, først da veed han, hvorledes han skulde have levet (sørgelige Udbytte af Livet!) og hvorledes han skulde

have gjort Begyndelsen med den gode Beslutning, bittere Viisdom, nu da der ligger et Liv mellem Begyndelsen og den Døende!

See, derfor siger Ordet, at Kjærlighed overvinder Alt, og derfor hilser Vielsen, der ingen festlig Lykønskning er, men en gudelig Opfordring, ikke de Elskende som Seirende, men indbyder dem til Strid, indfreder dem Standens gudvelbehagelige Kampplads, opmuntrer til at stride den gode Strid, styrker de Stridende ved Pagten, lover dem Seieren, som den tager Løftet af dem, giver dem Velsignelsen med paa den lange Reise – men underretter dem altsaa tillige om, at Striden er der: Strid som skal gennemkæmpes, Møie som skal udholdes, Fare som skal forsøges, Forbandelse hvis den ikke samdrægteligen bæres som Velsignelse. Dog er det ogsaa der paa rette Sted at fremkalde saadanne sørgelige Betragtninger, som jo komme tidsnok med de mørke Tanker og de bedrøvelige Erfaringer: i Glædens Øieblik at minde om de Dage, som ikke behage? Men er det da sørgeligt, at hiint høimodige Ord virkelig betyder Noget, at det ikke er et lydende Malm, ikke Jubelens over en indbildt Seier, som er daarligen vundet, eller dog daarlig, hvis den allerede skal være vundet, men Tilsagnet om en virkelig Seier, der herligen skal vindes! Og er Stedet saa urigtigt? Det hellige Sted. Kommer det Glæden saa ubeleiligt at tænke paa Faren; er der maaskee ikke Tid dertil – i Farens Skynding er der dog vel mindre Tid! Ak, Tiden kommer og Tiden gaaer, den tager lidt og lidt; saa fratager den Mennesket et Gode, hvis Tab han dog føler, og hans Smerte er stor, ak, og han opdager ikke, at den allerede for længe siden har frataget ham det Vigtigste: Evnen til at fatte en Beslutning, at den har gjort ham saa fortrolig med denne Tilstand, at der ingen Forfærdelse er derover, det Sidste som kunde hjælpe til at vinde ny Kraft til fornyet Beslutning.

Nei, i Alvor betyder Ordet saare meget, ja Alt for de rette Ægtefolk. Men i Alvor vil det forstaaes; det vil ikke besøge de Viede som en uventet Gjæst, der forskjønner Bryllupsdagen med sin høie Nærværelse, men det vil sætte Bo med Ægtefolkene, det vil prøves i Aarene, det vil indestaae for Alt. Saaledes vil det forstaaes, og saaledes kan det ogsaa kun siges: det maa siges af en Begyndende, men af Den, som begynder med den gode Beslutning. Thi Den, som blev gammel i Kjærlighedens trofaste Tjeneste, prøvet som Guld og befunden tro, thi den ædle Digter siger lidt forelsket om Pigebarnet, at hendes unge Sjel var prøvet Guld, men Aarene og Faren det er jo Prøven, den Ærværdige altsaa, som med Aarene vandt Troskabens uforkrænkelige rige Skjønhed, sin Forpligtelse tro som den egne Samvittighedsfuldhed fordrede det, tro med en Mands Mod og med en Qvindes Ømhed, med en Mands Uforfærdethed og med en Qvindes Deeltagelse, med Forstandens Besindighed i Hjertets Inderlighed, han siger jo vel med Alderdommens milde, venlige, ydmyge Formaning: Børnlille, Kjærlighed overvinder Alt. Og han bevæger Ungdommen, ak ja, han næsten bedrager den, thi naar han siger det, da synes det saa let, og den vil saa gjerne høre ham sige det igjen. Men vil Ungdommen tage Udsagnet hen i Forfængelighed og letsindigt flette Brudekrandse deraf, da træder den i Livet stridende Erfaring mellem Ungdommen og den Ærværdige, sigende: gaaer til Side, Ærbødighed for den Ærværdige, lærer først Vanskelighederne, og da peger den paa ham med disse Ord: seer her, at Kjærligheden har overvundet Alt! O, skjönt at være en Olding, hvor er al Veltalenhed kun Svig i Sammenligning med et saadant Vidne! Har overvundet Alt! Dette er det Sidste, og er jo forskjelligt fra og noget Andet end det Første. O, stands, Du Vandringsmand, stands for at betænke denne Forskjel; naar Du fatter den, saa bliver Du vel den Besluttende! Har overvundet; ja saaledes siger den i Livet kæmpende Erfaring med Ærbødighed om ham, den Udtjente, hvem Vielsens Pagt kaldte til den gode Strid, hvis Levnet ingen Mislighed efterlader sig, da han Ingens Skyldner blev, fordi han elskede meget. I det borgerlige Liv er det jo saaledes, at naar Nogen vil reise til et fremmed Land, og han er Nogen Noget skyldig, da henvender Modstanderen sig til den Øvrighed, der udøvende vaager over Retfærdigheden, og hans Reise bliver standset – o, dersom en hellig Pagts Forpligtelse lades uopfyldt eller misligt opfyldt tilbage, er det ikke som en Indsigelse, der gjør den sidste Reise til en Bedragers Flugt – dog nei, hvad hjælper det at flye, den Retfærdighed, der dømmende vaager over Tilværelsen, den undflyer man ikke.

Altsaa *har* overvundet Alt! Ordet derimod siger: Kjærlighed overvinder Alt. Og saaledes skal det lyde ved Begyndelsen og siges retteligen af den Besluttende. Men besluttet er Den jo ikke, som er uvidende om Faren, som slutter Faren ude, ikke dens virkelige Forestilling inde i Beslutningen, hvis Mod derfor har Seieren borte, ligesom de gode Gjerninger Lønner, fordi Seieren er forud optaget. Besluttet er Den ei heller som løber paa det Uvisse, og sikkert forfeiler Maalet, da han troer at staae ved det. Besluttet er heller ei Den, der uforsynligen, i Tillid til en gaadefuld Magt, vover sig paa Veien og ikke slutter en virkelig Forestilling om Guds Bistand, om dens Nødvendighed og om dens Tilstrækkelighed inde i Beslutningen. En fælles Beslutning er det og ikke, fordi de Tvende i det samme Øieblik ere lige stemte og begge uden Beslutning.

Viser Livet kun een Art af ulykkelig Kjærlighed i Ægteskabet, naar Døden skiller ad og den Sørgende bliver ene tilbage? O, denne Magt har Døden ikke til at gjøre ulykkelig; skiller intet Andet dem ad: de ere forenede! Dog siger maaskee Nogen: »jeg veed vel hvad Du mener og hvortil Talen sigter, men Sligt hænder kun Dem, der aldrig vare forelskede; Den, der virkeligen elsker, overvinder Alt.« Og det er jo unægteligt, at Den, der virkeligen elsker, gjør det som Ordet siger; men følger deraf, at den Talende endog blot har en tydelig Forestilling om hvad det er, virkeligen at elske, og om Livet, og om de Andre? En tydelig Forestilling om, hvilken Forandring der foregaaer med den Elskende, naar han virkeligen skal overvinde Alt, og dette Alt være virkeligt. Hvilken Forskjel mellem ungdommeligt at ville forandre hele Verden, og da at opdage, at det er En selv, der skal forandres, og at Fordringen er, at dette skal begejstres; eller at Opgaven er, at bevare sig selv uforandret, ak, medens Alt forandrede sig! Hvilken Forskjel i Nyhedens Overraskelse at være som første

Opfinder af Alt, og da, naar Møisommeligheden kommer, at opdage, at det er den eensformige Gjentagelse af hvad der tusinde og tusinde Gange opleves af de Andre! Hvilken Forskjel mellem ungdommeligt at ville stride, og Forklaringen, at der skal lides, og at det er dette der skal begejstre! At ville seire; nu vel, man slaar af, altsaa at ville falde for Overmagten, men med Bevidsthed om at være den Stærkere i Sammenligning med de Enkelte, og nu Forklaringen, at det er den egne Svaghed man skal stride med, og Fordringen ikke medlidende og beklagende, men grusom: at man skal begejstres ved denne Strid! Naar da den indbildte Opgaves store Fordring ikke giver indbildt Kraft, men det i Virkeligheden er den lille, forsmaaede Opgave; naar man ikke trodser en Verden, der sveg Ens Forventning, men sidder forladt af den store Forventning om sig selv, berøvet enhver Udflugt; naar ingen viid Udsigt frister til at ville vove, men man sidder uvirksom, mismodig ved Taalmodighedens fattige Opgave, der jo bliver endnu ringere, fordi der spildes Tid paa at ville drømme Ungdommens Drøm om igjen: ja, da er der Leilighed til at vise, at man virkelig elsker, eller rettere Leiligheden har ventet altfor længe, at det ikke skulde være kommet saavidt; og havde Begyndelsen været med en Beslutning, da havde man itide forstaaet, at det kan komme saavidt.

Betragt Den, som jo ligner den Elskende, betragt den Begeistrede! Mon Livet kun opviser eet Tilfælde af halvgjort Arbejde, afbrudte Planer, af sørgelig og elendig Udgang paa den glimrende Begyndelse, er dette ene, dette eneste Tilfælde, naar den Stræbende ved Døden forhindres i at gjøre Arbejdet færdigt, at fuldkomme Planen, at naae Maalet? O Død, Du est dog afmægtig, formaster Du Dig til at ville spotte en Begeistret! Nei, Døds-Øieblikkets korte Ulykke forvindes snart, og Den dør sandeligen med Ære, ja Den fuldkommede herligen sin Gjerning, som tør med Sandhed sige: det var Døden, som forhindrede mig! Men, siger maaskee den begeistrede Yngling, og saaledes enhver begeistret Yngling: jeg veed vel hvad Du hentyder til, Du behøver end ikke at nævne det, jeg vil ikke forstyrres og sinkes og forstemmes – men saaledes gaaer det ikke den virkelig Begeistrede. Og det er jo unægteligt, men mon derfor den Talende endog blot har en tydelig Forestilling om, hvad det er, virkeligt at være begeistret, hvad det vil sige, naar det ikke mere gjelder om at springe op som en Løve, men at blive paa Stedet og uagtet al Anstrængelse ikke synes at komme af Stedet; naar det ikke gjelder om i den lette Flugt at overfare hele Verden, men om at udholde et Blikstille, hvori Begejstringen vil udaande; naar det gjelder om at fornemme Afmagten og dog ikke slippe Begejstringen, at haabe mod Haab; naar det gjelder om det lange trælsomme Arbejde, der er uadskilleligt fra ethvert begeistret Foretagende; naar man forladt endog maa væрге sig imod en Deeltagelse, der er Begejstringens Undergang, uagtet den synes saa lindrende, og maa miskjendes, fordi man gjør det; naar det ikke gjelder om vild Ustyrlighed, men om at tage Tvangstrøien paa og i den at være begeistret: ja da er der Leilighed til at vise, at man er virkelig begeistret. Og har man begyndt med en Beslutning, da skal det vel vise sig, hvad denne gavner, da man i Beslutningen jo ikke indtog et Ungdommens forfriskende Vindpust, men en Mistillid til sig selv, der paa Afstand veed Beskeed om Faren.

Den første Betingelse for en Beslutning er at have, det er at *ville* have en *virkelig Forestilling om Livet og om sig selv*. Hvad her saaes med Taarer, det høstes med Frydesang, og Sorgen forvindes vel; thi det første Tab er det bedste, og den første Smerte den frelsende, og den strænge Opdragelse den gavnlige, og den tidlige Tugt den styrkende, og Beslutningens Gysen giver Mod, og Beslutningens Bæven gjør haardfør, og Beslutningens Afstraffelse gjør opmærksom, og det at seire tilsidst er Hovedsagen, og den sidste Ære den eneste sande!

O, Døden har ingen Magt til at sætte sørgelige Tegn paa Ægteskabets Vei gennem Livet. Og dog ere disse Tegn der. Hvilken Betydning have de da? Der er i Folkelivet til et Bryllup knyttet mangan snurrig Skik, mangan gjækkende Spøg, som dog har sin Betydning, mangt et skjelmsk Drilleri, der ikke er uden Skjønhed, men mon det da ikke ogsaa kunde være en tækkelig Skik, om Brudfolkene, før de gaae til Gjestebudshuus gik til Sorgens Huus, det er, til den alvorlige Betragtning, hvorfra man ikke henter Brudesløret, men Beslutningen. Lad saa Bruden træde yndig for Alteret, lad Myrthens Krands pryde den Elskelige: Beslutningens Ydmyghed gjør hende dog først velbehagelig i Guds Øine, og Beslutningens virkelige Forestilling gjør hende dog først stærk i hellig Svaghed – til at overvinde Alt.

Det er ikke Talens Hensigt, om den forsmaaede det, at ville forfærde ved rystende Skildringer, at ville kalde Rædselen frem, hvilken kun den Alvorlige, naar han taler med Myndighed, kan give Alvorens sikke Virkning, og forebygge at ikke Mismod og Forstemthed, ja næsten Uvillie blander sig i Indtrykket. O, men mon ogsaa blot De ere skilte Ægtefolk, mellem hvilke Skilsmissen blev sat, mellem hvilke Vielsens forenende Pagt blev Forbandelse; mon blot De ere Standen uværdige, som gjorde den elendige Begyndelse med at betragte Pagten som en verdslig Overenskomst til jordisk Vinding, og endte som de begyndte, eller for hvem den ægteskabelige Forbindelse ikke blev en Frelse, men en Snare der hidsede Sandsernes Begjerlighed; mon blot Den var en slet Ægtemand, der feigt og umandigt beilede tilbedende til en Qvindes Skjønhed, der derpaa med Trællesind herskede feigt over en Slavinde, af hvis Deilighed han selv var en Slave i Skinsyge, indtil han endte med en Niddings Utaknemlighed, fordi Aarene havde taget Ungdommen og Skjønheden fra Den – hvem han var viet til?

O nei, det gaaer her som det gaaer med Døden i Livet. Ikke blot De ere jo Dødens Bytte, som ligge paa Sygeleiet og hvem Lægen har opgivet: der gaaer Mangan omkring iblandt os, hvem dog Døden har mærket. Og saaledes er der mangt et Ægteskab, som Skilsmissen har mærket. See, den er ikke traadt Ægtefolkene imellem, men en lige gyldig Fornemhed adskiller og gjør dem fremmede for hinanden – og dog, thi derfor

tales her derom, og dog er endnu maaskee de gamle Følelser ikke ganske uddøde. Der er ingen Strid mellem Ægtefolkene, intet fjendtligt Mellemværende, men Følelsen synes ligesom at have trukket sig tilbage fjernt fra Samlivet; dog elske de maaskee hinanden, men man venter paa en Begivenhed, der skal spænde Beslutningens Bue og lokke Følelsen frem i Yttring, thi det Daglige er for lidet; man næsten undseer sig for hinanden ved denne Kjede af Ubetydeligheder. De længes maaskee efter Forstaaelsen, men de kan ikke ret faae hinanden i Tale, netop fordi der er hver Dag Leilighed; og altsom Leiligheden gaaer ubenyttet forbi, falder det vanskeligere at blive hinanden aabenbare. De vare engang saa lykkelige, o, saa lykkelige, og denne Bevidsthed, som skulde styrke dem som idetmindste altid burde være tydelig, den svækker dem, de tabe Lyst og Mod til at vove, og hiin forsvundne Lykke faaer en overspændt sygelig Glands for de tvende Eensomme. Tiden gaaer saa langsomt, et heelt Liv ligger der for dem, de frygte for at gjøre hinanden den første Tilstaaelse, der kunde forene dem i kraftig Beslutning, Kjedsommeligheden indtager Enighedens Plads, og dog afskye de en Skilsmisse som en Synd, men Livet er saa langt – da sniger Dødens Tanke sig ind, thi Døden løser jo alle Baand; man tør neppe tilstaae sig det, og dog er det saaledes, man ønsker sig død, som var det ingen Utroskab – og dog elske de maaskee endnu hinanden, og Døden vilde maaskee bringe dem til at sande det. Saa søger den Ene Feilen hos den Anden, og istedenfor Oprigtighedens Udvexling driver Misforstaaelsen sin sørgelige Mellemhandel og fjerner dem fra hinanden i Mistanke og Mistillid ved Uskaansomhed og Overilelse, ved opblussende Forsoning som nærer Sygdommen; medens de dog maaskee elske hinanden. – Var det altid Armod og trange Kaar og Livets Gjenvordigheder der bevirkede dette? O, i Rigdom og Overflod føres stundom et Ægteskab, naar de korte Hvedebrødsdage ere forbi, i al Overflod som paa Vand og Brød! – Var det altid blot Sorg over vanartede Børn der tilsidst bragte Fjernhed mellem Forældrene, o, det er vel ogsaa seet, at en sjelden Lykke i denne Henseende dog Intet hjalp Forældrene. – Var det Aarene altid der førte det Sørgelige med sig? O, hvor kort Tid behøvedes stundom, før Forandringen allerede var indtraadt. – Var det altid et oprindeligt Misforhold i Alder, i Dannelse, i Stand, der tidlig eller sildig maatte avle Misforstaaelse? O, stundom passede vel de Tvende saa ganske for hinanden, at de blot manglede Taknemmelighed for at være lykkelige. – Var det altid Omgivelse og Familieforhold og Forbindelser der fordærvede et godt begyndt Ægteskab? Ak, hvad baader det at skyde Skylden paa Andre, Fordærvsens Udkrudt har den Egenskab som al Ukrudt har: det saaer sig selv. Den gode Sæd fordrer Omsorg og Arbeide, og udebliver dette, saa forkommer den gode Sæd – og saa kommer Ukrudtet af sig selv.

Lad nu Betragteren, som tager sig selv med, som i et afgjørende Øieblik kalder disse Tanker frem, lad ham forelægge sig selv det Spørgsmaal: tør jeg sige, at alle disse Ægtefolk ikke engang begyndte med, hvad man saaledes kalder: virkeligen at elske hinanden, saa de fornam Overtalelsens Sødme da Kjærligheden vaagnede, fornam Længselens Uro, fandt Tiden forsvunden i Foreningen, og Tiden saa lang naar de vare adskilte, fandt sig selv blussende ved Tanken om at ville være Alt for hinanden. Lad ham forelægge sig selv det Spørgsmaal: tør jeg negte, at den sørgelige Udgang vel ogsaa har sin Grund i, at man i Ungdommens og Haabets og Overtalelsens og Overilelsens Tid manglede Veiledning eller Alvor til at forsage Kjælskabet og Øieblikkets Lokken og Indbildningens Skuffelse for at underkaste sig Beslutningens strænge Opdragelse.

Thi hvad vil vel Beslutningen, der er Elskovens Igjenfødsel? Vil den qvæle Glæden, fordi den vil frelse den; er dens Omsorg et falsk Venskab, fordi den maaskee ikke strax forstaaes; er den idel Smerte, fordi dens Begyndelse ikke er uden Smerte; er den et evigt Fangenskab, fordi den i Alvor og for evigt binder tvende Elskende sammen? Men uden Smerte er dens Begyndelse ikke, og ikke uden Gysen. Tænk Dig en Begeistret. Fuld af høimodigt Forsæt vil han udrette saa saare meget, men see, under Beslutningens Arbeide overvælder Forestillingen om Livet og om hans egen Svaghed ham saaledes, at han synker i Afmagt, og først Pligtens Forestilling holder ham til fortsat Arbeide for at vinde Beslutningen. Hvilken Forandring; nu strider han mødig under Pligtens strænge Opsyn, han gjør det lidet Foresatte hver Dag, men indtil Punkt og Prikke som Pligten byder; og forsaavidt er han dog endnu begeistret, som han fatter, at enten der er lidt eller meget, naar Pligten byder det, er det altid meget. Og see, nu lykkes det, og Beslutningen vindes, og Værket begyndes med den virkelige Maalestok, og see det lykkes, og Værket gaaer frem, og see det lykkes, og see det lykkes over Forventning, og hiin første Begeistring vaagner til et fornyet og stærkere Liv. See, hans Begeistring var ikke et overilet Forsæt eller en fortsat Overilelse; den var ei heller blussende i Ungdommen, derpaa døsig i Manddommen, og som en rygende Tande i Livets Aften. Nei, hiin første Begeistring gik ligesom ud i den Nat, da Beslutningen blev til, men da vandt han ny Begeistring og Forundringens salige Overtalelse fra Aar til Aar endnu i Livets Aften. Og saaledes vil Vielsen i Beslutningens strænge Opdragelse tage Indbildninger og Skuffelser bort, og skaffe Elskoven det sikke Tilhold inden Pligtens uindtagelige Befæstning, og give den besluttede ny Begeistring, og med Tiden daglig Forundring over sin Lykke.

Men siger maaskee Nogen: det er fornærmeligt at tale saaledes til Elskende; istedenfor at beundre og lovprise, ja med Ærbødighed at betragte Elskovens sjeldne Lykke, da misundeligt og tungsindigt at gjøre Lykken mistænkt. Nu, at ville vise Ærbødighed for en sjelden Lykke, om den end var nok saa sjelden, synes letfærdigt af en opbyggelig Betragtning, der ikke er opdragen til at finde Opbyggelse ved Lykkens Splidagtighed i Livet. Og skulde ikke hiin Indvending dog være et Udbrud af Elskovens forførende Overtalelse, denne farlige Magt der føder Overilelse i Tilhøreren? Vi ville vise Ærbødighed for Digterens sjeldne Gave, hvis han bruger den vel, men mon hiin Elskov, der begejstrer Digteren til Sange, mon den findes alle Dage saaledes i Livet og hos ethvert Par, der forenes ved Vielsens Pagt? Digteren siger jo selv, at den er sjelden, og Digterens lykkelige Gave er igjen en Sjeldenhed ligesom hiin Elskov: en fuldkomnere

Tilværelses bedste Ønske, dog nei, en ufuldkomnere Livsbetragtning skjønneste Drøm. Derfor forklarer Digteren Intet; han søger i Sangens Veemod hiin erindrede Sjeldenhed, han søger den brændende i Ønskets Higen, han griber stærkt i Strengene til dens Ære, som var den funden, han sidder svag i Længselens Hvidsken, han skaber ved Indbildningens Kraft det Søgte for Tanken. Vi prise ham; og et Folk er stolt paa rette Sted, naar det er stolt af udmærkede Digtere! Men hjælpe os almindelige Mennesker kan Digteren ikke, thi han kan ikke sige, hvorledes vi skulle bære os ad for at vorde det Sjeldne. Deri Digterens Sorg. Thi Digteren er ingen stolt og hoffærdig Mand, men hans Sjel udvidet i det Uendelige; og naar han maa sige til den Enkelte eller om den Enkelte: nei, han er det ikke, eller hun var det ikke, da vil han ikke fornærme; selv bedrøvet søger han Sangens Trøst. Derfor maa man ikke vredes paa Digteren, han elsker Tilværelsen og føler maaskee meest Smerte ved, at hiin Enkelte ikke var Sjeldenheden. Dog kan Ingen, siger Digteren, give sig selv hiin Sjeldenhed, den er en Oprindelighed, og deri det Vidunderlige.

Hvis nu hiin Sjeldne var til, og man vilde tale til ham om, hvad denne Tale betænker, da vilde han slet ikke forstaae det, og han vilde da heller ikke svare som hiin Indvending svarede, thi en saadan Oprindelighed kan ingen Tale forstyrre. Men en skuffende Gjenklang af Digtersange, en skrøbelig Gjentagelse af Digterværket, den kan lade sig forstyrre. Den derimod, der føler med sig selv at han ikke er den Sjeldne, han er jo bekymret, han forstyrres derfor ikke ved at Talen minder om hans Bekymring, han søger hellere Opbyggelse i den gudelige Betragtning. Videre vil Talen ikke gaae for at fjerne en saadan Indvending, men, m. T., betænk nu selv Vielsen. Hvo fuldbyrder den? Er det en Digter? Nei, det er den Myndige. Og Vielsen lægger Alt under Synd, og den Myndige gjør Alvor deraf med den Enkelte og lægger hver Den under Synd, der forpligtes ved den. Skulde det da være fornærmeligt, hvis Talen mindede om Beslutningens Betydning og om at kun den Besluttede tør sige ved Begyndelsen, at Kjærlighed overvinder Alt: mig synes det fornærmeligt at antage om Nogen, at han ikke havde betænkt dette. Selv den lykkeligste jordiske Kjærlighed trænger dog til Beslutningens Gjenfødsel, til Vielsens strænge Tale, til Vielsens Styrkelse i Striden, til Vielsens Velsignelse paa Veien.

Saa har da Talen, idet den søgte at tydeliggjøre Ægteskabets hellige Beslutning, vel mindet Dig, m. T., om hvad Du selv oftere har betænkt, thi Talen er langt fra at være belærende. Du er da enig med den, og dog siger Du maaskee: Talen er rigtig, men der fordres megen Alvor for at en saadan Tale skal frembringe det rette Indtryk, at den ikke føder Utaalmodighed eller forstyrrer i Forstemthed. Og heri har Du vist ganske Ret, at der fordres megen Alvor; sandeligen, det at være en god Læser eller en god Tilhører er lige saa stort som at være en god Taler, og det er meget stort, naar, som her, Talen er i Ufuldkommenhed og uden Myndighed. Var det ikke saaledes Din Mening, thi Du vilde dog ikke med hiin Indvending skyde Skylden paa den Talende, som havde Du vundet Noget ved at anklage ham? Lader os betragte dette lidt nærmere. Som der til at fatte en Beslutning fordredes en virkelig Forestilling om Livet, saa fordredes der ogsaa, hvad der blev sagt med det Samme, en virkelig Forestilling om sig selv. Der var maaskee Den, som sendte de speidende Tanker ud for at faae mangfoldige Indtryk af Livet, men som ikke kunde tage sig selv tilbage, som gav sig hen – ak, og tabte sig selv. Men Den, som ved Vielsen knytter et andet Menneskes Liv til sit, ved Vielsen indgaaer en Forpligtelse, som ingen Tid skal løse og som hver Dag skal fordre opfyldt, af ham fordres der jo en Beslutning, og i denne Beslutning altsaa en virkelig Forestilling om sig selv. Og denne virkelige Forestilling om sig selv, og denne Forestillings Inderlighed, det er Alvoren. Nu er det vel saaledes, at som hiin Elskov, hvilken Digterne besyngte, er en Længsel i ethvert Menneskes Sjel, saa er der ogsaa i Enhver en Længsel, et Ønske der begjærer hvad man maatte kalde en Veileder og Lærer i Livet, den forsøgte Mand, paa hvem man kan forlade sig, den Vise, der veed at raade, den Ædle, der opmuntrer ved sit eget Exempel, den Begavede, der har Veltalenhedens Magt og Overbeviisningens Fynd, den Alvorlige, der betrygger Tilegnelsen. Som Barn gaaer det saa let, man er fritagen for Valgets Besværlighed; ja selv om en Fader ikke var som han burde, den Ærbødighed Barnet har, den ubetingede Lydighed hjælper det stundom til at lære det Gode selv af en saadan Fader. Men saa kommer Ungdommens og Frihedens Tid og den Tid, da han med den Elskede søger en saadan Veileder. Da gjelder det, at Friheden og Valget ikke bliver en Snare. Hiin Længselens søgte Veileder er den Sjeldne. Stundom findes han end ikke i hver Slægt, og selv om Du er samtidig med en saadan Høiærværdig, hvem Du ganske tør hengive Dig til, han er maaskee ikke paa samme Sted som Du, eller han var det, men maa forlade det, eller Du maa forlade det – og saa, ja saa maa Du nøies med Mindre, det er, Du maa see til at hjælpe Dig selv. I Livet er der Forvirring nok; det Forskjelligste forkyndes og anpriseres og foragtes og gjentages; de forskjelligste Forbilleder vise sig og skuffe og vise sig atter; de forskjelligste Veiledninger tilbydes, og altid er der Reiseselskab; Trøstegrunde og Udflugter og Tilraab og Advarsler og Seierssange og Klageskrig høres forvirret imellem hinanden. Ak, Elskov og Ægteskabet er jo Noget, hvori Enhver forsøges og hvorom altsaa Enhver har en Mening og jo ogsaa med Sandhed kan have det, hvis han i Alvor vil. Ethvert Menneske, ogsaa den Ugifte, skal jo have et blivende Sted, og dog er der maaskee mangt et Ægteskab som ikke har det, men omtumles for enhver Luftning. Nu mener den Unge, vildledet af en tilfældig Erfaring, at naar de ydre Omstændigheder i Velstand og lykkelige Livsforhold begunstige Elskoven, da er den betrygget, og han betænker maaskee ikke, hvorledes det Raaderum som Sjelstilstandene derved faae, kan føde sine Vanskeligheder. Nu har Een en overspændt Forestilling om den forelskede Sjelesorgs vidtløftige Gjerning, og kan ikke nedstemme sig til Næringsorgens simple Arbeide; nu giver en Anden sig for meget hen i Følelsers Overskummen, og en Afsmag følger, nu har den ene Part dog nogen Besindighed og vil bruge den, men den anden Part misforstaaer det og troer det er Kulde og Ligegyldighed; nu vil den ene Part holde til Raade og spare, og den anden Part forstaaer det ikke og troer at

det er Mangel paa Sands for noget Høiere. Nu mistrøstes Een, fordi Gjentagelsen uden om ham gjør ham kjed ved sit Eget; nu gjør en Andens første Lykke ham utaalmodig; nu sammenligner han, nu minder han, nu taber han – ja hvo skulde vel blive færdig med at nævne dette; det kan ingen Tale, og dette var jo ogsaa ligegyldigt, men intet Menneske kan det, det er det Forfærdelige; kun een Magt formaaer det, det er Beslutningen, som passer paa itide. Hvor læres da Alvor? I Livet. Ganske vist, og Ægteskabets Gud velbehagelige Stand har jo en sjelden Beleilighed. Saa læres Alvoren – hvis man tager Beslutningen med og i den en virkelig Forestilling om sig selv. Beslutningen selv er Alvoren. Og for at man skal lære Alvor af det man kalder Livets Alvor forudsættes allerede Alvor. Thi Livets Alvor er ikke som en Læremester i Forhold til den Lærende, men i en vis Forstand som en ligegyldig Magt i Forhold til Den, der selv maa være noget af en Læremester i Forhold til sig selv som den Lærende. Ellers kan man endog af Livets Alvor lære Ligegyldighed for Alt. Man ønsker vel en Veiledning, og dog gjelder det ogsaa i Forhold til den, at man selv maa have Alvoren for at hjælpes derved. Eller er det ikke seet, at man selv i Forhold til hiin sjeldne Veileder, naar han stod iblandt os, hittede paa mange Ting for at svække sig Indtrykket af ham, som tabte han derved ikke En selv, som var det Aarenes Viisdom at blive mere og mere kræsen, mere og mere duelig til at vrage, istedenfor at blive mere og mere skjønksom. Og naar der nu ingen Saadan er, hvad saa? Ja, Verden lader det aldrig mangle paa Veiledere. See, nu vil En veilede Alle og kan ikke hjælpe sig selv; nu udraabes En som Viis og Beundringen kjender ham paa, at han ikke engang kan forstaae, hvad den Eenfoldige forstaaer; nu har En Overtalelsens Magt, og leder vild, har Usandhedens kraftige Gjæringer; nu skal det være forældet, hvad man lærte i Barndommen, og man maa lære om igjen. Nu vil En rive Ægtemanden fra Hustruens Side og gjøre ham vigtig ved Deeltagelse i store Foretagender og lære ham at tænke ringe om Ægteskabets hellige Kald; nu frister En Hustruen og lærer hende at sukke under Ægteskabets Aag; nu vil man foregøgle Mand og Hustru Fællesskab i Bedrifter, der gjør det ægteskabelige Forhold ligegyldigt; nu vil man lære Ægtefolkene Nydelse, vil tage Børnene og dermed Sorgen fra dem, for at Forældrene kunne leve for høiere Beskæftigelser. Saa spændes Forventningen paa noget Overordentligt, en ny Tingenes Orden der skal komme, og vi faae Alle, baade Gifte og Ugifte, fri som Skolebørnene, fordi Skolemesteren skal flytte, fri indtil han kommer i Orden – men vi ere jo dog ikke Skolebørn længere, og Enhver skal gjøre Gud Regnskab for sig, og Ægteskabets hellige Forpligtelse skal jo give hver Dag sin Gjærning og sit Ansvar. Hvor finder man saa Veiledningen, hvis man ikke selv forarbejder sin egen Sjels Salighed med Frygt og Bæven, thi saa bliver man nok alvorlig. Ellers skal det vel vise sig, at den ene Veileder kan man ikke følge, thi om han end mener det saa godt, er han dog svag; og den anden kan man ikke følge, thi vel har han Kraft og Fynd i hvad han siger, men han skal ikke mene det, saa siger man; eller den ene er for gammel til at tilfredsstille Tiden, og den anden er for ung. Ja hvor skulde en Tale vel blive færdig, hvis den vilde skildre denne Livets Forvirring, men hvad tykkes Dig, m. T., om et saadant Menneske, der vel havde Alvorens Skin i at vrage Alt, men ikke Spor af dens Kraft i at besidde det Mindste; hvad tykkes Dig om en Saadan, hvis han var Ægtemand, og altsaa var bleven gift uden Beslutning, og altsaa levede hen ubekymret om den helligste Forpligtelse, det vil sige, uden i Alvor at bekymre sig om den. Havde ikke Skilsmisningen ogsaa mærket et saadant Ægteskab, hvor Ægtefolkene vel tilhørte hinanden, men ikke i Alvor!

Nei, Alvoren er i et Menneske selv, og kun en Gjæk løber efter den, og kun den Feige kjøber Middelmaadighedens Aflad ved at være som Folk er fleest og speide derefter, og kun den Frygtagtige forstyrres i en ædlere Stræben, ved at agte paa Andres Dom. Er der ingen Veileder i Livet, den Alvorlige gaaer dog ikke iblinde. O, om selv den beskikkede Veileder, m. T., paa det Sted, Du lever, maaskee var uduelig, hvis Du vil det, nu vel, saa vær Du den gode Tilhører, der dog har Gavn af hans maadelige Tale. Og er Den, som her taler, maaskee for ung, eller udtrykker han sig maaskee utydeligt, eller er hans Tanke utydelig, nu vel, m. T., saa læg Talen bort, eller hvis Du vil det, nu vel, saa gjør Du det Store, vær den gode Læser, der har Gavn selv af en uheldig Tale. Ja sandeligen, som der skal være en Talens Magt, der næsten kan gjøre Under, saa er der ogsaa en Tilhørerens Magt der kan gjøre Under hvis han vil det. En saadan Tilhører er den alvorlige; han siger jeg vil opbygges, og see, han bliver opbygget. Men Alvoren ligger i en Beslutning. Frygter Nogen den, hvad Under da, at han søger Trøst i at Andre ere fangne i den samme Vanskelighed og speider til Høire og Venstre; mener Nogen, at en Beslutning er en skrøbelig Sag, og at den Besluttede løber paa den tynde Iis, ja hvad Under da, at han altid maa have mange omkring sig for at faae Mod til at leve, men Du, m. T., troer jo, at Beslutningen er den høieste Salighed, at selv om Elskovens rigeste Lykke paa nogen anden Maade kunde blive Dig sikkert for Dit hele Liv, Du vilde dog vælge Beslutningens Liv og Ægteskabets Samliv i Faren. Thi Beslutningen gjør Mirakel ved Bryllupper, som hiint ved Brylluppet i Kana: den skjenker først den slette Viin, og gemmer den bedste tilsidst; og Elskoven er den Elskeliges bedste Pynt, men Beslutningen er en Kraft i den Ufuldkomnes Hjerter. Saa er Ægteskabets Beslutning, at Kjerlighed overvinder Alt. Ja, den overvinder Alt; men sandeligen, den omkommer i Modgang, hvis ingen Beslutning holder den fast; den omkommer i Medgang, hvis ingen Beslutning holder den fast; den vanarter i det Dagligdage, hvis ingen Beslutning opmander den; den qvæles i en indbildt Vigtighed, hvis ingen Beslutning ydmyger den. Elskoven bliver, men Beslutningen er dens Blivested, hvorved det har sit Forblivende; Elskoven er det forfriskende Flygtige, men Beslutningen Beholderen, hvori det bevares. Elskoven bliver; den veileder gjennem Livet, naar Beslutningen følger med, men den farer vild, naar Beslutningen ikke veileder; den giver Livet Betydning, naar Beslutningen fortolker den Dag fra Dag; den strækker til for hele Livet, naar Beslutningen holder igjen; den griber det Evige, hvis en Beslutning har beredt den Sted der; den overvinder Alt, naar Beslutningen er med paa Slagdagen – og den sidste Ære er den eneste Ære.

Er denne Tale misundelig? Er det misundeligt at sige til den Lykkelige, jeg veed, hvor Du skal gemme Din Lykke for at have den sikkert? Lidt leflende Veemod, som jo netop var Misundelse, kunde maaskee pirre en Lykkeligs Sands. Er denne Tale fornærmende? Er det fornærmende at sige til Nogen: jeg er overbeviist om, at Du selv veed og har betænkt dette, hvorom jeg derfor kun minder Dig? Er den Taler paatrængende, der staaer afsides og taler halvt sagte med sig selv?

Saa fordres der altsaa til Ægteskabets Beslutning en virkelig Forestilling om Livet og om sig selv; men heri er allerede indeholdt den anden store Fordring, hvilken er ligesom den første: *en virkelig Forestilling om Gud.* Det ene svarer ganske til det andet; thi Ingen kan have en virkelig Forestilling om Gud, uden at have en tilsvarende om Livet og om sig selv, ei heller en virkelig Forestilling om sig selv uden en lignende om Gud, og ingen virkelig Forestilling om Livet uden en lignende om sig selv. En digterisk skabende Indbildning, eller en Forestilling i den ligegyldige Tæknings Fjernhed er ingen virkelig Forestilling. Forestillingen om Gud kommer heller ikke som et tilfældigt Tillæg i Forhold til hiin Forestilling om Livet og sig selv, tvertimod, den kommer og sætter Kronen paa og gennemtrænger Alt, og var tilstede indtil den blev tydelig.

De Elskende ere jo lykkelige, og paa Lykkens Dag er man vel Gud allernærmest. Men der fordres en virkelig Forestilling om Gud, der fordres en Forstaaelse mellem Gud og den Lykkelige, og saaledes fordres der jo et Sprog, hvori de tale med hinanden. Dette Sprog er Beslutningen; det eneste Sprog, hvori Gud vil indlade sig med et Menneske. Thi om end den Lykkelige var nok saa sværmerisk i Taknemlighedens Udtryk for sin Lykke (og hvor var der vel en Lykkelig, som ikke følte denne Trang til at være taknemlig!), og om han end nævnede Guds Navn, deraf fulgte jo ikke, at han taledede med Gud, havde en virkelig Forestilling om ham, gjorde sig forstaaelig for ham og havde Gavn af Forstaaelsen. Thi Taksigelsen for Lykken, var den endog nok saa sjelden, var Udtrykket nok saa bevæget, Sjelen nok saa brændende, vil Gud ikke forstaae – kun Beslutningen, som overtager Lykken. Og om Guds Navn end nævnes først og sidst, derfor taler man dog ikke med Gud, naar Forestillingen, i hvilken den Tilbedende frembærer sin Taksigelse, ikke er om Gud men om Lykke, Skjebne, den store Gevinst og andet Saadant, eller om en gaadefuld Magt, over hvis Indgriben man studser – og tilbeder. Beslutningen skal jo ikke gjøre den Lykkelige utaknemlig, tvertimod, den skal gjøre ham værdig, og i Beslutningen er først Taknemlighedens Alvor. Derfor er Beslutningens Taksigelse sig bevidst, at denne Lykke er en Opgave, og at den Takkende nu staaer ved Begyndelsen. Derfor er Beslutningens Taksigelse besindig; den forstaaer, at Gud i Lykken har talet til den Besluttede, men ogsaa at dette er Samtalens Begyndelse. Er dette at tænke ringe om Lykken; men er det ikke at tænke værdigen om Gud! Dersom Nogen taledede med en Viis, og han strax ved den Vises første Ord, der kastede Sandhedens Lys i hans Sjæl, afbrød ham med sin Taksigelse, fordi han nu ingen Hjælp mere behøvede: hvad viste han da Andet, end at han ikke taledede med en Viis, men med en Viis, som han selv forvandlede til en Daare? En Viis er nu et Menneske, og saaledes ogsaa Noget i det Udvortes, forsaavidt kan vel Nogen, om han end taledede daarligt, dog med Sandhed sige at have talet med en Viis; men Gud er kun i det Indvortes. Den der derfor taler med ham som hiin Mand med den Vise, taler egentligen ikke med ham. Som der er en umoden Kjerlighed, der siger: den virkelig Elskende overvinder Alt, uden dog at have en virkelig Forestilling om Striden; som der er en umoden Begeistring, der siger det Samme med lignende Overilte: saa er der ogsaa en umoden Taksigelse, der vil takke Gud, og dog kun bedrager sig selv ved at mene, den takker Gud, og bedrager Gud for Taksigelsen. Beslutningens Taksigelse er alvorlig, og derfor Gud velbehagelig, dens Taksigelse ogsaa den gode Begyndelse, med hvilken det Halve er vundet; og med Gud skal Beslutningen vel overvinde Alt. Den takker ikke eengang for alle, ei heller med jordisk og bedragerisk Selvkløgt eller Uforstand; nei, Beslutningen er Begyndelsen, og Beslutningens Taksigelse Taksigelsens Begyndelse, Begyndelsen paa den Høitidelighed, der skal holde mangan unødigt Fare borte, styrke i den virkelige, gjenlyde i Lovsangen paa Seiersdagen; den er Begyndelsen paa den Aarvaagenhed, der skal finde Ægtefolkene varagtige i Livets Aften, siden Brylluppet forventende som de forstandige Brudepiger vare det indtil Brylluppet, den Aarvaagenhed, der skal gjøre den sidste Taksigelse til den skjønneste, gjøre det sidste Gjensvar paa Guds Tale, hvis Begyndelse var hiin Lykke, til den velbehagelige og sande Taksigelse.

Skulde Nogen mene, at dette dog var forstyrrende, skulde han, uden at ville ret forstaae sig selv, i Uklarhed vove at tænke ringe om Gud, skulde han mene, at Lykken dog tabte ved at blive alvorlig, at Lykken forringedes ved at være Lykkens Begyndelse: var det da skjønnere, var det visere, stod det bedre sin Prøve i Livet, om der begyndtes uden Beslutning? Var det skjønnere, om Lykken, saa at sige, strax adskilte de tvende Forenede: var det skjønnere, at et forfængeligt Qvindehjerter med Vellyst hørte Tilbederens Lovsang, der han troede at skylde hende Alt, der han uklar og dog taknemlig for sin Lykke ikke vidste nogen Anden at takke? Eller at det stolte Hoved vellystigt bøiede Øre til den Svages Tilbedelse, der hun, glad ved sin Lykke, ydmyget i Taknemlighed, ikke vidste til hvem hun skulde gaae hen uden til ham, ham, hvem hun jo skyldte Alt og sin Lykke – han, som bedrog hende for det Bedste? Var det skjønnere, var det visere? Stod det bedre sin Prøve – ogsaa da, naar Aaget engang maatte afkastes, og Striden begynde; eller hvis dette ikke skete, da naar den Usle aldrig blev Mand, men uden Mandsmod gik Livet hen i Qvinde-Ledebaand; eller naar den ynkeligt Trofaste trælledede Livet hen, ikke som Hustru, men uden Frimodighed elskede sin Herre, og denne Herre var hendes Ægtemand? Eller er dog vel Afgudsdyrkelse i sit Første skjønnere, i sin Grund visere, i Livets Fremgang tilforladeligere end en fornuftig Gudsdyrkelse.

Skulde Nogen mene, at Beslutningens Forestilling om Gud dog var en Standsning, fra hvilken Lykken hellere vilde fritages: var det da skjønnere, var det visere, stod det bedre sin Prøve i Livet, om de Tvende

uden Beslutning fore uestandsede hen det stakkede Øieblik i Sværmeriets Drøm med hinanden, om de dandsede sig Kjerlighedens Sundhed og Helbred bort paa Bryllupsdagen? Var det skjønnere, var det visere, holdt det bedre ud i Livet – ogsaa da, naar de trætte stode ved Veiens Begyndelse, og see, Spøgen var forbi, og see, det var ikke Alvoren, der var bleven tilbage, men Modbydelighed og Kjede og en forstyrret Opvaagnen til et langt Liv fra en forvirret Ungdoms-Drøm. Skulde virkeligen et Par Afgudsdyrkeres korte Lyst være skjønnere og visere og mere tilforladelig i Livet end det sande Ægteskabs ydmyge Begynden?

Skulde Nogen mene, at Beslutningen jo kan komme senere, naar den ret behøves? Altsaa den behøves endnu ikke, ikke paa Vielsens Dag, naar den evige Forpligtelse indgaaes? Men senere altsaa? Skulde han mene, at der var jo ikke Tanke om at ville forlade hinanden, men om at nyde Foreningens første Glæde – og saa forenede at støtte sig ved Beslutningen. Altsaa naar Møisommeligheden og Trængselen kommer, og Nøden, den være jordisk eller sjeelig, staaer for Døren, saa er Tiden der? Ja vist, saa er Tiden der – for den Besluttede til at samle sig i sin Beslutning; men ikke just til at samle en Beslutning. Det er sandt, at Nød og Gjenvordighed kan hjælpe et Menneske til at søge Gud i Beslutning, men Spørgsmaalet er, om derfor Forestillingen altid er den rette, om den er glad, om den ikke har en vis Kummerlighed, et hemmeligt Ønske, at den ikke behøvedes, om den ikke er fortræden, er misundelig, er tungsindig og altsaa ingen forædlet Gjengivelse af Livets Gjenvordigheder. Der er i Staten en Laane-Anstalt, hvor Armoden tyer hen. Den Fattige bliver hjulpen, men mon den Fattige har en glad Forestilling om denne Laane-Anstalt? Og saaledes er der maaskee vel ogsaa det Ægteskab, som først i Gjenvordigheden søgte Gud, ak, og søgte ham som en Laane-Anstalt; og Enhver, der først da skal søge ham, løber dog altid denne Fare. Skulde nu en saadan sildig Beslutning, der selv om den var værdig, dog ikke uden Skamfuldhed og ikke uden stor Fare kjøbtes i det sildige Øieblik, skulde den være skjønnere og visere end Ægteskabets første?

Men maaskee kommer der slet ingen Nød og Gjenvordighed i Livet, og saaledes behøves Beslutningen jo ikke. Langtfra Talen være at ville forfærde barnagtige Mennesker, og endnu mere langtfra den at anprise Beslutningen som et Middel, der skal tjene noget Ringere. Altsaa Du Barnagtige, som ikke vil kjende Aandens Fare, altsaa det gaaer lykkeligt, see, her er et Ægteskab, hvem Livet kjeler for og Lykken tilsmiler uafbrudt – hvad saa? Saa har dog dette barnagtige Ægteskab tabt det Bedste, thi Beslutningen selv er det Herlige. Den er ikke en kummerlig Opfindelse mod Livets Kummerlighed, men Saliggjørelsens Klædebon, og den Besluttede pyntet dermed til værdigen at bære gode Dage, og den Besluttede stærkt bevæbnet deri til at seire paa den onde Dag, og dog er Dragten den samme.

Ak, Ægteskabets Liv og Ægteskabets Vilkaar er saare forskjelligt i Verden, dog er der een Beslutning, som er fælles for ethvert, eller kan være det: at Kjerlighed overvinder Alt. Denne Beslutning er Begyndelsen, og i denne Beslutning er indeholdt en virkelig Forestilling om Livet og om sig selv, og derved om Gud – saa bliver vel Enden som Begyndelsen, at Kjerligheden har overvundet Alt. Men tænk Dig tvende Ægteskaber, min Tilhører. Det ene maa tungt bane sig den trange Vei gennem mange Gjenvordigheder, det andet bæres af Lykken ligesom paa Hænder gennem Livet, nu ere de begge komne til Livets Grændse, og Kjerligheden har overvundet Alt. Om det første maa der siges, at Ægtefolkene lærte meget af Livets strænge Skole, men naar der tillige maa siges, at de i Livets Aften dog væsentligen ikke vare blevne anderledes alvorlige, end da de engang ved Begyndelsen vandt Alvoren i Beslutningens strænge Opdragelse: var dette ikke det Skjønneste? Og dersom der om det andet Par maa siges, at Ægtefolkene i Livets Aften væsentligen ikke vare anderledes alvorlige, men ogsaa gennem det lange Liv væsentligen havde været lige saa alvorlige, som da engang paa Lykkens Dag Beslutningen modnede dem i Alvor: var dette ikke det Skjønneste? Thi Beslutningens Ungdoms-Alvor er ikke dannet af det Stykkevise, men ved Gud dannet af Forestillingen om Livet og om sig selv og om Gud, og er derfor en evig Sundhed, og vindes maaskee aldrig saaledes senere.

Ved en Grav

Saa er det da forbi! – Og naar nu Den, som her først traadte hen til Graven, fordi han er den Nærmeste, naar han efter Talens korte Øieblik er bleven den Sidste ved Graven, ak, fordi han er den Nærmeste: saa er det forbi. Om han vilde blive derude, han erfarer dog ikke hvad den Døde foretager sig, thi den Døde er en stille Mand; om han i sin Bekymring vilde kalde paa hans Navn, om han i sin Sorg vilde sidde lyttende, han erfarer dog Intet, thi i Graven er der Stilhed, og den Døde er en taus Mand; og om han erindrende gik hver Dag til hans Grav, den Døde erindrer ikke ham –.

Thi i Graven er der ingen Erindring, end ikke af Gud. See, dette vidste den Mand, om hvem der nu maa siges, at han ikke mere erindrer Noget, til hvem det nu var for silde at sige det. Men som han vidste det, saa gjorde han derefter, og derfor *erindrede han Gud* medens han levede. Hans Liv gik hen i hæderlig

Ubemærkethed, ikke Mange vare vidende om hans Tilværelse, kun Enkelte blandt de Faa kjendte ham. Han var Borger her af Staden, stræbsom i sin beskedne Gjerning forstyrrede han Ingen ved at svigte Samfundets Forpligtelser, forstyrrede Ingen ved utidig Bekymring om det Hele. Saaledes gik Aar efter Aar, eensformigt, dog ikke tomt; han blev Mand, han blev gammel, han blev bedaget: Gjeringen var og blev den samme, een og samme Sysse i de forskjellige Levealdre. Han efterlader sig en Hustru, glad fordum ved at forenes med ham, nu en gammel Kone, der begræder den Tabte, en ret Enke, der, forladt, har sit Haab til Gud. Han efterlader sig en Søn, der lærte at elske ham og at finde Tilfredshed i Vilkaaret og Faderens Gjerning; engang glad som Barn i Faderens Huus, fandt han det som Yngling aldrig for trangt, nu er det ham et Sørgehuus. – En saadan ubemærket Mands Død spørges ikke vidt, og naar Nogen om føie Tid gaaer forbi det Huus, hvor han boede i Ringhed, og læser hans Navn over Døren, fordi den borgerlige Bedrift fortsættes under hans Navn, da er det jo, som var han ikke død. Som han sov mildt og fredeligt hen, saaledes er i den omgivende Verden hans Død en Bortgang i Stilhed. Brav som Borger, redelig i sin Næringsvei, sparsom i sit Huus, godgjørende efter Evne, deeltagende i Oprigtighed, sin Hustru tro, sin Søn en Fader: see, alt Dette, og al den Sandhed hvormed det her kan siges, spænder ikke Forventningen paa en betydningsfuld Udgang, her er det et Livs Foretagende, paa hvilket en rolig Død blev den skjønneste Udgang. – Dog havde han een Gjerning endnu, den blev udført med samme Troskab i Hjertets Eenfoldighed: han erindrede Gud. Han var Mand, gammel, han blev bedaget, saa døde han, men Erindringen om Gud blev den samme, en Veiledning i alt hans Foretagende, en stille Glæde i den fromme Betragtning. Ja, var der slet Ingen, som savnede ham i Døden, ja, var han nu ikke hos Gud, da vilde Gud savne ham i Livet, og vide hans Bopæl og søge ham der, thi den Afdøde vandrede for hans Aasyn og var bedre kjendt af ham end af nogen Anden. Han erindrede Gud, og han blev duelig til sit Arbeide, han erindrede Gud og han blev glad ved sit Arbeide og glad ved Livet, han erindrede Gud, og han blev lykkelig i sit beskedne Hjem med sine Kjære, han forstyrrede Ingen ved Ligegyldighed mod en offentlig Gudsdyrkelse, han forstyrrede Ingen ved ubetimelig Iver, men Guds Huus var ham et andet Hjem – nu er han vandret hjem.

Men i Graven er der ingen Erindring – derfor bliver den tilbage, den bliver hos de Tvende, der vare ham kjære i Livet: de ville erindre ham. Og naar nu Den, som traadte først hen til Graven, fordi han er den Nærmeste, efter Talens korte Øieblik er bleven den Sidste ved Graven, fordi han jo er den Nærmeste, naar han gaaer erindrende herfra, da gaaer han hjem til den sørgende Enke: og Navnet over Døren bliver en Erindring. Saa vil der i nogen Tid nu og da komme en Kjøber, der tilfældigt eller mere deeltagende spørger efter Manden; og naar han hører om hans Død vil Kjøberen sige: naa, er han død. Og naar saa alle de gamle Kjøbere har gjort det eengang, saa har Omgivelsens Liv intet Middel mere for at bevare Erindringen om ham. Men den gamle Enke vil ingen Paamindelse behøve for at erindre, og den stræbsomme Søn vil ikke finde det Sinkende at erindre. Og naar saa Ingen spørger mere om ham, da vil dog Navnet over Døren, naar Huset ikke synligt er et Sørgehuus, naar ogsaa i Huset Sorgen er formildet og det daglige Savn med Trøsten har indøvet Erindringen: da vil Navnet over Døren for de Tvende betyde, at ogsaa de have een Gjerning mere: at erindre den Afdøde.

Nu er Talen forbi. Kun en Handling staaer tilbage: med de tre Spader Jord at indvie den Afdøde, som Alt hvad der er kommen af Jord, til Jord igjen – og saa er det forbi.

Den umyndige Tale kan ikke saaledes gjøre Alvor deraf, ingen Død venter paa den, for at Alt kan være forbi. Men derfor kan Du jo gjerne agte paa Talen, min Tilhører. Thi Døden selv har jo sin Alvor; det Alvorlige ligger ikke i Begivenheden, ikke i det Udvortes: at der nu igjen er en Mand død, saa lidet som Alvorens Forskjel ligger i, at der var mange Karreter; ja saa lidet som hiin formildede Stemning, der kun vil tale godt om de Døde, er Alvor eller i fjerneste Maade kunde tilfredsstille Den, der alvorligen betænkte sin egen Død. Døden kan netop lære, at Alvor ligger i det Indvortes, i Tanken, lære, at det kun er et Sandsebedrag, naar der letsindigt eller tungsindigt sees paa det Udvortes, eller naar Betragteren dybsindigt over Dødens Tanke glemmer at tænke og betænke sin egen Død. Vil man nævne ret en Gjenstand for Alvor, da nævner man Døden, og »Dødens alvorlige Tanke«; og dog er det jo som laae der en Spøg til Grund for Døden, og denne Spøg, forskjelliggjort i Stemnings og Udtryks Forskjellighed, er det Væsentlige i enhver Betragtning af Døden, hvor Betragteren ikke selv bliver under fire Øine med Døden og tænker sig selv sammen med Døden. En Hedning har allerede sagt, at Døden skal man ikke frygte, »thi naar den er, er jeg ikke, og naar jeg er, er den ikke.« Dette er Spøgen, hvormed den listige Betragter stiller sig selv udenfor; men selv om Betragtningen brugte Rædselens Billeder for at skildre Døden, forfærdede en syg Indbildning, det er dog kun Spøg, hvis han blot tænker Døden, ikke sig selv i Døden, hvis han tænker den som Slægtens Vilkaar, men ikke som sit. Spøgen er, at hiin ubøielige Magt ligesom ikke kan faae Ram paa sit Bytte, at der er en Modsigelse, at Døden ligesom narrer sig selv. Thi Sorgen, hvis Du dermed vil sammenligne Døden, og hvis Du vil kalde den en Bueskytte som Døden er det: Sorgen rammer ikke fejl, thi den rammer den Levende, og naar den har rammet ham, saa først begynder Sorgen: men naar Dødens Piil har rammet, saa er det jo forbi. Og Sygdommen, hvis Du dermed vil sammenligne Døden, og hvis Du vil kalde den en Snare, som jo Døden er den Snare, hvori Livet fanges: Sygdommen fanger virkeligt, og naar den har fanget den Karske, saa begynder Sygdommen: men naar Døden trækker Snaren sammen, saa har den jo Intet fanget, thi saa er det

forbi. Men heri netop ligger Alvoren, og herved netop er Dødens Alvor forskjellig fra Livets, der saa let lader En bedrage sig selv. Thi naar Nogen gaaer sin Gang bøiet i Modgang, i Lidelser, i Sygdom, i Miskjendelse, i trange Kaar, i kummerlige Udsigter, da slutter han feil, om han ligefrem deraf slutter, at han er alvorlig; thi Alvor er ikke den ligefremme Gjengivelse, men den forædlede, det er, atter her er det det Indvortes og Tanken og Tilegnelsen og Forædlingen, der er Alvoren. Eller naar man er travl i den vidtløftige Bedrift, maaskee har mange Stridsmænd at befale over, maaskee skriver mange Bøger, maaskee er i de høie Stillinger, naar man maaskee har mange Børn, eller ofte maa være med i Livsfare, eller har den alvorlige Gjerning, at klæde Liig, saa slutter man feil, hvis man deraf uden videre slutter, at man er alvorlig, thi Alvoren er i Indtrykket, Alvoren er det indvortes Menneskes, ikke Bestillingens. Døden derimod er ikke i den Forstand noget Virkeligt, og naar man først er død, er det bag efter med at blive alvorlig, og naar man fandt en brad Død, hvilket en alvorligere Tid betragtede som den største Ulykke, hvorfor den ogsaa nævnes i den gamle Bøn, hvilket en nyere Tid anseer for den største Lykke, saa var man jo hjulpen. Livets Alvor er alvorlig, og dog er der ingen Alvor uden Bevidsthedens Forædling af det Udvortes, heri ligger Skuffelsens Mulighed; Dødens Alvor er uden Bedrag, thi det er ikke Døden der er alvorlig, men Tanken om Døden.

Naar Du derfor, m. T., vil fastholde Tanken og ikke paa anden Maade bekymre Dig om Betragtningen end ved at tænke paa Dig selv, saa skal ogsaa den umyndige Tale ved Dig blive en alvorlig Sag. At tænke sig selv død er Alvoren; at være Vidne til en Andens Død er Stemning. Det er det lette Anstrøg af Veemod, naar den Forbigaaende er en Fader, der for sidste Gang bærer sit Barn, da han bærer det til Graven; eller naar den fattige Liigvogn kjører forbi, og Du Intet veed om den Døde, kun at han var et Menneske; det er Veemod, naar Ungdom og Sundhed bliver Dødens Bytte, naar mange Aar efter Billedet af den Skjønne staaer paa det forfaldne Mindesmærke over Graven, omgivet af Ukrudt; det er Alvor i Stemning, naar Døden griber ind i de forfængelige Idrætter og griber den Daarlige, iført hendes forfængeligste Pynt, griber Daaren i hans forfængeligste Øieblik; det er Suk over Livets Spot, naar den Døde havde givet det visse Løfte og uden Skyld blev en Bedrager, da han blot havde glemt at Døden er det eneste Visse; det er Længsel efter det Evige, naar Døden tog og atter tog, og nu tog den sidste Udmærkede, Du kjendte; det er en Sjelesygdoms Feberhede eller dens kolde Brand, naar Nogen bliver saa fortrolig med Døden og med Tabet af de Nærmeste, at Livet bliver ham Aandsfortærelse; det er den rene Sorg, naar den Døde var Din; det er det uddødelige Haabs Fødselssmerte, naar det var Din Elskede; det er Alvorens rystende Gjennembrud, naar det var Din eneste Veileder, og Eensomheden griber Dig: men om det var Dit Barn, og om det var Din Elskede, og om det var Din eneste Veileder, det er dog Stemning; og om Du gjerne selv vilde gaae i Døden for dem, ogsaa dette er Stemning; og om Du mener, at det er lettere, see, det er ogsaa Stemning. Alvoren er, at det er Døden Du tænker, og at Du saa tænker den som Dit Lod, og at Du saa gjør, hvad Døden jo ikke formaaer, at Du er og Døden ogsaa er. Thi Døden er Alvorens Læremester, men netop derpaa kjendes atter dens alvorlige Underviisning, at den overlader den Enkelte at søge sig op, for da at lære ham Alvor, som den kun læres ved Mennesket selv. Døden passer sin Gjerning i Livet, den løber ikke omkring som i en Frygtagtigs Forestilling og hvæsser Leen og skrækker Qvinder og Børn, som var dette Alvor. Nei, den siger: jeg er til, vil Nogen lære af mig, da komme han til mig. Kun saaledes beskæftiger Døden i Alvor, forøvrigt kun i Stemning ved Tankens Sindrigheid, ved dens Dybsind, eller spørgefuldt i det oprømte Indfald, eller bøiede i den dybe Sorg, der dog i sit meest lidende Udtryk ikke er Alvor, thi Alvoren vilde netop lære at holde Maade med Sorgen og Klagen.

En Digter har fortalt om en Yngling, der den Nat, da Aaret skifter, drømte sig en Olding og som Olding i Drømmen skuede tilbage over et forspildt Liv; indtil han i Angest vaagnede Nytaarsmorgen ikke blot til et nyt Aar, men til et nyt Liv: saaledes vaagen at tænke Døden, at tænke hvad der jo er mere afgjørende end Oldingsalderen, der dog ogsaa har sin Tid, at tænke: det var forbi, at Alt var tabt med Livet for da i Livet at vinde Alt – det er Alvor. Der var en Keiser, som med lagttagelse af alle ydre Skikke lod sig begrave. Hans Foretagende var maaskee kun en Stemning, men at være Vidne til sin egen Død, Vidne til at Kisten lukkes, Vidne til at Alt hvad der verdsligt og jordisk fylder Sandsen ophører i Døden: det er Alvor. At døe er jo ethvert Menneskes Lod og saaledes en meget ringe Kunst, men at kunne døe vel er jo den høieste Leveviisdom. Hvori ligger Forskjellen? Deri, at i det ene Tilfælde er Alvoren Dødens, i det andet den Dødeliges. Og Talen, som gjør Forskjellen, kan jo ikke henvende sig til den Døde, men til den Levende.

Saa skal da Talen handle om:

Dødens Afgjørelse.

Og deri ere vi jo enige, m. T., at en gudelig Tale aldrig bør være splidagtig, eller ueens med Andet end hvad der er ugudeligt. Naar saaledes den Fattige, den Tjenende, der sparsommeligt maa anvende den sjeldne Fridags faa Timer, gaaer ud til en Grav for at erindre en Afdød og for ogsaa at betænke sin egen Død, naar altsaa en Saadan maa hjælpe sig efter fattig Leilighed, saa Gangen derud tillige bliver en Livsnydelse,

saa Opholdet derude tillige bliver en glad og velgjørende Adspredelse fra de mange Dages Arbeide, saa Tiden gaaer hen derude nu med at mindes den Afdøde, nu med at tænke paa sig selv i Alvor, nu med at glædes ved Friheden og Omgivelsen, som søgte man i en skøn Egn Forfriskelse, som var Gangen blot til Lyst og Fødemidler derfor medbragte til forenet Glæde: da ere vi jo enige, at en Saadan i sin ædle Eenfoldighed skjönt forener Modsætninger (hvilket jo efter de Visers Ord er den høieste Vanskelighed), at hans Erindren er den Afdøde dyrebar, med Glæde annammet i Himlen, og at hans Alvor er lige saa priselig, Gud ligesaa velbehagelig, ham lige saa tjenlig som Dens, der med sjelden Evne anvendte Dag og Nat til at indøve Dødens alvorlige Tanke i sit Liv, saa han nu standsedes og atter standsedes for at forsage den forfængelige Idræt, nu tilskyndedes og atter tilskyndedes til at haste paa det Godes Vei, nu afvænnedes med at blive snaksom og travl i Livet for at lære Viisdom i Taushed, nu lærte ikke at gyse for Spøgelser og menneskelige Paafund, men for Dødens Ansvar, nu ikke at frygte dem, som ihjelslaae Legemet, men at frygte for sig selv og for at have sit Liv i Forfængelighed, i Øieblikket, i Indbildning. Vi ville prise ham, at han herligen anvendte den ham forundte Beleilighed, men hvis han derimod fra den herlige Dagens Gjerning stundom tog sig en Fridag til at forlystes ved den Tanke, at han var bedre end den Eenfoldige, der hverken havde saadan Tid eller saadan Evne, Gud velbehageligere, som gjorde Gud idel Uret, nægtede den Ene Tiden og Evnen, altsaa Lykkens Gave, og da igjen, som Mennesker stundom i Tankeløshed handle grusomt, gjorde Mangelen til en Brøde: ak, hvilken Forskjel mellem hans sjeldne Fridag og den Eenfoldiges, naar han forspilder Alt, og den Eenfoldige vinder Alt! Nei, al Sammenligning er dog Spøg, og en forfængelig Sammenligning en sørgelig Spøg. Havde end hiin Begunstigede god Tid, Alvoren og Døden vilde dog lære ham, at han ingen Tid havde at spille, end mindre til at forspilde Alt. Skulde derimod Nogen hurtigt være bleven færdig ogsaa med Dødens Tanke som med alle andre Tanker, og fornemt maaskee bekymres for, at der i dette fattige og eensformige Liv ikke blev nok at tænke over for en saadan hurtig Tænkter, da ere vi jo enige, m. T., at dette er det Eiendommelige ved enhver Gjenstand, naar den bliver det for en gudelig Betragtning, at den Eenfoldige hurtigt hjælpes til den gavnlige Forstaaelse, og at den meest Begavede glad anvender et heelt Liv, om han dog tilstaaer, at han hverken ganske har forstaaet den, eller ganske til Fuldkommenhed indøvet Tanken i sit Liv. Thi Den, der er uden Gud i Verden han bliver vel snart kjed af sig selv, og udtrykker dette fornemt ved at være kjed af hele Livet, men Den der er i Selskab med Gud, han lever jo sammen med Den, hvis Nærværelse giver selv det Ubetydeligste uendelig Betydning.

Om Dødens Afgjørelse maa der nu først siges, at den er *afgjørende*. Ordets Gjentagelse er det Betegnende, og Gjentagelsen selv minder om, hvor ordknap Døden er. Der er mangen anden Afgjørelse i Livet, men kun een er saaledes afgjørende som Dødens. Thi alle Livets Kræfter formaae ikke at gjøre Tiden Modstand, den river dem med sig, selv Erindringen er i det Nærværende. Og den Levende har det ikke i sin Magt at standse Tiden, at finde Hvilen udenfor Tiden i den fuldkomne Afslutning, i en Glædens Afslutning, som var der intet Imorgen, i Sorgens, som kunde den ikke blive en Draabe bitterere, i Betragtningens, som var Meningen ganske ude og ikke Betragtningen atter en Deel af Meningen, i Regnskabets, som androg Regnskabets Øieblik ikke ogsaa sit Ansvar. Døden derimod har denne Magt; den fusker ikke derpaa, som blev der dog lidt tilovers, den jager ikke efter Afgjørelsen som den Levende gjør, den gjør Alvor deraf. Naar den kommer, saa hedder det: her til, ikke et Skridt længere; saa er der sluttet af, ikke et Bogstav føies der til; saa er Meningen ude, ikke en Lyd mere skal der høres – saa er det forbi. Er det umuligt at ene alle de utallige Levendes Udsagn om Livet i eet, alle de Døde enes i eet Udsagn, i et eneste til den Levende: stat stille. Er det umuligt at ene alle de utallige Levendes Udsagn om deres Livs Stræben i eet, alle de Døde enes i eet, i et eneste: nu er det forbi.

See, det formaaer Døden. Den er ei heller en uerfaren Yngling, der ikke har lært at bruge Leen, at Nogen skulde kunne forbløffe ham. Hav hvilken Forestilling Du vil, indbildt eller sand, om Dit Liv, om dets Vigtighed for Alle, om dets Vigtighed for Dig selv: Døden har ingen Forestilling og agter ikke paa Forestillinger. O, skulde Nogen være træt af Gjentagelsen, da vel Døden, der har seet Alt og atter og atter det Samme. Selv den i Aarhundreder sjeldne Død har den seet mange Gange; derimod har aldrig nogen Døende seet Døden skifte Farve, seet den rystet ved Synet, seet Leen vakle i hans Haand, seet Anelse om en Mineforandring i hans rolige Ansigt. Og Døden er ei heller nu bleven en gammel Mand, der svækket af Alder famler ubestemt, der ikke nøiagtigt veed hvad Klokken er, eller blev medlidende af Svaghed. O, dersom Nogen tør rose sig af at være uforandret, da vel Døden: den bliver ikke blegere og ikke ældre.

Dog skal Talen jo ikke lovprise Døden, saa lidet som den skal sysselsætte Indbildningen. At Døden kan gjøre det af, er jo vist, men Alvorens Opfordring til den Levende er at tænke det, at tænke at det er forbi, at der kommer en Tid da det er forbi. See, dette er vanskeligt; thi selv i Dødens Øieblik synes det vel den Døende, at han kunde have nogen Tid at leve i endnu, og man frygter jo endog at sige ham, at det er forbi. Og nu den Levende, saa længe han lever maaskee i Sundhed, i Ungdom, i Lykke, i Magt – betrygget altsaa, ja, vel betrygget, hvis han ikke vil lukke sig inde med Dødens Tanke, der forklarer ham, at denne Tryghed er Svig. Der er en Trøst i Livet, en falsk Smigrer, der er en Betryggelse i Livet, en hykkelsk Bedrager, den hedder: Opsættelse. Men den nævnes sjældent ved sit rette Navn, thi selv naar man vil nævne den sniger den sig ind i Ordet, og Navnet bliver lidt formildet, og det formildede Navn er jo ogsaa en Opsættelse. Derimod er der Ingen, der saaledes kan lære at væmmes ved Smigreren og at gjenemskue Bedrageren, som Dødens alvorlige Tanke. Thi Død og Opsættelse enes ikke, de ere Dødsfjender, men den Alvorlige veed, at Døden er den Stærkeste.

Saa er det forbi. Om det var Barnet med Fordringen til et heelt Liv, om det græd for sig – nu er det forbi, ikke et Øieblik indrømmes. Om det var Ynglingen med sine skjønne Forhaabninger, om han bad for sig blot om en eneste – nu er det forbi, ikke en Hviid betales der ham paa hans Fordring til Livet. Om der mangled et Lidet i Mandens berømmelige Værk, og om dette Værk var et Verdens Underværk, og om den ganske Menneskehed vilde misforstaae det, fordi Slutningen mangled – nu er det forbi, Arbeidet ikke ganske færdigt. Om det var et eneste Ord, der havde været ham et Livs Betydning, om han vilde give et heelt Liv for at turde sige det, – nu er det forbi, Ordet blev ikke sagt.

Ved Dødens Afgjørelse er det saaledes forbi, der er Hvile; Intet, Intet forstyrrer den Døde; om hiint lille Ord, om hiint manglende Øieblik gjorde Dødens Strid urolig, nu forstyrres den Døde ikke; om hiint lille Ords Fortielse forstyrrede mange Levendes Liv, om hiint gaadefulde Værk atter og atter beskæftigede Granskeren: den Døde forstyrres ikke. Saaledes er Dødens Afgjørelse som en Nat, den Nat, der kommer, da man ikke kan arbejde; og saaledes har man jo ogsaa kaldet Døden en Nat, og formildet Forestillingen ved at kalde den en Søvn. Og det skal være formildende for den Levende, naar han søvnløs forgjæves søger Hvile paa Natteleiet, naar han undflyende sig selv forgjæves søger et Skjulested, hvor Bevidstheden ikke opdager ham, naar den Plagede træet paa Legeme og Sjel af den anstrængte Lidelse forgjæves søger en Stilling, hvori der er Lindring, der han ikke kan staae stille for Smertens Uro, og ikke gaae for Mathed, indtil han synker om og da i ny Anstrængelse forgjæves søger den hvilende Stilling, forgjæves Kølighed i denne Hede: det skal være formildende at tænke, at der dog er en Stilling, i hvilken den Anstrængede finder Hvile, det er Dødens, eet Leie, hvor han hviler stille, Dødens, een Søvn, som ikke flygter, Dødens, eet kjøligt Sted, Graven, eet Skjulested, hvor Bevidstheden staaer udenfor, Graven, hvor Erindringen selv bliver udenfor som en Luftning i Træerne, eet Sengetæppe den stille Mand ikke kaster af, hvorunder han sover roligt, Grønsværdets! Det skal være formildende, naar man i Ungdommen allerede er bleven træet, og Veemoden vil til at pusle Barnet, da at betænke, at man i Jordens Skjød ligger luunt og godt, det skal være saa formildende, at betænke denne Trøst og tænke den saaledes, at den Evige tilsidst bliver den Ulykkelige, der som en Vaagekone ikke tør sove medens alle vi Andre sove ind!

Men, m. T., dette er Stemning, og at tænke Døden saaledes er ikke Alvor. Det er Tungsindets Udflugt af Livet saaledes at længes efter Døden, og det er Oprør saaledes ikke at ville frygte den; det er Veemodets Svigagtighed ikke at ville forstaae, at der er Andet at frygte end Livet, og at der derfor maa findes en anden Viisdom, der trøster, end Dødens Søvn. Sandeligen, er det svagt at frygte Døden: da er det et opsminket Mod, der indbilder sig ikke at frygte Døden, naar det samme Menneske frygter Livet; det er Qvinde-Dorskhed, der vil til Sengs, qvindagtigt nemlig at ville sove sig til Trøst, qvindagtigt at ville sove sig fra Lidelse.

Ja vel er Døden en Søvn, og saaledes ville vi sige om Enhver, der hviler i Døden, at han sover, vi ville sige, at en stille Nat skygger over dem, og at Intet forstyrrer deres Fred. Men er der ingen Forskjel paa Liv og Død; og den Levende, der betænker sin egen Død, han betragte det anderledes. Hvis det var Dig selv, og Du den Levende, der saae det! See, Den, som sover i Døden, han rødmer ikke som Barnet i Søvn; han samler ikke ny Kraft, som Manden, der styrkes; Drømmen besøger ham ikke med sin Venlighed som den besøger Oldingen i Søvn! Naar Du i Livet seer et Tilfælde, som ligner Dødens, hvad gjør Du saa? Du raaber paa den Besvime, fordi Du dog gyser ved denne Tilstand, det er, naar Dødens Tilstand er en Levendes; er det da trøsteligt, at Du af den Grund ikke raaber paa den Døde, fordi det ikke kan hjælpe! Men Du er jo ikke død, og vil Tungsindet styrke Dig ved Liigfaldet, vil Veemodet lade Dig besvime i en Dødens Mathed, der finder den eneste Trøst i Dødens Søvn: da raab, da kald paa Dig selv, gjør dog for Dig selv hvad Du vilde gjøre for enhver Anden, og søg ikke bedragersk Trøst i at ønske det var forbi! Hav hvilkensomhelst, indbildt eller sand Forestilling om Din Lidelses Mærkværdighed: o, dersom Nogen maatte være træet af Klageskrigets Gjentagelse, da vel Døden; selv den i Aarhundreder ved sin Lidelse sjeldne Ulykkelige, selv hans Klageskrig har Døden hørt mange Gange, men Ingen, Ingen har ymtet om, at det bevægede Døden til at komme hurtigere! Og om Dit Skrig kunde bevæge ham – er det ogsaa virkelig Din Mening, eller er det ikke snarere Modsigelsen, at han dog ikke kommer fordi Du kalder, der styrker Trodsens Selvfølelse, Modsigelsen der hjælper den Frygtagtige til at lege den modige Leg med den Forfærdelige – om altsaa Dit Skrig og Din Længsel bevægede ham, mon Du dog ikke bedrog Dig selv, om vi end et Øieblik ville glemme Ansvarer som altid bliver? Hvad var det der lindrede, mon det var det, at det var forbi, eller ikke Forestillingen derom, som denne endnu var i Tungsindets og Veemodets og saaledes i den jo Levendes Magt – en Adspredelse, et Legetøi! See, Den, som sover i Døden, han rører sig ikke, og hvis end Kistens Klædning ikke sluttede saa stramt om ham – han rører sig dog ikke; han vorder til Støv. Og Tanken om at det er forbi, der i Forestillingens indbildte Forskud tungsindigt vederqvægede i trodsig Afmagt, eller leflende lindrede i Veemod, den er der jo ikke hos ham. Han har altsaa ingen Glæde af, at det er forbi: hvorfor ønskede han det da saa meget? Hvilken Modsigelse! Siig saa, at det er saa trøsteligt at forraadne i Jorden. Men veed Du Andet om Døden, da veed Du ogsaa, at frygte Andet end Livet.

Alvoren forstaaer vel det Samme om Døden, men forstaaer det anderledes. Den forstaaer, at det er forbi. Om dette lader sig, formildet i Stemning, udtrykke saaledes, at Døden er en Nat, en Søvn, beskæftiger den mindre. Alvoren spilder ikke megen Tid paa at gjette Gaader, den sidder ikke hensjunken i Betragtningen, omskriver ikke Udtrykkene, betænker ikke Billedsprogets Sindrighed, afhandler ikke, men handler. Er det vist, at Døden er til, som det er; er det vist, at det med dens Afgjørelse er forbi; er det vist at Døden selv aldrig indlader sig paa at give nogen Forklaring: nu vel, da gjelder det at forstaae sig selv, og Alvorens

Forstaaelse er, at er Døden Natten, saa er Livet Dagen, kan der ikke arbeides om Natten, saa kan der arbeides om Dagen; og Alvorens korte men tilskyndende Raab, ligesom Dødens korte, er: endnu idag. Thi Døden i Alvor giver Livskraft som intet Andet, den gjør aarvaagen som intet Andet. Det sandelige Menneske virker Døden paa, til at sige: lader os æde og drikke, thi imorgen skulle vi døe; men dette er Sandselighedens feige Livslyst, hiin foragtelige Tingenes Orden, hvor man lever for at spise og drikke, ikke spiser og drikker for at leve. Det dybere Menneske virker Dødens Forestilling maaskee paa til Afmagt, saa han segner slappet i Stemning; men den Alvorlige giver Dødens Tanke den rette Fart i Livet og det rette Maal, hvorefter han retter Farten. Og ingen Buestræng kan strammes saaledes og formaaer at give Pilen en saadan Fart, som Dødens Tanke formaaer at fremskynde den Levende, naar Alvoren spænder den. Da griber Alvoren det Nærværende endnu idag, forsmaaer ingen Opgave som for ringe, vrager ingen Tid som for kort, arbejder af yderste Evne, om den dog er villig til at smile over sig selv, hvis denne Anstrængelse skulde være Fortjeneste for Gud, og villig til i Afmagten at forstaae, at et Menneske er slet Intet, og at Den, der arbejder af yderste Evne, kun faaer ret Leilighed til at forundre sig over Gud. Tiden er jo dog ogsaa et Gode. Formaaede et Menneske at frembringe Dyrtdid i den udvortes Verden, ja da vilde han faae travlt; thi Kjøbmanden siger jo rigtigt, at vel har Varen sin Priis, men Prisen afhænger dog saa meget af de fordeeltige Tidsforhold - og naar der er Dyrtdid, saa tjener Kjøbmanden. I den udvortes Verden formaaer et Menneske det nu maaskee ikke, men i Aandens Verden formaaer Enhver det. Døden frembringer jo selv Dyrtdid paa Tid i Forhold til den Døende, hvo har ikke hørt, hvorledes en Dag stundom en Time blev skruet op i Priis, naar den Døende tingede med Døden; hvo har ikke hørt, hvorledes en Dag stundom en Time fik uendeligt Værd, fordi Døden gjorde Tiden dyr! Dette formaaer Døden, men den Alvorlige formaaer ved Dødens Tanke at gjøre Dyrtdid, saa Aaret og Dagen faaer uendeligt Værd - og naar der er dyr Tid, saa tjener Kjøbmanden ved at bruge Tiden. Men naar saa den borgerlige Sikkerhed er foruroliget, saa dynger Kjøbmanden ikke det Bundne ligegyldigen op, men han vaager over sin Skat, at Tyvehaand ikke skal bryde ind og tage den fra ham: ak, Døden er jo ogsaa som en Tyv om Natten.

Ikke sandt, m. T., saaledes har Du selv erfaret det? Og naar Dødens Tanke besøgte Dig, men gjorde Dig uvirksom, naar den listede sig ind og bedaarede Livskraften i sværmersk Drøm; naar Dødens Mismod vilde gjøre Dig Livet til Forfængelighed; naar hiin Forfører Veemodet sneeg sig omkring Dig; naar Forestillingen, som var det forbi, vilde bedøve Dig i Tungsinds Søvn; naar Du hensank i Aandsfraværelsens Sysse med Dødens Sindbillede: da gav Du ikke Døden Skyld derfor, thi alt Dette var jo ikke Døden. Men Du sagde til Dig selv: min Sjel er i Stemning, og vedbliver det saaledes, da er deri et Fjendskab mod mig, som kan faae Overmagten. Da flyede Du ikke Døden, som var dette det Helbredende. Langtfra. Du sagde: jeg vil fremkalde Dødens alvorlige Tanke. Og den hjalp Dig. Thi Dødens Alvor har hjulpet til at gjøre en sidste Time uendeligt betydningsfuld, dens alvorlige Tanke hjulpet til at gjøre et langt Liv betydningsfuldt som i Dyrtdid, varagtigt som efterstræbt af Tyvehaand.

Saa lad da Døden beholde sin Magt, »at det er forbi«, men Livet ogsaa beholde sin Ret til at arbejde medens det er Dag; og lad den Alvorlige søge Dødens Tanke som Bistand dertil. Den Vankelmødige er blot et Vidne til den bestandige Grændsestrid mellem Liv og Død, hans Liv kun Tvivlens Angivelse af Forholdet, hans Livs Udgang en Skuffelse, men den Alvorlige har sluttet Venskab med de Stridende, og hans Liv har i Dødens alvorlige Tanke den meest trofaste Forenede. Er der da end den Lighed for alle Døde, at det nu er forbi, der er dog een Forskjel, m. T., den raaber til Himlen denne Forskjel, Forskjellen paa, hvilket Liv det var, som nu med Døden er forbi. Saaledes er det altsaa ikke forbi, og trods al Dødens Forfærdelse, nei, understøttet af Dødens alvorlige Tanke siger den Alvorlige: det er ikke forbi. Men frister denne lyse Udsigt, skimter han atter blot efter den i Betragtningens Dæmring, fjerner den ham fra Opgaven, bliver Tiden ikke Dyrtdid, er Besiddelsen ham tryk; da er han atter ikke alvorlig. Siger Døden: maaskee endnu idag; da siger Alvoren: det være nu maaskee idag eller ikke, jeg siger: endnu idag.

Om Dødens Afgjørelse maa dernæst siges, at den er *ubestemmelig*. Hermed er Intet sagt, men saaledes maa det ogsaa være, naar Talen er om en Gaade. Vel gjør Døden nemlig Alle lige, men dersom denne Lighed er i Intet, i Tilintetgjorthed, saa er jo Ligheden selv ubestemmelig. Skal der tales videre om denne Lighed, da kan det kun skee ved at nævne Livets Forskjellighed og benegte denne om Dødens Lighed. Her, i Graven, er Barnet og Den som omskabte en Verden, lige uvirksomme; her er den Rige ligesaa fattig som den Fattige, Armoden trygler ikke, den Rige har Intet at give af, den Nøisomste og den Umætteligste behøve lige Lidet; her høres ikke Herskerens Stemme, og ikke den Undertryktes Skrig; her blev den Overmodige og den Krænkedede lige afmægtige; her ligge de Grav om Grav og taale hinanden, de, hvem Fjendskabet adskilte med en Verden; her ligger den Deilige og her den Elendige, men Deiligheden adskiller dem ikke; her ligge de Begge, Den der speidede efter Døden som efter en skjult Skat, og Den som havde glemt at Døden var til, men Forskjellen er ikke til at opdage.

Saaledes er Dødens Afgjørelse ved sin Lighed som det tomme Rum og som en Taushed, hvori Intet lyder, eller formildet som en Taushed, der ikke forstyrres. Og i dette tause Rige hersker Døden. Skjødnt een mod alle de Levende, er den dog mægtig til at underlægge sig dem og til at paabyde Taushed. Hav hvilken Forestilling Du vil om Dit Liv, ja selv om dets Betydning for det Evige, Du taler Dig ikke fra Døden, Du gjør ikke Overgangen til det Evige i Talens Løb og med eet Aandedrag: de have Alle maattet tie. Og forenede end Slægt med Slægt sig larmende til fælles Gjerning, og glemte den Enkelte sig selv og fandt sig saa betrygget i Mængdens Skjul: see, Døden tager Hver for sig - og han bliver taus. Var end den Levendes Forskjel hvilken

Du vil tænke, Døden gjør ham lige med Den, der var ukjendelig ved sin Forskjellighed. Thi Livets Speil gjengiver vel stundom den Forfængelige med smigrende Troskab hans Forskjellighed, men Dødens Speil smigrer ikke, dets Troskab viser Alle eens, de ligne Alle hinanden, naar Døden med sit Speil har prøvet, at den Døde tier.

Saaledes er Dødens Afgjørelse ubestemmelig ved Ligheden, thi Ligheden er i Tilintetgjorthed. Og det skal være formildende at tænke derpaa for den Levende. Naar Aanden, træt af Forskjelligheden, som bliver ved og bliver ved og aldrig bliver færdig, stolt trækker sig tilbage i sig selv og samler Vrede i Afmagtens Trods, at den ikke formaaer at standse Forskjellighedens Livskraft: da skal det være formildende, at betænke, at Døden har denne Magt, da skal denne Forestilling puste hiin Tilintetgjørelsens Begeistring op til en Gløden, hvori der skal være forhøiet Liv. – Naar den Elendige sukker i sin Afkrog, fordi Livet forurettede ham som en Stedmoder, naar han vanheldet end ikke tør vise sig, fordi selv det bedste Menneske uvilkaarligt smiler af hans kvalfulde, ak og dog latterlige Jammer, naar han saaledes i afsondret Udelukke ikke elsker, fordi Ingen finder det Lige hos ham, hvad han selv forgjæves søger hos de Andre: da skal det være lindrende som en Kølning af Snee for den skjulte Harmes Brand, at betænke, at Døden gjør Alle lige. – Naar den Krænkede vrider sig under den Mægtiges Uret, og Hadet i Afmagt fortvivler om Hævn: da skal det være den velkomne Trøst, der næsten kalder Livslysten tilbage, at Døden gjør dem Alle lige. – Naar den ved Ønsker Forkjelede sidder uvirksom og lefler med Ønskets store Forestillinger om sig selv, men kun seer Andre stræbe og naae det Store, naar saa Utaalmodighedens Lidenskab besværer den Forkjeledes Aandedræt: da skal det være lindrende, det skal give Luft, at betænke, at Døden slaaer en Streg over det Hele og gjør Alle lige. – Naar den Tabende vel forstod, at Striden nu var forbi, og han den Svagere, men tillige forstaaer, at det dog ikke er forbi, at hans Nederlag gav Seierherren Lykkens Fart, at hans Liden i Nederlagets Efterfølge dagligt, men fjernere og fjernere er Efterretningen om den Andens Stigen i det Fjerne: da skal det være formildende, at betænke, at Døden henter ham ind og gjør Adskillelsen til et Intet. – Naar Sygdom bliver den daglige Gjest, og Tiden gaaer hen, Glædens Tid, naar selv de Nærmeste blive trætte af den Lidende og mangt et utaalmodigt Ord saarer, naar den Lidende selv føler, at blot hans Nærværelse er forstyrrende for de Glade, saa han maa sidde fjern fra Dandsen: da skal det være lindrende at betænke, at Døden indbyder dog ogsaa ham til Dands og at i den Dands blive Alle lige.

Men, m. T., dette er Stemning; og egentligen er det Feighed, der ved et Falskmaal, iført digterisk Skikkelse, vil tykkes sig bedre, om den dog i Væsen er ligesaa ussel. Thi om den Eenfoldige maaskee ikke er istand til at fatte den Art Stemning, er denne Fornemhed i og for sig et afgjørende Værd, er den ikke kun afgjørende til at gjøre den mere tilregnelig? Det er Tungsinds feige Lyst, at ville svimle sig ind i det Tomme, og derved søge i denne Svimmel den sidste Adspredelse; det er Misundelse i Oprør mod Gud at ville tage Skade paa sin Sjel, saaret af Forskjelligheden; det er Selvangivelse, afmægtigt at ville hade, den forraader, at man blot mangler Magten, da man jo gjør den forfærdelige Misbrug af Afmagten; det er en foragtelig Gjenvei til ubeføiet Klage over Livet, at man blot vil ønske, og da klage fordi man ikke blev hvad man ønskede, og aldrig blive duelig til Andet end til at ønske, og endeligen elendig nok til at ønske Alt borte; det er selvplagersk Udholdenhed af den Overvundne, intet Høiere at ville forstaae end Striden mellem Dig og Mig og begges Undergang; det er en endnu forfærdeligere Sygdom ikke at ville fatte, hvilken Læge den Syge har Behov. Sandeligen, er det feigt og vellystigt Kjælenskab, end ikke i Tanken at turde opgive den begunstigende Forskjellighed og at have sit Liv fortabt i den, da er det et opsminket Mod, der vil forsøge sig paa Forestillingen om Dødens Lighed, naar dog det samme Menneske sukker eller gisper under Livets Forskjellighed.

Og hvis det virkelig var Nogens Mening – skulde det ikke være Modsigelsen, at han endnu levede, der gav det formastelige Vovestykke sin Tilløkkelse – at ville trøstes saaledes ved Dødens Lighed, mon hans Forestilling om Døden holdt Stik i Døden, det er, naar Tankesyssele ikke mere forlystede Lidenskaben? Den Døde har jo glemt Forskjelligheden; og om han end gjennem et heelt Liv foresatte sig at ville erindre den, for at have Glæde af at see den fratagen en Anden i Døden, i Døden er jo denne Tanke ikke hos ham, selv om vi i et Øieblik ville glemme Ansvar, som venter. Dette er Løgnen og Bedraget i den formastelige Trods, der vil sammensværges sig med Døden mod Livet. Det glemmes, at Døden er den Stærkeste, det glemmes, at den er uden Forkjærlighed, at den ikke slutter Forbund med Nogen, saa han i Døden fik Frispas og Raaderum til Tilintetgjørelsens Lyst. Kun naar den Levendes Forestilling eventyrligt vanker om i de Dødes tause Rige, gøglende selv er Døden, og forsvinder for sig selv i Døden; kun naar den Levendes Forestilling leger Døden efter, stævner den Misundte ind, afklæder ham al hans Herlighed og fryder sig ved hans Afmagt; kun naar Forestillingen gaaer ud til Gravene, sætter formasteligt Spaden i Jorden, krænker de Dødes Fred ved den trodsige Lyst, at den ene Afsjeledes Levninger see ud aldeles som den Andens – kun da lindrer det.

Men alt Sligt er ikke Alvor; og er dets Væsen end nok saa mørkt, og er Forlystelsen end nok saa skummel, derfor er det ikke Alvor. Thi Alvor skuler ikke, men er forliget med Livet og veed at frygte Døden.

Alvoren forstaaer da det Samme om Døden, men forstaaer det anderledes. Den forstaaer, at Døden gjør Alle lige; og det har den allerede forstaaet, fordi Alvoren har lært den at søge Ligheden for Gud, i hvilken Alle kunne være lige. Og i denne Stræben opdager den Alvorlige en Forskjellighed, sin egen nemlig fra det Maal, som er sat ham, og opdager, at fjernest fra dette Maal vilde en Tilstand være som den Lighed, hvilken er Dødens. Men hver Gang den jordiske Forskjellighed vil friste, vil sinke, da træder den alvorlige Tanke om

Dødens Lighed imellem og tilskynder atter. Som ingen ond Aand tør nævne det hellige Navn, saaledes gyser enhver god Aand for det tomme Rum, for Tilintetgjorthedens Lighed, og denne Gysen, der er frembringende i Naturens Liv, er fremskyndende i Aandens. O, hvor ofte lærte ikke Tilintetgjørelsens Lighed, naar Døden kom til et Menneske, ham at ønske den tungeste Forskjellighed tilbage, at finde Vilkaaret ønskeligt, nu da Dødens Vilkaar var det eneste! Og saaledes har Dødens alvorlige Tanke lært den Levende at gennemtrænge den tungeste Forskjellighed med Ligheden for Gud. Og ingen Sammenligning har den fremskyndende Magt, og giver den Hastende saa sikkert den sande Retning, som naar den Levende sammenligner sig selv med Dødens Lighed. Og er af al Sammenligning den den forfængeligste, naar et Menneske forsmåer enhver anden Sammenligning for at sammenligne sig med sig selv i Selvtilfredshed, ja stod maaskee ingen forfængelig Qvinde saa forfængelig omgiven af Beundringen, som da hun stod ensom for sit Spiel: o, saa er der ingen Sammenligning saa alvorlig, som Dens, der ensom sammenlignede sig med Dødens Lighed. Eensom; thi det er jo ogsaa det som Dødens Lighed gjør ham, naar Graven lukkes, naar Porten lukkes for Haven, naar Natten falder paa, og han ligger ensom, fjern fra al Deeltagelse, ukjendelig, i den Skikkelse som kun kan vække Gysen, ensom derude, hvor de Dødes Mængde ikke danner noget Selskab. See, Døden har formaaet at omstyrte Throner og Fyrstendømmer, men Dødens alvorlige Tanke har gjort det lige saa Store, har hjulpet den Alvorlige til at underlægge den meest begunstigede Forskjellighed under den ydmyge Lighed for Gud, og hjulpet til at opløfte sig over den tungeste Forskjellighed i den ydmyge Lighed for Gud.

Ikke sandt, m. T., saaledes har Du selv erfaret det. Og naar Din Sjel foer vild i Begunstigelse, og naar Du neppe kunde kjende Dig selv igjen for Herligheden, da gjorde den alvorlige Tanke om Dødens Lighed Dig paa en anden Maade ukjendelig, og Du lærte at kjende Dig selv, og at ville være kjendt for Gud. Eller dersom Din Sjel sukkede i Lidelsers, i Gjenvordigheds, i Krænkelser, i Tungsinds svære Indskrænkning, ak, og det syntes Dig at Indskrænkningen vilde blive livsvarig, naar da Fristeren ogsaa kom til dit Huus, Du veed, han, Fristeren, som man har i sit eget Indre, og som bedragersk hilser fra Andre, og naar han saa først foregøglede Dig de Andres Lykke, indtil Du blev mismodig, og han da vilde give Dig Opreisning: da hengav Du Dig ikke i Stemningen. Du sagde, den er et Oprør mod Gud, et Fjendskab mod mig selv; og da sagde Du, jeg vil kalde Dødens alvorlige Tanke frem. Og den hjalp Dig til at overvinde Forskjelligheden, til at finde Ligheden for Gud, til at ville udtrykke Ligheden. Thi Dødens Lighed er forfærdelig derved, at Intet kan modstaae den (hvor trøstesløst!), men Guds-Ligheden er salig derved, at Intet kan forhindre den, hvis Mennesket ikke selv vil. Og var da saa Livets Forskjellighed saa stor! Thi tag den Glade, lad ham glæde sig ved sin Lykke, naar Du, den Ulykkelige, var glad igjen ved hans Lykke, da vare I jo begge Glade? Tag den Udmærkede, lad ham fryde sig ved sit Fortrin, naar Du, den Krænkede, havde glemt Fornærmelsen, og nu saa det Fortrinlige hos ham, var Forskjellen vel stor? Tag den Unge, lad ham ile frem med Haabets Tilforladelighed, naar Du, skjøndt skuffet af Livet, maaskee skjult endog understøttede ham, var Forskjellen da saa stor? O, Lykke og Ære og Rigdom og Skjønhed og Magt, det er jo hvad der udgjør Forskjelligheden, men hvis Forskjellen kun er den, at den Enes Lykke og Ære og Rigdom og Skjønhed og Magt er en Frilands-Plante, den Andens en Gravblomst der dyrkes i Selvfornægtelsens helligede Jord: er Forskjellen da saa stor, de ere jo begge lykkelige, og ærede, og rige, og skønne og mægtige. Ak nei, da behøver man ingen Opreisning, mindst en saadan, der falsk fortier, at man selv bliver til Intet. Hvor tung end Forskjelligheden var, den alvorlige Tanke om Dødens Lighed hjalp dog som den strænge Opdragelse til at forsage verdslig Sammenligning, til at forstaae Tilintetgjørelsen som det endnu Forfærdeligere, og til at ville søge Ligheden for Gud.

Dødens Lighed fik ikke Lov til at fortrylle Dig med sin Trolddom; der er jo ei heller Tid dertil. Thi som Dødens Afgjørelse er *ubestemmelig* ved *Ligheden*, saa er den lige saa *ubestemmelig* ved *Uligheden*. Hvo har saaledes ikke ofte hørt Talen om, at Døden ingen Forskjel gjør, at den ikke kjender Stand og ikke Alder; hvo har ikke selv ofte overveiet det, at naar han nævnede det forskjelligste en Levendes Vilkaar, og han nu vilde tænke Døden i Forhold dertil, at dens Bestemmelse da var, at den ligesaa godt kunde søge sig Bytte her som der, lige saa godt, fordi der intet Hensyn tages, medens al Forskjellighed netop ligger i at tage Hensyn. Saaledes er den ubestemmelig ved sin Ulighed. Den kommer næsten Livet i Forkjøbet, og Barnet fødes dødt, den lader Oldingen vente fra Aar til Aar; naar man siger Fred og Tryghed, da staaer den over Een, og i Livsfaren søges den stundom forgjeves, medens den finder Den, som skjuler sig i en Afkrog; naar Laderne ere fulde og der er Forraad for et langt Liv, saa kommer Døden og kræver den Riges Sjel, naar der er Mangel, bliver den borte; naar den Hungrige bekymret sørger for, hvad han skal faae at spise imorgen, saa kommer Døden og tager Næringsсорgerne fra ham, naar Vellystningen overmættet bekymres for, hvad han skal faae at spise imorgen, saa kommer Døden dømmende og gjør Bekymringen overflødig.

Saaledes er Døden ubestemmelig: det eneste Visse, og det Eneste, hvorom det Intet er vist. Denne Forestilling lokker Tanken ud i det Ubestemmeliges Vexel for at ville forsøge sig i denne Gysen som i en Leeg, for at ville gjette denne forunderlige Gaade, for at ville hengive sig i det Pludseliges uforklarlige Forsvinden og uforklarlige Frembryden. Det skal være formildende at tænke over dette Træf, dette Lige og Ulige, denne anede Lov i det Lovløse, som er og som er ikke, er i Forhold til alt Levende, og som er ubestemmelig i ethvert sit Forhold. Naar Sjelen bliver træt af Tvang og Bundethed, af det Bestemmelige og af den bestemmelige Opgaves knappe daglige Maal, og af Bevidstheden om, at der forsømmes mere og mere; naar Villiens Kraft har tjent ud, og den Udmarvede bliver ligesom Trøske; naar Nysgjerrigheden træt af Livet søger en mangfoldigere Opgave for Nysgjerrigheden: da skal det være underholdende at betænke

Dødens Ubestemmelighed, og formildende saaledes at blive fortrolig med denne Tanke. Nu forundrer man sig over eet Dødsfald, nu over et andet, nu taler man sig ør ved i almindelige Udtryk at tale om, hvad der unddrager sig den almindelige Bestemmelse, nu er man i een Stemning, nu i en anden, nu veemodig, nu uforfærdet, nu spottende, nu knyttende Døden til det lykkeligste Øieblik som den største Lykke, nu som den største Ulykke, nu ønskende en brad Død, nu en langsom, nu trættes man i Samtale om, hvilken Død der dog er det ønskeligste, nu bliver man kjed af hele Overveielser, glemmer Døden, indtil Betragtningens Hjul atter sættes i Bevægelse og ryster Betragtningens Enkeltheder sammen i nye Forbindelser til ny Forundring – ak ja, indtil Tanken om den egne Død fordunster i en Taage for Øiet, og Paamindelsen om den egne Død bliver en ubestemt Susen for Øret. Denne er Fortrolighedens Formildelse i den Afsløvedes Betragtning, at det nu engang er saaledes, i den opløftende upersonlige Glemsomhed, der glemmer sig selv over det Hele, eller rettere sig selv i Tankeløshed, hvorved den egne Død bliver et snurrit Tilfælde med i disse mangfoldige uberegnelige Tilfælde, og Udtjentheden en Forberedelse, der gjør den egne Døds Overgang mild.

Men selv om et saadant Liv ved at betænke Dødens Forunderlighed gennemgik alle mulige Stemninger, er Betragtningen derfor Alvor? Ender Stemningers Vidtløftighed altid i Alvor, skulde Alvorens Begyndelse ikke snarere være at forhindre hiin Vidtløftighed, i hvilken den Betragte forsømmer Livet og bliver som Den, der forfalder til Spil, naar han grunder og grunder og drømmer om Tal i Natten, istedenfor at arbeide om Dagen. Den, der betragter Døden saaledes, er i en bedøvet Tilstand med Hensyn til sit aandelige Liv; han svækker sin Bevidsthed, saa den ikke kan udholde det alvorlige Indtryk af det Uforklarlige, saa han ikke i Alvor kan bøje sig under Indtrykket, men da ogsaa betvinge den Gaadefulde.

Ja vist er Døden en forunderlig Gaade, men kun Alvoren kan bestemme den. Hvoraf kommer vel hiin Tankeløshedens Forvirring uden deraf, at den Enkeltes Tanke vover sig betragte ud i Livet, vil overskue hele Tilværelsen, hiint Spil af Kræfter som kun Gud i Himlene kan roligt betragte, fordi han i sit Forsyn behersker det med den vise og allestedsnærværende Hensigt, men som svækker et Menneskes Aand, og gjør ham sindssvag, volder ham utidig Sorg, og styrker med beklagelig Trøst. Utidig Sorg nemlig i Stemning, fordi han bekymrer sig om saa Meget, beklagelig Trøst nemlig i afspændt Sløvhed, naar hans Betragtning har saa mange Indgange og Udgange, at den tilsidst bliver en Vildelse. Og naar saa Døden kommer, da bedrager den dog Betragteren, fordi al hans Betragtning ikke kom Forklaringen et eneste Skridt nærmere, men kun bedrog ham for Livet.

Alvoren forstaaer da det Samme om Døden, at den er ubestemmelig ved Uligheden, at ingen Alder, og ingen Omstændighed, og intet Livsforhold sikkrer mod den, men derpaa forstaaer den Alvorlige det anderledes og forstaaer sig selv. See, Øxen ligger allerede ved Roden af Træet, hvert Træ, som ikke bærer god Frugt, skal omhugges – nei, ethvert Træ skal omhugges, ogsaa det, som bærer god Frugt. Det Visse er, at Øxen ligger ved Roden af Træet; om Du end ikke bemærker, at Døden gaaer over Din Grav og at Øxen bevæger sig, Uvisheden er dog i ethvert Øieblik, det Uvisse naar Hugget falder – og Træet. Men naar det er faldet, da er det afgjort, om Træet bar god Frugt eller raadden Frugt.

Den Alvorlige betragter sig selv; er han ung da lærer Tanken om Døden ham, at det er et ungt Menneske, som her bliver dens Bytte, hvis den kommer idag, men han fjanter ikke i almindelig Tale om Ungdom som Dødens Bytte. Den Alvorlige betragter sig selv, han veed altsaa, hvorledes Den er beskaffen, som her vilde blive Dødens Bytte, hvis den kom idag; han betænker sin egen Gjerning og veed altsaa, hvilken Gjerning det var, som her afbrødes, hvis Døden kom idag. Saa hører Legen op, saa er Gaaden gjetet. Den almindelige Betragtning af Døden forvirrer kun Tanken, ligesom det at ville erfare i Almindelighed. Dødens Vished er Alvoren, dens Uvished er Underviisningen, Indøvelsen af Alvoren; den Alvorlige er Den, som ved Uvisheden opdrages til Alvor i Kraft af Visheden. Hvorledes lærer vel et Menneske Alvor? Mon derved, at en Alvorlig foresiger ham Noget, at han kunde lære dette? Ingenlunde. Har Du ikke selv saaledes lært af en alvorlig Mand, saa tænk Dig, hvorledes det gaaer til. See, den Lærende bekymrer sig (thi uden Bekymring ingen Lærende) om en eller anden Gjenstand med hele sin Sjæl; og saaledes er jo Dødens Vished en Bekymringens Gjenstand. Nu henvender den Bekymrede sig til Alvorens Lærer; og saaledes er jo Døden, ikke en Skræmsel uden for Indbildningen. Den Lærende vil nu Dette eller Hiint, han vil gjøre det saaledes under disse Forudsætninger: »og ikke sandt, saa lykkes det?« Men den Alvorlige svarer slet Intet, og endeligen siger han, dog uden at spotte, med Alvorens Rolighed: »ja, det er muligt!« Den Lærende bliver allerede lidt utaalmodig; han udkaster en ny Plan, forandrer Forudsætningerne, og slutter sin Tale paa en endnu mere indtrængende Maade. Men den Alvorlige tier, seer roligt paa ham og siger endeligen: »ja, det er muligt!« Nu bliver den Lærende lidenskabelig, han griber til Bønner, eller hvis han er saaledes udrustet til snilde Tankevendinger, ja han fornærmer maaskee endog den Alvorlige, og bliver selv ganske forvirret, og Alt synes Forvirring om ham; men da han med disse Vaaben og i denne Tilstand stormer ind paa den Alvorlige, maa han udholde hans uforandrede rolige Blik og finde sig i hans Taushed, thi den Alvorlige seer blot paa ham og siger endeligen: »ja det er muligt.« Saaledes med Døden. Visheden er den Uforanderlige, og Uvisheden er det korte Ord: det er muligt; og enhver Betingelse, der vil gjøre Dødens Vished til en betinget Vished for den Ønskende, enhver Overeenskomst, der vil gjøre Dødens Vished til en betinget Vished for den Besluttende, enhver Aftale, der vil betinge Dødens Vished ved Tid og Time for den Handlende, enhver Betingelse, enhver Overeenskomst, enhver Aftale strandede paa dette Ord; og al Lidenskabelighed og al Snildhed og al Trods gjøres afmægtig ved dette Ord, indtil den Lærende gaaer i sig selv. Men netop deri ligger Alvoren, og netop dertil var det, at Visheden og Uvisheden vilde hjælpe den Lærende. Faaer Visheden Lov at staae hen for hvad den nu kan

være, som en almindelig Overskrift over Livet, ikke, som det skeer ved Uvishedens Hjælp, som Anvendelsens Paategning paa det Enkelte og Daglige, da læres Alvoren ikke. Uvisheden træder til og peger stadigen som Læreren paa Lærens Gjenstand, og siger til den Lærende: læg vel Mærke til Visheden: da bliver Alvoren til. Og ingen Lærer formaaer saaledes at lære Discipelen at lægge Mærke til hvad der siges, som Dødens Uvished, naar den peger paa Dødens Vished; og ingen Lærer formaaer saaledes at holde Discipelens Tanker samlede paa Underviisningens ene Gjenstand, som Tanken om Dødens Uvished, naar den indøver Tanken om Dødens Vished.

Dødens Vished bestemmer den Lærende engang for alle i Alvor, men Dødens Uvished er det daglige, eller dog det hyppige, eller dog det fornødne Tilsyn, der vaager over Alvoren: først dette er Alvor. Og intet Opsyn er saa omhyggeligt, ikke Faderens med Barnet, ikke Læreren med Lærlingen, ja ikke Fangevogterens med Fangen; og intet Tilsyn saa forædlende som Dødens Uvished, naar den prøver Tidens Anvendelse og Gjerningens Beskaffenhed, den Besluttendes eller den Handlendes, Ynglingens eller Oldingens, Mandens eller Qvindens. Thi med Hensyn til vel anvendt Tid er det i Forhold til Dødens Afbrydelse ikke væsentligt, om Tiden var lang eller kort; og med Hensyn til den væsentlige Gjerning er det i Forhold til Dødens Afbrydelse ikke væsentligt, om den blev færdig eller kun begyndt. Med Hensyn til det Tilfældige er Tidens Længde bestemmende, som for at nævne Lykken: Enden afgjør først, om man har været lykkelig. I Forhold til den tilfældige Gjerning, som er i det Udvortes, er det væsentligt, at Værket bliver færdigt. Men den væsentlige Gjerning bestemmes ikke væsentligen ved Tiden og det Udvortes, forsaavidt Døden er Afbrydelsen. Saa bliver Alvoren den at leve hver Dag, som var det den sidste og tillige den første i et langt Liv; og at vælge Gjerningen som ikke er afhængig af, om der undes en Menneskealder til at fuldkomme den vel, eller kun en kort Tid til at have begyndt den vel.

Endeligen maa der siges om Dødens Afgjørelse, at den er *uforklarlig*. Om nemlig Menneskene finde en Forklaring: Døden selv forklarer Intet. Thi hvis Du kunde faae Øie paa ham, den blege, glædeløse Høstkarl, hvor han stod ledig, støttende sig ved Leen, og Du da vilde gaae hen til ham, det være nu, at Du meente, Din Kjede ved Livet maatte indynde Dig hos ham, eller at Din brændende Længsel efter det Evige skulde røre ham, dersom Du lagde Din Haand paa hans Skuldre og sagde: forklar Dig, blot et Ord – troer Du, han svarede? Jeg tænker, han mærkede det end ikke, at Du lagde Haanden paa hans Skuldre og talte til ham. Eller dersom Døden kom, ak, saa beleilig, ak, som den største Velgjører, som en Frelser, dersom den kom og frelste et Menneske fra at paadrage den Skyld, som ikke bliver angret i Livet, fordi Skylden gjør Ende paa Livet, hvis nu hiin Ulykkelige vilde takke Døden, at den bragte ham det Søgte og forhindrede ham i at blive skyldig, troer Du den forstod ham? Jeg tænker, den hørte end ikke et Ord af hvad han sagde; thi den forklarer Intet. Om den kommer som den største Velgjerning eller som den største Ulykke, om den hilses med Jubel eller med fortvivlet Modstand, det veed Døden Intet af, thi den er uforklarlig. Den er Overgangen; om Forholdet veed den Intet, slet Intet.

See, denne Uforklarlighed trænger jo vel til en Forklaring. Men deri ligger netop Alvoren, at Forklaringen ikke forklarer Døden, men aabenbarer, hvorledes den Forklarende er i sit inderste Væsen. O, alvorlige Paamindelse om Langsomhed i at tale! Maa man end smile, naar man seer Tankeløsheden sætte Haanden understøttende under det grublende Hoved, der skal udgrunde Forklaringen, maa man end atter smile, naar saa denne Tænkter rykker ud med Forklaringen; eller naar, som var det paa et almindeligt Opbud, selv de letfærdigste Tanker i Forbigaaende ere tilrede med et Indfald, en Bemærkning som Forklaring, benyttende den sjeldne Beleilighed, da jo Døden er Alle en uforklarlig Gaade: ak, den dømmende Alvor over slig Færd er, at den Forklarende angiver sig selv, forraader, hvor tankeløst, hvor daarligt hans Liv er. Derfor er Tilbageholdenhed med Forklaringen allerede et Tegn paa nogen Alvor, der dog forstaaer, at Døden, netop fordi den er Intet, er ikke noget Saadant, som en forunderlig Indskrift, hvilken enhver Forbigaaende skal søge at læse, eller som en Mærkværdighed, hvilken Enhver maa have seet og have en Mening om. Det Afgjørende ved Forklaringen, Det, som forhindrer, at Dødens Intet ikke gjør Forklaringen til Intet, er at den faaer tilbagevirkende Kraft og derved Virkelighed i den Levendes Liv, saa Døden bliver ham en Lærer, og ikke forrædersk hjælper ham til en Selvangivelse, der giver Forklareren an som en Daare.

Som det Uforklarlige kan jo Døden synes at være Alt og slet Intet, og Forklaringen synes at være, at udsige dette i eet. En saadan Forklaring angiver et Liv, der nøiet med det Nærværende værges sig mod Dødens Indflydelse ved en Stemning, som holder denne i Uafgjorthedens Ligevægt. Døden faaer ikke Magt til at forstyrre et saadant Liv, faaer derimod Indflydelse, men ikke tilbagevirkende Kraft til at omdanne et saadant Liv. Forklaringen vexler ikke i forskellige Stemninger, men Døden føres hvert Øieblik udenfor Livet i Uafgjorthedens Ligevægt, der bringer den paa Afstand. Og Hedenskabets høieste Mod var det, naar den Vise (hvis Alvor netop betegnedes ved ikke at forhaste sig med Forklaringen) formaaede at leve saaledes med Tanken om Døden: overvindende denne Tanke hvert Øieblik i sit Liv ved Uafgjortheden. Det jordiske Liv leves da ud, den Vise veed at Døden er til, han lever ikke tankeløst glemmende, at den er til, han mødes med den i Tanken, han gjør den afmægtig i Ubestemmeligheden, og denne er hans Seier over Døden; men Døden kommer ikke til at gennemtrænge Livet omdannende.

Som det Uforklarlige kunde Døden synes at være den høieste Lykke. En saadan Forklaring forraader et Liv i

Barnagtighed, Forklaringen er som dennes sidste Frugt: Overtro. Den Forklarende havde Barnets og Ynglingens Forestilling om det Behagelige og det Ubehagelige, og Livet gik hen, han saae sig bedragen, han blev ældre i Aar ikke i Sind, han greb intet Evigt: da samlede Barnagtigheden sig i ham til en overspændt Forestilling om at Døden skulde komme og lade Alt gaae i Opfyldelse; den blev nu den søgte Ven, den Elskede, den rige Velgjører, som havde alt Det at skjenke, hvad den Barnagtige forgyvedes søgt opfyldt i Livet. Stundom tales der letsindigt og dumdrigt om denne Lykke, stundom veemodigt, stundom trænger den Forklarende sig endog hørøstet frem med sin Forklaring, og vil hjælpe Andre; men den forraader kun, hvorledes den Forklarende er i sit Indre, at han ikke fornå Alvorens Tilbagevirken, men er barnagtigt hastende fremad, barnagtigt haabende paa Døden, som han var det paa Livet.

Som det Uforklarlige kan Døden synes at være den største Ulykke. Men denne Forklaring angiver, at den Forklarende hænger feigt ved Livet, feigt maaskee ved dets Begunstigelse, feigt maaskee ved dets Lidelse, saa han frygter Livet, men frygter Døden endnu mere. Tilbagevirkende Kraft faaer Døden ikke, det vil sige ikke i Kraft af Opfattelsen, thi ellers virker den vel tilbage til at gjøre den Ene Lykkens Begunstigelse glædeløs, den Anden jordisk Lidelse haabløs.

Saa har Forklaringen ogsaa brugt andre betegnende Navne, den har kaldet Døden: en Overgang, en Forvandling, en Lidelse, en Strid, den sidste Strid, en Straf, Syndens Sold. Enhver af disse Forklaringer indeholder en heel Livs-Anskuelse. O, alvorlige Opfordring til den Forklarende! Let er det at sige dem alle udenad, let at forklare Døden, naar det ingen Overvindelse koster, ikke at ville forstaae, at Talen er om, at Forklaringen faaer tilbagevirkende Kraft i Livet. Hvorfor vil dog Nogen forvandle Døden til en Spot over sig; thi Døden trænger ikke til Forklaringen, den har vist aldrig anmodet nogen Tænkter om at være sig behjælpelig. Men den Levende trænger til Forklaringen, og hvorfor? For at leve derefter.

Dersom Nogen saaledes mener, at Døden er en Forvandling, saa kan dette jo være ganske sandt, men sæt nu Dødens Uvished, der gaaer omkring ligesom Læreren og alle Øieblikke seer efter, om Discipelen er opmærksom, sæt nu den opdagede at den Forklarendes Mening var omtrent denne: jeg har et langt Liv for mig, tredive Aar ja maaskee fyrretyve, og saa kommer engang Døden som en Forvandling, hvad mon Læreren vilde tænke om denne Discipel, der end ikke havde fattet Uvishedens Bestemmelse ved Døden? Eller hvis Nogen mener, at det er en Forvandling som engang vil indtræde, og Dødens Uvished nu seer efter, og opdager, at han ikke ulig en Spiller forventer dette som en Begivenhed, der engang vil hænde, hvad mon Læreren vilde tænke om denne Discipel, der end ikke var opmærksom paa, at det i Dødens Afgjørelse er forbi, og at Forvandlingen ikke kan træde i Række med de øvrige Begivenheder som en ny Begivenhed, fordi der i Døden er sluttet af?

See, man kan have en Mening om fjerne Begivenheder, om en Naturgjenstand, om Naturen, om lærde Skrifter, om et andet Menneske, og saaledes om meget Andet, og naar man yttter denne Mening, kan den Vise afgjøre, om den er rigtig eller urigtig. Derimod uleiliger Ingen den Menende med at betragte Sandhedens anden Side, om man nu virkelig har Meningen, om den ikke er Noget, man fremsiger. Og dog er denne anden Side ligesaa vigtig, thi Den er jo ikke blot afsindig, der siger det Meningsløse, men lige saa fuldt Den, der siger en rigtig Mening, naar denne slet og aldeles ingen Betydning har for ham. Det ene Menneske viser det andet den Tillid, den Anerkjendelse at antage, at det er hans Mening, naar han siger det. Ak, og dog er det saa let, saa saare let, at faae en sand Mening, ak, og dog er det saa vanskeligt, saa saare vanskeligt, at have en Mening, og at have den i Sandhed. Da nu Døden er Alvorens Gjenstand, saa er Alvoren atter her: at Døden betræffende skal man just ikke forhaste sig med at faae en Mening. Dødens Uvished tager sig jo bestandigt i al Alvor den Frihed at eftersee, om den Menende virkelig har denne Mening, det er, om hans Liv udtrykker den. I Forhold til Andet kan man yttre en Mening, og naar saa det fordres at man skal handle i Kraft af denne Mening, det er, vise at man har den, saa ere utallige Udflugter mulige. Men Dødens Uvished er Lærlingens strænge Hører; og naar han da fremsiger Forklaringen, saa siger Uvisheden til ham: nu, jeg skal undersøge om det er Din Mening, thi nu, nu i dette Øieblik er det forbi, for Dig, forbi, der er ikke Tanke om Udflugt, ikke et Bogstav at føie til, saa faaer jeg at see, om Du virkelig mente hvad Du sagde om mig. Ak, al tom Forklaren, og al Ordgyden, og al Udpynten, og al Sammenkjeden af tidligere Forklaringer for at finde en endnu sindrigere, og al Beundring derfor og al Møie dermed: alt Dette er kun Adspredelse og Aandsfraværelse i Tankefjernhed – hvad mon Dødens Uvished tænker derom?

Derfor skal Talen afholde sig fra enhver Forklaring; som Døden er det Sidste af Alt, saa skal dette være det Sidste, der siges om den: den er uforklarlig. Uforklarligheden er Grændsen, og Udsagnets Betydning kun at give Dødens Tanke tilbagevirkende Kraft, gjøre den fremskyndende i Livet, fordi det med Dødens Afgjørelse er forbi, og fordi Dødens Uvished seer efter hvert Øieblik. Uforklarligheden er derfor ikke en Opfordring til at gjette Gaader, en Indbydelse til at være sindrig, men Dødens alvorlige Formaning til den Levende: jeg behøver ingen Forklaring, betænk Du, at det i denne Afgjørelse er forbi, og at den hvert Øieblik kan være forhaanden; see, dette er vel værd for Dig at betænke.

M. T., maaskee synes det Dig, at Du af denne Tale kun faaer Lidet at vide; Du veed maaskee meget Mere selv, og dog skal den ikke have været forgjeves, hvis den betræffende Forestillingen om Dødens Afgjørelse har været Anledning til, at Du mindede Dig selv om, at det at vide Meget ikke er et ubetinget Gode. Maaskee synes det Dig, at Tanken om Døden kun er bleven forfærdende, og at den dog ogsaa har en mildere, en venligere Side for Betragtningen, at den trætte Arbeiders Længsel efter Hvile, den mødige Vandrers Hasten efter Udgangen, den Bekymredes Fortrøstning til Dødens smertestillende Søvn, den Misforstaaedes veemodige Trang til at slumre i Fred ogsaa er en skjøn og en berettiget Forklaring af Døden. Unægteligt! Men den læres ikke udenad, den læres ikke ved at læse om den, den erhverves langsomt, og først vel erhvervet af Den, som arbejdede sig træet i den gode Gjærning, som vandrede sig mødig paa den rette Vei, som bar Bekymringen for en retfærdig Sag, som misforstodes i en ædel Stræben, først saaledes vel erhvervet er den paa sit rette Sted, og en berettiget Tale i den Højærværdiges Mund. Men den Unge tør ikke tale saaledes, at ikke den skjønne Forklaring, ligesom det vise Ord i en Daars Mund, i hans Mund skal blive en Usandhed. Og dette har jeg vel hørt, at Barnets og Ynglingens alvorlige Lærer i en sildigere Tid blev den Ældres og Modners Ven, men jeg har aldrig hørt, idetmindste ikke af Nogen, af hvem jeg ønskede at lære, at det begyndte med, at Læreren strax blev Legebroder eller Barnet en Gammelmand, ei heller at da hiint Venskabs-Forhold i Sandhed indtraadte. Saaledes med Tanken om Døden. Har den ikke engang med Forfærdelse standset den Unges Liv, og kun brugt Alvoren til at holde Maade med Forfærdelsen, har Dødens Uvished ikke haft sin Underviisnings Tid, hvor den med Alvorens Strenghed oplærte ham: da har jeg aldrig hørt, idetmindste ikke af Nogen, i hvis Viden jeg kunde ønske Lod og Deel, jeg har aldrig hørt af nogen Saadan, at det da var Sandhed om Nogen kaldte Døden sin Ven, da han aldrig havde haft Andet i den end en Legebroder, naar han allerede i Ungdommen træet af Livet svigagtigt for at bedrage Livet talte om Dødens Venskab, naar han uden at have nyttet Livet som Olding svigagtigt for at bedrage sig selv talte om Dødens Venskab. – Den som her har talt, han er ung, endnu i den Lærendes Alder; han fatter kun Underviisningens Vanskelighed og Strenghed, o, at det maatte lykkes ham at gjøre det saaledes, at han netop derved blev værdig til engang at turde glæde sig ved Lærerens Venskab! Den som her har talet, han er jo ikke Din Lærer, m. T., han lader Dig jo blot, ligesom han selv er det, være Vidne til, hvorledes et Menneske søger at lære Noget af Tanken om Døden, hiin Alvorens Læremester, der ved Fødselen blev Enhver beskikket til Lærer for hele Livet, og som i Uvigheden altid er rede til at begynde Underviisningen, naar den forlanges. Thi Døden kommer ikke, fordi Nogen kalder paa den (det var kun Spøg, at saaledes den Svagere bød over den Stærkere), men saasart Nogen aabner Uvigheden Indgang, saa er Læreren der. Læreren, som engang kommer for at holde Prøve og overhøre Discipelen, hvad enten han har villet nytte hans Underviisning eller ikke. Og denne Dødens Prøve, eller for med et mere brugt fremmed Ord at betegne det Samme, denne Livets sidste Examen er lige svær for Alle. Det er ikke som ellers, at den lykkeligt Begavede har let ved at bestaae, den ringe Begavede svært, nei, Døden afpasser Prøven i Forhold til Evnen, o, saa nøiagtigt, og Prøven bliver lige svær, fordi det er Alvorens Prøve.